رئاسة الشؤون الدينية
بالمسجد الحرام والمسجد النبوي

مَا لَا يَسَعُ المُسْلِمَ جَهْلُهُ | بشتو | پښتو

هغه څه چې مسلمان ترې باید ناخبره پاتې نه شي

د مسجد الحرام او مسجد النبوي
د ديني چارو رياست علمي څانگه

مَا لَا يَسَعُ المُسْلِمَ جَهْلُهُ

هغه څه چې مسلمان ترې باید ناخبره پاتې نه شي

اللَّجْنَةُ العِلْمِيَّةُ

بِرِئَاسَةِ الشُّؤُونِ الدِّينِيَّةِ بِالمَسْجِدِ الحَرَامِ وَالمَسْجِدِ النَّبَوِيِّ

د مسجد الحرام او مسجد النبوي د ديني چارو رياست،

علمي څانگه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

هغه څه چې مسلمان ترې باید ناخبره پاتې نه شي

مقدمه

الحمد لله رب العالمين، والصلاة والسلام على المبعوث رحمة للعالمين، وعلى آله وصحبه ومن استنَّ بسنته، واهتدى بهديه إلى يوم الدين، أما بعد:

دا لنډ پيغام دی چې د مسلمان لپاره د عقيدې، عبادتونو او معاملاتو اړوند تر ټولو ضروري مسايل پکې بيان شوي دي، موږ دا د حرمينو شريفينو زيارت کوونکو ته راټول کړي، تر څو د خپل دين په اړه پوهه او بصيرت ولري، له کريم او منان ذات څخه هيله لرو چې دغه پيغام ګټور او د خپلې رضا لامل وګرځوي، بېشکه هغه تر ټولو غوره هغه ذات دی چې غوښتنه ترې کېږي او تر ټولو سخي ذات دی چې هيله ترې کېږي.

د مسجد الحرام او مسجد النبوي د ديني چارو رياست، علمي څانګه

***

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لومړی څپرکی

د عقیدې په اړه

لومړی مبحث: د اسلام معنا او رکنونه يې:

اسلام: په توحيد سره الله ته تسليميدل، او د اطاعت له لارې هغه ته غاړه ايښودل، او د شرک او د هغه له اهل څخه بې زاري ده.

اسلام پنځه رکنونه لري:

لومړی: ګواهي ورکول چې له الله پرته بل معبود نشته او محمد د الله رسول دی.

دويم: لمونځ کول.

دريم: زکات ورکول.

څلورم: د رمضان د مياشتي روژه نيول.

پنځم: د بيت الله الحرام حج ترسره کول د هغه چا لپاره چې توان يې ولري.

د توحيد اهميت:

پوهه شه چې الله تعالی انسانان د دې لپاره پيدا کړي چې د هغه عبادت وکړي او هيڅ شی ورسره شريک نه کړي، الله تعالی

فرمايلي: ﴿وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ۝٥٦﴾

(او ما پېریان او انسانان نه دي پیدا کړي مګر د دې لپاره چې دوی زما عبادت وکړي). [الذاريات: ٥٦]، او په دې عبادت باندې پوهیدل یوازې د علم په واسطه کیدی شي، لکه څنګه چې الله تعالی فرمايلي دي:

﴿فَٱعْلَمْ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ وَٱسْتَغْفِرْ لِذَنۢبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ ۗ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَىٰكُمْ ۝١٩﴾ (پس پوهه شه چې یقینا نیشته حقدار د عبادت مګر الله دی او د خپلې ګناه مغفرت وغواړه او د مومنو سړیو او مومنو ښځو لپاره هم، او الله تعالی پیژني ستاسو د ګرځېدلو او د دیره کېدلو ځایونه) [محمد: ١٩]، نو هغه د وینا او عمل دمخه پر پوهې باندې پیل وکړ، د یو مسلمان لپاره تر ټولو مهم شی چې باید زده یې کړي هغه د الله تعالی توحید دی؛ ځکه چې دا د دین اصل او بنسټ دی، ځکه چې دین نه قایمیږي مګر پر توحید باندې، او دا لومړی او اخري واجب ځیز دی پر مسلمان باندې، او توحید د اسلام له رکنونو څخه لومړی رکن دی چې هر مسلمان باید پرې پوه شي او عمل پرې وکړي، او هغه پنځه رکنونه دي، لکه څنګه چې د عبدالله بن عمر رضي الله عنهما په

حديث کې راغلي دي، هغه فرمايلي: ما د رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه اورېدلي چې ويل يې: «بُنِيَ الإسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أنْ لَا إلَهَ إلَّا اللهُ وأنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ، وَإقَامِ الصَّلَاةِ، وَإيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَحَجِّ البَيْتِ، وصَوْمِ رَمَضَانَ». "اسلام په پنځو شيانو ولاړ دی: ګواهي ورکول چې له الله پرته بل معبود نشته او دا چې محمد صلی الله عليه وسلم د الله رسول دی، لمونځ قايمول، زکات ورکول، حج کول، او د رمضان د مياشتې روژه نيول".[1]

مسلمان لپاره د توحيد معنی زده کول واجب دي، کوم چې د الله تعالی لپاره د عبادت خاص ګڼل دي، نو د هغه په عبادت کې هېڅوک نه شريکوي، نه نږدې ملايک او نه کوم رالېږل شوی پيغمبر.

د " شهادة أن لا إله إلا الله، ګواهي ورکول چې له الله پرته بل معبود نشته" معنا:

هغه دا چې بنده په کلکه عقيده ولري چې پرته د الله عزوجل هېڅ بل حقيقي معبود نشته، نو هغه يوازې د الله عبادت کوي، او هغه تعالی د ټولو عبادتونو لپاره ځانګړی کوي؛ که هغه دعاء، وېره،

[1] بخاري په شمېره (٨) کې نقل کړی دی.

هيله، توکل او داسې نور وي.

ګواهي ورکول نه محقق کيږي مګر په دوو رکنونو باندې:

لومړی: د الله څخه ما سوا د الوهيت او عبادت نفي کول، له ټولو شريکانو، معبودانو او طاغوتيانو څخه.

دويم: يوازې الله تعالی لره د الوهيت او حقيقي عبادت اثباتول، الله تعالی فرمايي: ﴿وَلَقَدۡ بَعَثۡنَا فِي كُلِّ أُمَّةٖ رَّسُولًا أَنِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَٱجۡتَنِبُواْ ٱلطَّٰغُوتَ...﴾ (او يقينًا يقينًا مونږ په هر يو امت کې يو رسول ليږلی و (په دې سره) چې تاسو د الله عبادت کوئ او له طاغوت نه ځان وساتئ). [النحل: ٣٦].

او د (لا إله إلا الله) شرطونه دادي:

لومړی: هغه علم چې جهل نفي کوي.

دويم: هغه يقين چې شک نفي کوي.

دريم: هغه اخلاص چې شرک نفي کوي.

څلورم: هغه رښتنولي چې درواغ نفي کوي.

پنځم: هغه مينه چې کرکه نفي کوي.

شپږم: هغه تابعداري چې پرېښودل نفي کوي.

اووم: هغه قبولي چې رد کول نفي کوي.

اتم: پر هغه څه کفر کول چې له الله تعالی پرته یې عبادت کېږي.

او پر دې شرطونو باید عمل وشي، او دا شرطونه په لاندې دوو بیتونو کې راټول شوي دي:

علم، یقین، اخلاص او ستا رېښتینولي، سره له *** مینې، تسلیمېدو او منلو سره

او اتمه یې ستا کافرېدل پر *** هغو شیانو دي چې پرته له الله یې عبادت کېږي

د ګواهۍ محقق کېدل یوازې د الله تعالی په عبادت سره کېږي کوم چې هیڅ شریک نلري، او په اخلاص سره یوازې د الله لپاره په اخلاص سره عبادت کول دي، له الله پرته بل څوک نه را بلي، له الله پرته پر بل چا توکل نه کوي، له الله پرته له هیچا څخه هیله نکوي، له الله پرته بل چا ته لمونځ نه کوي، او له الله تعالی پرته بل چا ته قرباني او ذبحه نه کوي.

هغه څه چې ځینې خلک یې ترسره کوي لکه قبرونو باندې طواف، او د قبرونو له اوسیدونکو څخه مرسته غوښتل، او له الله پرته له هغوی څخه څه دعا او غوښتنه کول؛ دا ټول په عبادت کې

شرک کول دي، نو د دې مواردو په هکله باید محتاط واوسو او خبرداری ورکړو؛ ځکه چې دا هغه څه دي چې مشرکین یې د الله تعالی پرته د بتانو، ډېرو او ونو عبادت کوي. او دا هغه شرک دی چې کتابونه پرې نازل شوي او رسولان یې د خبرداري او ترې د منع کولو لپاره رالیږل شوي دي.

ددې ګواهۍ معنا چې محمد د الله رسول دی:

د هغه اطاعت کول په هغه څه چې هغه یې امر کړی او پر هغه څه چې خبر ورکوي تصدیق کول، او له هغه څه څخه یې چې منع او خبرداری ورکړی ډډه کول، او د الله عبادت نه کول پرته له هغې طریقې چې هغه حکم کړی وي. نو مسلمان دا اقرار کوي چې محمد بن عبدالله القرشي الهاشمي: د ټولو مخلوقاتو (پیریانو او انسانانو) لپاره د الله رسول دی، لکه څنګه چې الله تعالی فرمایلي دي: ﴿قُلۡ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنِّي رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيۡكُمۡ جَمِيعًا...﴾ (ووایه: اې خلکو! زه تاسو ټولو ته د الله رسول یم ...) [الأعراف: ١٥٨].

او دا چې الله د دې لپاره رالیږلی چې د هغه دین ورسوي او خلکو ته لارښوونه وکړي، لکه څنګه چې الله تعالی فرمایلي دي: ﴿وَمَآ أَرۡسَلۡنَـٰكَ إِلَّا كَآفَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَـٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ

لَا يَعۡلَمُونَ ﴿٢٨﴾ (او ته نه يې لېږلی مونږ مگر د ټولو خلقو (انسانانو) لپاره زېری ورکوونکی او وېروونکی او لېکن اکثره خلق نه پوهېږي). [سبأ: ٢٨]. او لکه څنگه چې الله تعالی فرمايلي دي: ﴿وَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ إِلَّا رَحۡمَةٗ لِّلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٠٧﴾﴾ (او مونږ ته نه يې لېږلي مگر د عالمونو لپاره رحمت). [الأنبياء: ١٠٧].

د دې گواهۍ تقاضا دا ده چې: داسې عقيده درلودل چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د ربوبيت حقدار نه دی او نه په کايناتو کې تصرف لري او نه د عبادت حقدار دی، بلکې هغه ﷺ هغه بنده دی چې عبادت يې نه کېږي، او هغه رسول دی چې دروواغ نه گڼل کېږي، هغه د ځان او نورو لپاره د گټې او ضرر هيڅ واک نه لري مگر هغه څه چې الله يې وغواړي. لکه څنگه چې الله تعالی فرمايلي دي: ﴿قُل لَّآ أَقُولُ لَكُمۡ عِندِي خَزَآئِنُ ٱللَّهِ وَلَآ أَعۡلَمُ ٱلۡغَيۡبَ وَلَآ أَقُولُ لَكُمۡ إِنِّي مَلَكٌۖ إِنۡ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰٓ إِلَيَّۚ...﴾ (ته ووايه، زه تاسو ته نه وايم چې ما سره د الله خزانې دي او نه زه عالم الغيب يم او نه زه تاسو ته دا وايم چې بېشکه زه ملايک يم، زه پَيروي نه کوم مگر د هغه شي چې ما ته وحي کولی شي). [الأنعام: ٥٠].

دويم مبحث: د ايمان معنا او رکنونه يې:

ایمان: په ژبه اقرار، په زړه وینا، په زړه او اندامونو سره عمل کول، په اطاعت سره زیاتیږي او په نافرمانۍ سره کمیږي.

ایمان د عباداتو د صحت او قبلیدو شرط دی، او څرنګه چې شرک او کفر ټول عبادات له منځه وړي، لکه څرنګه چې الله تعالی پرته له اودس څخه لمونځ نه قبلوي، همدا ډول له ایمان پرته عبادت هم نه قبلیږي، لکه څرنګه چې الله تعالی فرمایلي دي: ﴿وَمَن يَعۡمَلۡ مِنَ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِن ذَكَرٍ أَوۡ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤۡمِنٞ فَأُوْلَٰٓئِكَ يَدۡخُلُونَ ٱلۡجَنَّةَ وَلَا يُظۡلَمُونَ نَقِيرٗا ١٢٤﴾ (او چې چا هم د نېکیو عمل وکړ، نر وي یا که ښځه، خو چې مومن وي، نو دغه خلق به جنت ته داخلیږي او پر دوی به د کجورې د زړي د داغ هومره ظلم هم نه کیږي). [النساء: ١٢٤].

دا یې بیان کړل چې شرک عمل له منځه وړي، څرنګه چې الله تعالی فرمایلي دي: ﴿وَلَقَدۡ أُوحِيَ إِلَيۡكَ وَإِلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكَ لَئِنۡ أَشۡرَكۡتَ لَيَحۡبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ٦٥﴾ (او یقینًا یقینًا تا ته وحي کړی شوې ده او هغو کسانو ته چې له تا نه مخکې وو (داسې چې) قسم دی که تا شرك وکړ (نو) ستا عمل به خامخا لازمًا برباد شي او ته به خامخا لازمًا له تاوانیانو څخه شې). [الزمر:

.[٦٥

د ایمان شپږ رکنونه دي: پر الله، د هغه پر ملائکو، د هغه پر کتابونو، د هغه پر رسولانو، د آخرت په ورځ او تقدیر په خیر او شر ایمان لرل دي.

۱) په الله -تعالی- ایمان درلودل، او دا درې کارونو ته شاملیږي:

۱- د الله په ربوبیت ایمان لرل:

او هغه د الله تعالی یووالی دی، د هغه په افعالو کې؛ لکه پیدا کول، روزي ورکول، ژوندي کول او مړکول، نو له الله پرته بل هیڅ خالق او روزي ورکوونکی نشته، پرته له الله ژوندی کوونکی او مړ کوونکی نشته، او په کایناتو کې له هغه سبحانه و تعالی پرته بل څوک تصرف نشي کولی.

هېڅ کوم مخلوق د الله تعالی د ربوبیت څخه انکار نه دی کړی، پرته له دې چې هغه تکبر کړی وي او په هغه څه چې وایي عقیده ونلري، لکه څرنګه چې د فرعون په اړه پیښ شول، کله یې چې وویل: ﴿...أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى﴾ (زه ستاسو رب یم، تر ټولو اوچت (رب)). [النازعات: ۲۴]، مګر دا خبره د هغه د عقیدې پر بنیاد نه وه، لکه څنګه چې الله تعالی د موسی علیه السلام په اړه فرمایلي

دي: ﴿قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَآ أَنزَلَ هَـٰٓؤُلَآءِ إِلَّا رَبُّ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ بَصَآئِرَ وَإِنِّي لَأَظُنُّكَ يَـٰفِرْعَوْنُ مَثْبُورًا ﴿١٠٢﴾﴾ (ويې ويل: يقينًا يقينًا ته پوهېږې (په زړه کې) چې دا (نهه معجزې) نه دي نازلې کړې مگر د اسمانونو او ځمکې رب، په داسې حال کې چې دليلونه دي، او بېشکه زه خامخا هرومرو په تا باندې اى فرعونه! د هلاك شوي يقين کوم). [الإسراء: ١٠٢]، او الله - تعالى - فرمايلي دي: ﴿وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا... ﴾ (او دوی له دغو (معجزو) نه انکار وکړ، د ظلم او سرکشۍ په وجه، حال دا چې د دوی نفسونو په دغو يقين کړی و) [النمل: ١٤].

نو دغه مخلوق بايد يو خالق ولري، ځکه مخلوق په خپله خپل ځان نه شي پيدا کولی؛ ځکه چې شی پخپله نه جوړېږي، او هيڅ امکان نه لري چې ناڅاپه پيدا شي؛ ځکه چې هر پيدا شوی بايد پيدا کوونکی ولري، او دا ځکه چې د دې مخلوق موجوديت په زړه پورې سيستم، تنسيق او همغږي ددې خبرې مخه نيسي چې دا به يو تصادفي کار وي، نو دا د دې خبرې پخلی کوي چې دا بايد يو خالق ولري، چې هغه رب العالمين الله تعالی دی، الله تعالی فرمايي: ﴿أَمْ خُلِقُوا۟ مِنْ غَيْرِ شَىْءٍ أَمْ هُمُ ٱلْخَـٰلِقُونَ ﴿٣٥﴾ أَمْ خَلَقُوا۟ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ

﴿وَٱلۡأَرۡضَۚ بَل لَّا يُوقِنُونَ ٣٦﴾ (ايا دوی بې له څه شي پيدا کړی شوي دي، يا هم دوی، پخپله پيدا کوونکي دي؟ (٣٥) ايا دوی اسمانونه او ځمکه پيدا کړي دي؟ بلکې دوی يقين نه کوي). [الطور: ٣٥-٣٦].

مشرکانو به د الله تعالی په ربوبيت اعتراف کاوه، په داسې حال کې چې دوی د الله سره په الوهيت کې شرک کاوه، نو هغوي پدې کار سره و نه توانيدل چې په اسلام کې داخل شي، او رسول الله صلی الله عليه وسلم له هغوی سره جګړه وکړه، او د هغوی وينه او مال يې حلال وګرځاوه؛ ځکه چې هغوی په عبادت کې شرک کړی و، نو هغوی له الله تعالی پرته د مخلوق عبادت کاوه، لکه بتان، ډبرې، ملايکې او داسې نور.

۲ـ د الله پر الوهيت ايمان لرل:

د هغه په الوهيت ايمان لرل، يعنې: هغه يوازې او يو رېښتينی الله دی چې هيڅ شريک نلري، او (إله) د (مألوه) په معنا ده، يعنې (معبود او د عبادت وړ) د مينې، تعظيم او عاجزۍ له مخې.

الله تعالی فرمايي: ﴿وَإِلَٰهُكُمۡ إِلَٰهٞ وَٰحِدٞۖ لَّآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلرَّحۡمَٰنُ ٱلرَّحِيمُ ١٦٣﴾ (او ستاسو حق معبود يو معبود دی، هيڅ لايق د عبادت

نشته مګر يواځې هغه دی چې ډېر زيات مهربان، بې حده رحم کوونکی دی). [البقرة: ١٦٣].

او هر هغه څوک چې له الله تعالی سره بل څوک په عبادت کې شريکوي نو د هغه الوهيت باطل دی، الله تعالی فرمايي: ﴿ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدۡعُونَ مِن دُونِهِۦ هُوَ ٱلۡبَٰطِلُ وَأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡعَلِيُّ ٱلۡكَبِيرُ ٦٢﴾ (دغه په دې سبب چې بېشکه الله، هم دی حق دی او دا چې بېشکه هغه چې دوی يې له هغه (الله) نه غير بولي، همغه باطل دی او دا چې بېشکه الله، هم دی ډېر اوچت، ډېر لوی دی). [الحج: ٦٢].

له همدې امله د نوح څخه تر محمد صلى الله عليه وسلم پورې رسولانو خپل قوم ته د الله تعالی د وحدانيت او يووالي بلنه ورکوله چې يوازې د هغه تعالی عبادت وکړي، او الله تعالی د مشرکينو هغه معبودان چې د الله تعالی سره يې د هغوی عبادت کولو او له هغوی څخه يې مرسته او امداد غوښته په دوو عقلي دليلونو سره باطل کړل:

لومړی: په دې معبودانو کې چې هغوی د ځان لپاره غوره کړي وو داسې څه نشته چې د الوهيت ځانګړني ولري، هغوی پيدا

مخلوق دي، خلقت نشي کولی، او خپلو عبادت کوونکو ته کومه
گټه نه رسوي، او نه د هغوی څخه د ضرر مخنیوی کولی شي، او د
ژوند، مرگ او بیا راژوندي کولو واک نه لري، څرنگه چې الله تعالی
فرمايي: ﴿وَٱتَّخَذُواْ مِن دُونِهِۦٓ ءَالِهَةً لَّا يَخۡلُقُونَ شَيۡـًٔا وَهُمۡ يُخۡلَقُونَ
وَلَا يَمۡلِكُونَ لِأَنفُسِهِمۡ ضَرًّا وَلَا نَفۡعًا وَلَا يَمۡلِكُونَ مَوۡتًا وَلَا حَيَوٰةً
وَلَا نُشُورًا ۝٣﴾ (او دوی (کفارو) له هغه نه غیر نور داسې معبودان
نیولي دي چې هېڅ شی نشي پیدا کولی، په داسې حال کې چې
دوی پیدا کړی شوي دي او دوی د خپلو ځانونو لپاره نه د ضرر
مالکان دي او نه د نفعې او نه د مرگ اختیار لري او نه د ژوند او
نه د بیا ژوندي کولو). [الفرقان: ۳].

دویم: دا چې دغو مشرکانو دا اقرار کاوه چې الله تعالی یوازنی
خالق او تدبیر کوونکی دی، له هغه پرته بل څوک نشته، او دغه
عقیده ددې غوښتنه کوي چې هغوی الله په وحدانیت سره ویېژني
څرنگه یې چې په ربوبیت سره پیژندلی دی، څرنگه چې الله تعالی
فرمايي: ﴿قُل لِّمَنِ ٱلۡأَرۡضُ وَمَن فِيهَآ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ۝٨٤ سَيَقُولُونَ
لِلَّهِۚ قُلۡ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ۝٨٥ قُلۡ مَن رَّبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ ٱلسَّبۡعِ وَرَبُّ
ٱلۡعَرۡشِ ٱلۡعَظِيمِ ۝٨٦ سَيَقُولُونَ لِلَّهِۚ قُلۡ أَفَلَا تَتَّقُونَ ۝٨٧ قُلۡ مَنۢ بِيَدِهِۦ

مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٨﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ فَأَنَّىٰ تُسْحَرُونَ ﴿٨٩﴾﴾. ((ته (دوی ته) ووایه: دا ځمکه او څوك چې په دې کې دي، د چا دي؟ که چېرې تاسو پوهېږئ(٨۴) دوی به یقینًا ووایي: خاص د الله لپاره دي، (نو ورته) ووایه: ایا نو تاسو پند نه اخلئ!(٨٥) ته (دوی ته) ووایه: د اوو اسمانونو او د ډېر لوی عرش رب څوك دی (٨٦) دوی به ضرور ووایي: د الله لپاره دي، ته (ورته) ووایه: ایا نو تاسو نه وېرېږئ!(٨٧) ته (دوی ته) ووایه: څوك دی هغه ذات چې د هغه په لاس کې د هر شي پاچاهي ده او هغه پناه ورکوي او د هغه په خلاف پناه نشي ورکول کېدی که چېرې تاسو پوهېږئ(٨٨) خامخا به دوی ووایي: خاص د الله لپاره دي. ته (ورته) ووایه: نو څنګه په تاسو جادو کولی شي؟) [المؤمنون: ٨۴-٨٩] که دوی توحید ربوبیت باندې اقرار وکړي؛ نو دوی ته لازمه ده چې یوازې د هغه تعالی عبادت وکړي او په عبادت کې له هغه سره بل څوک شریک نه کړي.

۳ـ په اسماو او صفاتو باندې ایمان لرل:

یعني هغه نومونه او صفتونه الله تعالی لپاره ثابتول چې الله تعالی په خپل کتاب کې د ځان لپاره ثابت کړي دي، او یا رسول الله صلی

الله علیه وسلم په خپل سنت کې دا خبره تاییده کړې وي؛ په داسې شکل چې د الله تعالی سره ښایي، پرته له تحریف، تعطیل، تکییف، او یا مثال ورکولو څخه، الله تعالی فرمايي: ﴿وَلِلَّهِ ٱلْأَسْمَآءُ ٱلْحُسْنَىٰ فَٱدْعُوهُ بِهَا ۖ وَذَرُوا۟ ٱلَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِىٓ أَسْمَـٰٓئِهِۦ ۚ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ۝١٨٠﴾ (او خاص د الله لپاره تر ټولو ښکلي نومونه دي، نو تاسو الله په دغو (نومونو) سره بلئ او هغه کسان پرېږدئ چې د هغهٔ په نومونو کې الحاد (کوږوالی) کوي، ژر به هغوی ته د هغو عملونو بدله (سزا) ورکړی شي چې هغوی به کول). [الأعراف: ١٨٠]، الله تعالی فرمايي: ﴿...لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَىْءٌ ۖ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ﴾ (د هغه په مثل هیڅ شی نشته او هم دغه ښه اورېدونکی، ښه لیدونکی دی). [الشورى: ١١].

د شرک درې ډولونه دي:

١- لوی شرک.

٢- کوچنی شرک.

٣- پټ شرک.

١- لوی شرک:

د هغه څرنګوالی دا دی چې: له الله پرته نور د الله سره په هغه څه کې چې د الله له ځانګړتیاوو څخه دي برابر کړې. څرنګه چې

الله تعالی فرمايي: ﴿إِذۡ نُسَوِّيكُم بِرَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ۝٩٨﴾ (کله چې مونږ تاسو له رب العالمين سره برابرولئ). [الشعراء: ۹۸].

او هغه دا چې: له الله تعالی پرته د بل څيز عبادت وشي، او يا دا چې ځيني عبادتونه له الله تعالی پرته نورو ته وشي، لکه دعا، مرسته غوښتل، نذر، قرباني او داسې نور د عبادت ډولونه.

او يا دا چې په هغه کې: حلالول د هغه څه چې الله تعالی حرام کړي وي شامل کړي، يا د هغه څه حرامول چې الله حلال کړي وي، يا د هغه څه پريښودل چې الله تعالی واجب گرځولی وي، لکه د هغه څه اجازه ورکول چې په دين کې په کلکه د هغه تحريم راغلی وي؛ لکه زنا، شراب، د مور او پلار نافرماني، سود او داسې نورو شيانو حلال گرځول.

او يا د هغو نعمتونو حرامول چې الله حلال گرځولی وي؛ او د هغه څه پريښودل چې الله واجب گرځولی وي؛ لکه داسې عقيده لرل چې گواکې لمونځ فرض ندی، يا روژه فرض نده، يا دا چې زکات فرض ندی.

او لوی شرک د عمل د باطليدو سبب گرځي او که څوک پر هغه باندې مړ شي په اور کې به تل پاتې وي. الله تعالی فرمايي: ﴿...وَلَوۡ

أَشۡرَكُواْ لَحَبِطَ عَنۡهُم مَّا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ﴾ (او كه چېرې هغوی شرک کړی وَی (، نو) له هغوی نه به خامخا ضايع شوي وو هغه عملونه چې دوی به کول). [الأنعام: ٨٨].

او دا چې څوک په دې باندې مړ شي، الله تعالی به هغه نه بخښي او جنت ورباندې حرام دی الله تعالی فرمايي: ﴿إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَغۡفِرُ أَن يُشۡرَكَ بِهِۦ وَيَغۡفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَآءُ...﴾ (بېشکه الله نه بخښي دا چې له هغه سره دې (څوك) شريک کړی شي او هغه بخښي هغه (ګناه) چې له دې (شرک) نه کمه وي د چا لپاره چې وغواړي ...). [النساء: ٤٨] الله تعالی فرمايي: ﴿إِنَّهُۥ مَن يُشۡرِكۡ بِٱللَّهِ فَقَدۡ حَرَّمَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِ ٱلۡجَنَّةَ وَمَأۡوَىٰهُ ٱلنَّارُ...﴾ (بېشکه څوک چې الله سره شريک نيسي نو يقيناً الله جنت ورباندې حرام کړی، او استوګنځی به يې اور وي) [المائدة: ٧٢].

٢- کوچنی شرک:

هغه دا چې په نصوصو باندې ثابته شوې وي چې دا شرک دی، خو د لوی شرک درجې ته نه وي رسېدلی، نو لدې کبله دې ته کوچنی شرک وايي. لکه د الله تعالی پرته په بل چا قسم خوړل؛ لکه په کعبې، انبياوو، امانت، او د فلاني ژوند او داسې نورو باندې قسم

خوړل. لکه څنګه چې هغه صلى الله عليه وسلم وفرمايل: «مَنْ حَلَفَ بِغَيرِ اللهِ فَقَدْ كَفَرَ أَو أَشرَكَ». "څوک چې له الله پرته په بل چا قسم وخوري هغه کفر او يا شرک وکړ"[1].

او ممکن چې هغه لوی شرک وي، د هغه څه له مخې چې د مالک په زړه کې وي، نو که په نبي او فلاني شيخ باندې د قسم خوړونکي په زړه کې داسې وي چې هغوی د الله په څير دي، يا د الله پر ځای بلل کيدلی شي، او يا دا چې هغوي پر کائناتو تصرف کولی شي؛ نو دلته هغه لوی شرک ترسره کړی، خو که څوک له الله پرته په بل څه قسم وکړي او داسې قصد و نلري، بلکې له دې نيت پرته يې په ژبه باندې پيښ شوی وي، څکه چې هغه ورسره عادت شوی دی؛ نو پدې حالت کې يې کوچنی شرک ترسره کړی، دا کار په ځينو سيمو کې ډير پيښيږي، نو د توحيد د ساتنې او حمايت لپاره ورته مسايلو ته توجه کول او له هغو څخه خلکو ته خبرتيا ورکول واجب دي.

۳- خفي (پټ) شرک:

---

[1] احمد په خپل مسند کې شمېره (٦٠٧٢)، او ترمذي شمېره (١٥٣٥) کې نقل کړي دي، او وايي: حديث حسن دی.

دا هر هغه څه دي چې په زړونو کې کومه ریا وي؛ لکه څوک چې لمونځ کوي او یا (قرآن) لولي تر څو یې خلک ووینې، او یا تسبیح وایي (ذکر کوي) او یا صدقه ورکوي ترڅو یې خلک ستاینه وکړي، او دغه شرک هغه عمل لمنځه وړي چې په هغه کې ریا ترسره شوې وي، پرته له نورو عملونو څخه چې هغه یې خاص الله ته ترسره کړي وي.

هغه صلی الله علیه وسلم وفرمایل:«الشِّرْكُ فِي هَذِهِ الْأُمَّةِ أَخْفَى مِنْ دَبِيبِ النَّمْلَةِ السَّودَاءِ عَلَى الصَّفَاةِ السَّودَاءِ فِي ظُلْمَةِ اللَّيْلِ، وَكَفَّارَتُهُ أَنْ يَقُولَ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أُشْرِكَ بِكَ شَيْئًا وَأَنَا أَعْلَمُ، وَأَسْتَغْفِرُكَ مِنَ الذَّنْبِ الَّذِي لَا أَعْلَمُ». "په دې امت کې شرک داسې دی لکه د شپې په تیاره کې د تور میږي ګرځیدا په توره ډبره باندې، او کفاره یې دا ده چې ووایې: یا الله زه تا ته پناه وړم له هغه څه څخه چې تاسره څه شریک کړم په داسې حال کې چې زه پوهیږم، او زه له تا څخه د هغه ګناه بخښنه غواړم چې زه نه پوهیږم"[1].

---

[1] بخاري په الأدب المفرد شمېره (٧١٦)، او احمد په المسند شمېره (١٩٦٠٦)، او ضیاء المقدسي په الأحادیث المختارة (١/ ١٥٠) کې نقل کړې دي، او الباني په صحیح الجامع الصغیر شمېره (٣٧٣١) کې صحیح بللی دی.

د کفر ډولونه:

لومړی ډول: لوی کفر:

دا په دوزخ کې د تل پاتې کیدو لامل دی، او په پنځه ډوله دی:

۱ـ د تکذیب کفر:

دا هغه عقیده ده چې پیغمبران درواغ ګڼي، او دا په کافرانو کې لږ دی؛ ځکه چې الله تعالی د خپلو پیغمبرانو ملاتړ په ښکاره دلیلونو سره کړی، مګر د دغو منکرانو حالت داسې دی لکه څنګه چې الله تعالی بیان کړی دی: ﴿وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا...﴾. (او دوی له دغو (معجزو) نه انکار وکړ، د ظلم او سرکشۍ په وجه، حال دا چې د دوی نفسونو په دغو یقین کړی و). [النحل: ۱۴].

۲ـ د انکار او تکبر کفر:

دا د ابلیس د کفر په څېر دی، ځکه چې هغه د الله له امر څخه انکار نه و کړی، بلکې په غرور او تکبر سره یې ځواب ورکړ، الله تعالی فرمایي: ﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ ٱسْجُدُواْ لِـَٔادَمَ فَسَجَدُوٓاْ إِلَّآ إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَٱسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٣٤﴾﴾ (او کله چه مونږ ملایکو ته وویل: ادم ته سجده وکړئ، نو هغوی سجده وکړه خو ابلیس نه، هغه انکار وکړ او تکبر یې وکړ، او هغه و له کافرانو څخه). [البقرة: ۳۴].

۳- د مخ ګرځولو کفر :

داسې چې هغه د حق له پیروۍ څخه خپل غوږ او زړه بلې خوا ته وګرځوي، هېڅ ورته پام و نکړي، او ارزښت ورنکړي، الله تعالی فرمايلي دي: ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن ذُكِّرَ بِـَٔايَـٰتِ رَبِّهِۦ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَآ ۚ إِنَّا مِنَ ٱلْمُجْرِمِينَ مُنتَقِمُونَ ﴿٢٢﴾﴾. (او څوک دی لوی ظالم له هغه چا نه چې هغه ته د خپل رب په ایتونو سره پند ورکړی شي، بیا هغه له دغو (ایتونو) نه مخ وګرځوي، بېشکه مونږ له مجرمانو نه انتقام اخیستونکي یو). [السجدة: ۲۲].

هر چې جزوي مخ ګرځول دي؛ دا کفر ندی بلکې فسق دی، لکه څوک چې د دین د ځینو واجباتو له زده کړې څخه مخ وګرځوي؛ د روژې او حج او داسې نورو احکامو څخه.

۴- د شک کفر:

دا پر حق باندې تردد او زړه نا زړه اوسیدل دي، بلکې په حق باندې شک کوي، لکه څنګه چې د هغه تعالی په دې وینا کې راغلي دي: ﴿وَدَخَلَ جَنَّتَهُۥ وَهُوَ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِۦ قَالَ مَآ أَظُنُّ أَن تَبِيدَ هَـٰذِهِۦٓ أَبَدًا ﴿٣٥﴾ وَمَآ أَظُنُّ ٱلسَّاعَةَ قَآئِمَةً وَلَئِن رُّدِدتُّ إِلَىٰ رَبِّى لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِّنْهَا مُنقَلَبًا ﴿٣٦﴾﴾ (او دی خپل باغ ته داخل شو، په داسې حال کې چې پر خپل ځان ظلم کوونکی و، ویې ویل: زه ګمان نه کوم چې دا

(باغ) به کله هم هلاك (او خراب) شي(۳۵). (او زه گمان نه کوم چې قیامت قایمېدونکی دی او قسم دی که (بالفرض) زه خپل رب ته بوتلی شوم، نو خامخا هرومرو به زه له دې (باغ) نه غوره د بېرته ورتلو ځای ومومم). [الکهف: ۳۵-۳٦].

۵- د نفاق کفر:

دا هغه دی چې په ژبه ایمان ښکاره کوي او په زړه کې د هغه تکذیب پټوي، الله تعالی فرمايي: ﴿وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَقُولُ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَبِٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَمَا هُم بِمُؤۡمِنِينَ ٨﴾ (او په خلقو کې ځينې هغه خوک دي چې وايي: مونږ پر الله او د اخرت پر ورځ ایمان راوړی دی، حال دا چې دوی له سَره مومنان نه دي). [البقرة: ۸].

دا د لوی کفر ډولونه دي چې انسان له دين څخه خارجوي.

دوهم ډول: کوچنی کفر:

دا ډول په دوزخ کې د تل پاتې کيدو لامل نه گرځي، دا هغه څه دي چې په قرآن او سنتو کې ورته کفر ويل شوي چې په الف او لام باندې معرف شوی نه وي، بلکې په نکرې ډول ذکر شوی وي، پدې اړه ډير مثالونه شتون لري، له هغې جملې څخه: د ابوهريره رضي الله عنه حديث دی چې فرمايي، رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي: «اثْنَتَانِ فِي النَّاسِ هُمَا بِهِمْ كُفْرٌ: الطَّعْنُ فِي النَّسَبِ،

وَالنِّيَاحَةُ عَلَى المَيِّتِ». «په خلکو کې د کفر دوه خويونه دي چې يو يې د خلکو د نسب پسې سپکې سپورې ويل او بل يې په مړو فرياد کول دي»[1].

۲) پر ملایکو ایمان :

او دا غيبي نړۍ ده، الله تعالی هغوی له رڼا څخه پيدا کړي دي، او هغوی د الله تعالی عبادت کوونکي دي، او هغوی لره د ربوبيت او الوهيت له ځانګړتياو څخه هيڅ څه نشته، دوی د هغه څخه سرغړونه نه کوي چې الله ورته امر کړی وي. او هغه کړنې ترسره کوي چې امر ورته کړی شوی دی، هغوی يو لوی شمېر دی چې يوازې الله تعالی هغوی شمېرلی شي.

په ملائکو باندې ايمان لرل څلورو شيانو ته شامليږي:

۱- د هغوی په وجود ايمان لرل.

۲- په هغو نومونو باندې ايمان لرل چې موږ ته ښوول شوي دي، لکه: جبرائيل، اسرافيل، ميکائيل او نور. او د هغو ملايکو چې موږ ته يې نومونه ندي ښوول شوي، په عمومي توګه په هغو باندې ايمان لرو.

---

[1] مسلم په شمېره (۱۲۱)، او احمد په المسند شمېره (۱۰۴۳۴) کې نقل کړی دی.

۳- پر هغو صفاتو يې ایمان لرل کوم چې په قرآن او سنت کې ذکر شوي دي؛ لکه د جبريل صفت، رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي چې هغه؛ هغه په داسې شکل کې وليد چې الله تعالی پيدا کړی و، شپږ سوه وزرونه يې درلودل او افق يې پوښلی و.

۴- د هغوی کوم عملونه چې موږ ته ښوول شوي ايمان پرې لرو: لکه د الله سبحانه وتعالی تسبيح بيانول، شپه او ورځ پرته له ستړيا او سستۍ څخه د هغه عبادت کول.

د مثال په توګه: جبرائيل: د وحی امانتدار.

او اسرافيل: د شپيلي (صور) د پو کولو مسوول.

او ملک الموت: د مرګ په رارسيدو سره د روحونو اخيستلو مسوول.

مالک: د اور ساتونکی. رضوان: د جنت ساتونکی، او داسې نور.

۳) پر کتابونو ايمان:

له کتابونو څخه مراد: هغه آسماني کتابونه دي چې الله تعالی په خپلو رسولانو نازل کړي دي. د بشريت لپاره هدايت او د هغوی لپاره رحمت دي، ترڅو هغوی د دواړو جهانونو خوښيو ته ورسيږي.

په کتابونو باندې ايمان لرل څلورو شيانو ته شامليږي:

۱- په دې ایمان لرل چې واقعا هغه د الله له لوري نازلې شوي دي.

۲- په هغو نومونو ایمان لرل چې موږ ته لدې څخه ښوول شوي دي: لکه قرآن چې پر محمد صلی الله علیه وسلم نازل شوی دی، او تورات چې پر موسی علیه السلام نازل شوی دی، او انجیل چې پر عیسی علیه السلام نازل شوی دی، او زبور چې داود علیه السلام ته ورکړ شوی و.

او هغه کتابونه چې موږ ته یې نومونه ندي ښوول شوي، په عمومي توګه په هغو باندې ایمان لرو.

۳- د هغو د خبرو تصدیق کول؛ لکه د قرآن خبرې، او د هغو مخکنیو کتابونو خبرې چې تحریف شوي نه وي.

۴- په هغو احکامو عمل کول چې منسوخ شوي نه وي، او د هغو احکامو منل او قبلول، که د هغو په حکمت پوهیږو او یا نه پوهیږو. او ټول پخواني کتابونه د قرآن عظیم الشان په ذریعه منسوخ شوي دي. د پخوانیو کتابونو په هېڅ حکم باندې عمل کول جواز نلري پرته له هغه څه چې صحت ولري، او د قرآن کریم لخوا منظور شوی وي.

٤) پر پېغمبرانو علیهم السلام ایمان :

پېغمبران د پېغمبر جمع ده او دا: هغه بشر دی چې پر هغه باندې شریعت نازل شوی او د هغه د رسولو امر ورته شوی وی. لومړنی یې نوح علیه السلام دی او وروستنی یې محمد صلی الله علیه وسلم دی. او هغوی پیدا کړل شوي انسانان دي، هغوی د ربوبیت او الوهیت هیڅ ځانګړنې نلري.

په کتابونو باندې ایمان لرل لاندې شیانو ته شاملېږي:

١- پر دې ایمان لرل چې د هغوی پیغام حق او د الله لخوا دی، او څوک چې له هغوی څخه د یو پر رسالت کفر وکړي هغه په ټولو باندې کفر کړی دی.

٢- پر هغو ایمان چې موږ ته یې نوم ښوول شوی دی، لکه: محمد، ابراهیم، موسی، عیسی او نوح علیهم السلام. او دوی د اولو العزم رسولانو څخه دي.

او هغه چې موږ ته یې نومونه ندي ښوول شوي، په عمومي توګه په هغو باندې ایمان لرو. الله تعالی فرمايي: ﴿وَلَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا رُسُلٗا مِّن قَبۡلِكَ مِنۡهُم مَّن قَصَصۡنَا عَلَيۡكَ وَمِنۡهُم مَّن لَّمۡ نَقۡصُصۡ عَلَيۡكَ...﴾ (او بېشکه موږ له تا مخکې هم رسولان لېږلي چې موږ یې تا ته د

ځينو (حالات) بيان کړي او د ځينو مو نه دی درته بيان کړي...)

[غافر: ۷۸].

۳- د هغه څه تصديق کول چې له دوی څخه په مستند ډول - د هغوی عليهم السلام – له احوال څخه خبر ورکول شوی وي.

٤- د هغو کسانو په شريعت باندې عمل کول چې له هغوی څخه موږ ته رالېږل شوي دي، او هغه د هغوی وروستی محمد صلی الله عليه وسلم دی.

٥) د آخرت په ورځ ايمان :

او هغه د قيامت ورځ ده چې خلک به د حساب او بدلې لپاره راپورته کېږي، او - دا ورځ- په - آخرت - سره ځکه ياده شوې ده چې: له هغې وروسته بله ورځ نشته؛ چې جنتيان به خپلو کورونو کې مېشت شي او د دوزخ خلک به خپلو کورونو کې.

د آخرت په ورځ ايمان دريو شيانو ته شاملېږي:

الف- پس له مرګه ژوندي کيدلو باندې ايمان لرل:

هغه د مړو بيرته را ژوندي کيدل دي کله چې دويمه شپېلۍ کې پوکې وکړی شي، بيا به خلک د رب العالمين په وړاندې ودرېږي، لوڅې پښې به وي، او په ځان کې به يې جامې نه وي، ختنه او سنت

شوي به نه وي. الله تعالی فرمايي: ﴿كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعْدًا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٠٤﴾﴾. (لکه څرنګه چې مونږ د اول پيدايښت ابتدا کړې ده، مونږ هغه بيا اعاده کوو، دا زمونږ په ذمه وعده ده بيشکه مونږ کوونکي يو دې لره). [الأنبياء: ۱۰۴].

ب- په حساب او بدلې ايمان لرل:

چيرته چې بنده سره د هغه د عمل محاسبه کيږي، او د هغه بدله ورکول کيږي، الله تعالی فرمايي: ﴿إِنَّ إِلَيْنَآ إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُم ﴿٢٦﴾﴾ (بيشکه خاص مونږ ته د دوی بيرته راتګ دی. بيا يقينًا د دوی حساب زمونږ په غاړه دی). [الغاشية: ۲۵-۲٦].

ج- په جنت او دوزخ ايمان لرل:

او دا د مخلوق ابدي ځای دی: جنت د نعمتونو کور دی چې الله تعالی د پرهيزګارانو او د هغه چا لپاره چمتو کړی چې د الله او د هغه د رسول صلی الله عليه وسلم اطاعت يې کړی وي، په هغې کې هغه څه دي چې نه سترګو ليدلي، نه غوږونو اوريدلي، او نه د انسان په زړه کې د هغې تصور شوی دی.

او اور چې دی؛ هغه د عذاب کور دی، کوم چې الله تعالی د کافرانو لپاره چمتو کړی، کوم چې له الله څخه منکر وي او د هغه

د رسولانو نافرماني يې کړي وي. په هغې کې به د عذاب ډېر ډولونه وي، کوم چې د هيچا په ذهن کې نه راځي.

٦) د تقدير په خير او شر باندې ايمان :

او له تقدير څخه مراد: د الله تعالى تقدير او اندازه لګول د هغو شيانو چې په راتلونکي کې به پېښېږي د هغه څه مطابق چې هغه دمخه پوهيده او د هغه حکمت يې تقاضا کوله.

په تقدير باندې ايمان څلور شيان له ځانه سره لري:

١- پوهه: او هغه د الله تعالى په پوهې باندې ايمان لرل دي، چې هغه په دې پوهېده چې څه شويدي او څه به کېږي او څنګه به کېږي، په بشپړ ډول او تفصيل سره له ازله تر ابده پورې. او هغه سبحانه و تعالى په هر څه پوهېږي پر هغه څه چې ندي شوي که چيرته شوي وای نو هغه به څنګه وی؟ لکه څنګه چې الله تعالى فرمايلي دي: ﴿وَلَوۡ رُدُّواْ لَعَادُواْ لِمَا نُهُواْ عَنۡهُ ...﴾. (او که چېرې دوی (دنيا ته) واپس کړی شي (، نو) دوی به هغه شي ته خامخا بيا ورګرځي، له څه نه چې دوی منع کړی شوي وو). [الأنعام: ٢٨].

٢- ليکنه: دا چې الله تعالى د قيامت تر ورځې پورې د هر څه اندازه ليکلې ده، لکه څنګه چې الله تعالى فرمايلي دي: ﴿أَلَمۡ تَعۡلَمۡ

أَنَّ ٱللَّهَ يَعۡلَمُ مَا فِي ٱلسَّمَآءِ وَٱلۡأَرۡضِۚ إِنَّ ذَٰلِكَ فِي كِتَٰبٍۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٞ ﴿٧٠﴾﴾. (آيا ته نه پوهېږې چې يقينا الله تعالى پوه دی په هغه څه چې په اسمان کې دي او په زمکه کې دي، بېشکه دا ټول په کتاب (لوح محفوظ) کې دي، بېشکه دا په الله تعالى باندې آسان دي). [الحج: ٧٠].

٣- اراده: داسې عقيده لرل چې په کائناتو کې هيڅ شی نه پېښېږي پرته لدې چې الله تعالى يې وغواړي. الله تعالى فرمايلي دي: ﴿وَرَبُّكَ يَخۡلُقُ مَا يَشَآءُ وَيَخۡتَارُ ...﴾. (او ستا رب چې څه غواړي هغه پيدا کوي او غوره کوي يې...) [القصص: ٦٨]. د انسان اراده د الله له ارادې څخه انحراف نه کوي، لکه څرنګه چې الله تعالى فرمايي: ﴿وَمَا تَشَآءُونَ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٢٩﴾﴾. (او تاسو د (د سمې لارې) اراده نشئ کولی مګر دا چې الله رب العلمين يې اراده وکړي). [التکوير: ٢٩].

٤- خلقت: داسې ايمان لرل چې الله تعالى مخلوق او د هغوی خير او شر عملونه او کړنې پيدا کړي دي. الله تعالى فرمايي: ﴿ٱللَّهُ خَٰلِقُ كُلِّ شَيۡءٖۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ وَكِيلٞ ﴿٦٢﴾﴾. (الله د هر شي پيدا کوونکی دی او هغه په هر شي باندې نګران دی). [الزمر: ٦٢].

دغه مراتب په دې شعر کې راټول شوي دي:

زموږ د رب لیکنه، پوهه، او د هغه اراده *** او د هغه پیداکول

چې جوړښت او پیداښت دی

درېیم مبحث: احسان:

احسان: یو رکن دی؛ هغه دا چې د الله عبادت داسې وکړې لکه ته چې هغه وینې، او که ته هغه نه وینې، هغه تا وینې.

یعنې: انسان د الله تعالی په عبادت کولو کې داسې څه وکړي لکه د الله په حضور کې چې ولاړ وي، او دا کار د هغه سبحانه و تعالی په وړاندې بشپړې ویرې او توبې ته اړتیا لري. او همدارنګه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له سنتو سره سم عبادت کولو ته اړتیا لري.

احسان دوه درجې لري، او احسان کوونکي په احسان کې دوه ډوله دي:

لومړۍ درجه: او دا لوړه درجه ده، د مشاهدې درجه، هغه داسې چې کله بنده کوم کار ترسره کوي ګواکې هغه په خپل زړه کې الله عزوجل ویني، نو زړه یې د ایمان سره روښانه کېږي، تر هغه چې غیبي شیان ورته د ښکارو په څیر شي.

دویمه درجه: د اخلاص او مراقبت درجه، هغه دا چې بنده په خپل عمل کې داسې فکر وکړي چې ما ګوري او زما په کړنې باندې باخبر دی، نو کله چې دا تفکر رامنځته شي دغه کس الله تعالی ته مخلص دی.

څلورم مبحث: د اهل سنت والجماعت د اصولو لنډه پیژندنه:

لومړی: د هغه څه متابعت چې په کتاب او سنت کې راغلي دي، په ظاهري او باطني لحاظ سره، او د هیڅ چا خبرې ته د الله سبحانه وتعالی او د هغه د رسول (صلی الله علیه وسلم) په خبرو ترجیح نه ورکول.

دویم: د رسول الله صلی الله علیه وسلم د اصحابو په اړه د خپلو زړونو او ژبو ساتنه، او پدې نظر دي چې له رسول الله صلی الله علیه وسلم نه وروسته خلیفه: ابوبکر، بیا عمر، بیا عثمان، بیا علي رضی الله عنهم اجمعین دي.

دریم: د رسول الله صلی الله علیه وسلم له کورنۍ سره مینه او همپالنه، او د هغه صلی الله علیه وسلم کورنۍ: په خاصه توګه نېکان په دوی کې.

څلورم: د امامانو او حاکمانو پر ضد قیام نه کول، که څه هم

ظالمان هم وي، او هغوی ته د اصلاح او سلامتیا دعا کیدلی شي، او هغوی ته ښېرا و نه شي. او د هغوی اطاعت د الله د اطاعت څخه دی، او فرض دی، تر هغه چې دوی په ګناه امر نه وي کړی، او که هغوی د ګناه امر وکړي؛ نو په دې کې یې بیا اطاعت نشي کېدلی، او د هغوی اطاعت یوازې په ښو کارونو کې ترسره کیږي.

پنځم: د اولیاوو د کراماتو تصدیق کول: او دا: هغه څه دي چې الله تعالی د دوی په ذریعه خارق العاده کارونه ترسره کوي.

شپږم: د اهل قبلې کسان په مطلقو نافرمانیو او لویو ګناهونو باندې نه کافرانوي، لکه څنګه چې خوارج یې ترسره کوي، بلکې ایماني وروروليي له ګناهونو سربیره هم پاتي کیږي. د ګناهګار په اړه وايي چې: هغه په خپل ایمان سره مؤمن دی، مګر د لوی ګناه له امله ګناهګار دی.

دویم څپرکی: هغه څه چې عبادتونو سره تړاو لري

لومړی مبحث: طهارت -پاکوالی-:

پاکوالی په لغت کې: نظافت او پاکي له حسي او معنوي پلیتیو څخه.

په اصطلاح کې: د بې اودسۍ لمنځه وړل او د ناپاکۍ لرې کول

پاکوالی د لمانځه کیلي ده، نو له همدې کبله د پاکوالي زده کړه د دیني چارو له سترو کارونو څخه ده چې هر مسلمان یې باید زده کړي او ورته پاملرنه وکړي.

لومړی: د اوبو ډولونه:

۱- پاکې (اوبه)؛ هغې سره پاکوالی کیږي، که هغه په خپل خلقت سره پاتې شوي وي؛ لکه د باران، سیندونو او سمندرونو اوبه، او یا ځانګړې پاکوونکي ماده ورسره مخلوط شوې وي چې په اوبو باندې غالبه نه وي او نه یې د اوبو نوم ورڅخه اخیستلی وي.

۲- ناپاکې (اوبه)؛ د هغې استعمال جواز نلري، بې اودسي له منځه نه وړي، او نجاست نه لرې کوي او دا هغه (اوبه دي) چې د ناپاکۍ له امله یې رنګ، بوی یا خوند بدل شوی نه وي.

دویم: نجاست:

نجاست: دا مخصوص کثافت او پلیتي ده، ددې جنس د لمانځه مانع ګرځي؛ لکه تشې میتیازې، غټې میتیازې، وینه او داسې نور، او هغه په بدن، ځای او جامو کې وي.

اصل په شیزونو کې: اباحت او پاکوالی دی. څوک چې د یو معین شي د نجاست ادعا کوي هغه باید دلیل راوړي. او دا شیزونه نجس ندي لکه: بلغم، د انسان خوله، او د خره خوله، بلکې د

اخیزونه پاک دي، که څه هم ګنده دي. او هر نجس څیز پلیت دی خو هر پلیت شی نجس نه دی.

او نجاست درې درجې دی:

لومړی: لوی نجاست

لکه: د هغه څه نجاست چې سپي څټلی وي.

او د هغه د پاکولو طریقه: د هغه اوه ځله مینځل دي، پداسې شکل چې لومړی په خاورو سره ومینځل شي.

دویم: خفیف (سپک) نجاست:

لکه: د تي رودونکي ماشوم میتیازې کله چې جامو ته ورسیږي او داسې نور.

د پاکولو طریقه یې دا ده چې: تر هغه وخته پورې پرې اوبه وپاشل شي تر څو په اوبو کې پټ شي، ګرولو او مخښلو ته اړتیا نه لري.

دریم: متوسط نجاست:

لکه: د انسان ادرار او غټې میتیازې، او اکثره نجاستونه چې کله په ځمکه، کالیو او نورو باندې پریوځي.

او د پاکولو طریقه یې دا ده: که نجاست فزیکي شتون ولري نو باید چې له منځه یوړل شي او یا ناپاک شوي ځای په اوبو او یا د

پاکیزګۍ په نورو وسایلو سره پاک شي.

او د هغو شیانو له جملې څخه چې نجاست یې په شرعي دلیل سره ثابت شوی وي:

۱- د انسان تشې او غټې میتیازې.

۲- مذي او ودي.[۱]

۳- د هغه (حیوان) خوشایي چې غوښه یې نه خوړل کیږي.

۴- د حیض او نفاس وینه.

۵- د سپي لیاړې.

٦- مرداره، او له مردارې څخه لاندې شیان مستثنا دي:

الف- انسان چې کله مړ شي.

ب- مړه کبان او ملخان.

ج- هغه مړ شی چې وینه یې نه بهیږي؛ لکه مچان، میږیان، مچۍ

---

[۱] (مذي): نرۍ او بې رنګه اوبه دي چې د مستۍ کولو، جماع رایادولو، او یا د جماع ارادې کولو او یا کتلو او یا نورو شیانو په ذریعه د څاڅکو په بڼه راوځي او کله کله یې راوتل هم نه حس کیږي.

ودي: هغه ټینګې او سپینې اوبه دي چې د تشو میتیازو کولو او یا درانه شي د پورته کولو په وخت کې راوځي.

او داسې نور.

د- د مردارې هډوکي لکه: ښکر، نوکان، وېښتان او ښکې.

د نجاست د پاکولو طریقه:

١- په اوبو سره، او دا د نجاست د پاکولو اساس دی، نو بل څه ته ترې اوړېدل نه کېږي.

٢- هغه څه چې په شریعت کې د نجس او نجس کوونکي څیزونو د پاکوالي په اړه راغلي دي:

الف- د مړ شوي پوستکي د مخصوصو موادو په ذریعه پاکیږي.

ب- د لوښي پاکول که چیرې سپي څټلی وي؛ اووه ځلې باید ومینځل شي، لومړی په خاورو سره.

ج- د جامو پاکول کله چې د حیض وینه ورته ورسېږي؛ په مږلو، بیا لندولو او بیا زبېښلو سره او که لدې وروسته پرې د وینې کوم اثر پاتې وي باک نه لري.

د- د ښځې د جامو د لاندنۍ برخې پاکول؛ د ځمکې او یا پاکې خاورې په ذریعه.

هـ- د تي رودونکي ماشوم د تشو میتیازو څخه د جامو پاکول د اوبو په پاشلو سره کیږي؛ او که ماشوم نجلۍ وي نو بیا وینځل

کیږي.

و- د مذي څخه د جامو پاکول؛ په هماغه ځای باندې د اوبو پاشل.

ز- د بوټانو او څپلیو پاکول؛ پر پاکې ځمکې باندې د هغې موښل.

ح- ځمکه له نجاست څخه پاکول؛ د نجاست پر ځای باندې د اوبو یو سطل واړول شي او یا پرېښودل شي چې لمر یا باد یې وچ کړي، نو هر کله چې د نجاست اثر او داغ له منځه لاړ شي د نجاست ځای پاکیږي.

دریم: هغه څه چې په بې اودس کس باندې حرام دي:

هغه څیزونه چې د وړې بې اودسۍ لرونکي او یا لویې بې اودسۍ لرونکي باندې حرامیږي:

١- فرضي او نفلي لمونځ: له هغه وجې چې له ابن عمر رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل:

«لَا يَقْبَلُ اللهُ صَلَاةً بِغَيْرِ طُهُورٍ». "الله تعالی له پاکوالي پرته

لمونځ نه قبلوي".[1]

٢- د قرآن کریم لمس کول، لکه څنګه چې په هغه لیک کې راغلي دي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم عمرو بن حزم ته لیکلی و، او په هغه کې یې داسې فرمایلي: «لَا يَمَسُّ الْقُرْآنَ إِلَّا طَاهِرٌ». "قرآن به نه لمس کوي مګر پاک کس".[2]

٣- د کعبې طواف، د هغه صلی الله علیه وسلم په دې وینا سره:

«الطَّوَافُ بِالْبَيْتِ صَلَاةٌ، إِلَّا أَنَّ اللهَ أَبَاحَ فِيهِ الْكَلَامَ».

"د کور (کعبې) طواف کول لمونځ دی، مګر دا چې الله په دې کې د خبرو اجازه ورکړې ده".[3] رسول الله صلی الله علیه وسلم د طواف لپاره اودس هم کړی دی، او له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه په صحیح حدیث کې راغلي دي چې هغه یوه حیض لرونکې ښځه د کور (کعبې) له طواف څخه منعه کړې وه تر څو چې

---

[1] مسلم، په شمېره (٢٢٤) کې نقل کړی.

[2] مالك په الموطأ شمېره (٦٨٠او ٢١٩)، او دارمي په شمېره (٣١٢) او عبدالرزاق په خپل مصنف په شمېره (١٣٢٨) کې نقل کړي دي، او الباني په إرواء الغليل شمېره (١٢٢) کې صحیح بللی دی.

[3] نسائي په شمېره (١٢٨٠٨)، او احمد په شمېره (١٥٤٢٣) کې نقل کړي دي، او الباني په إرواء الغليل په شمېره (١٢١) کې صحیح بللی دی.

هغه پاکه شي.

او هغه شیان چې په ځانګړي ډول په لوی نجاست لرونکي (جنابت لرونکي) کس باندې حرام دي عبارت دي له:

۱- د قرآن تلاوت د علي رضی الله عنه د دې حدیث له مخې: (نبي کریم صلی الله علیه وسلم به هیڅ شي د قرآن کریم د تلاوت څخه نه منع کو، مګر جنابت).[۱]

۲- پرته له اودسه په جومات کې پاتې کېدل؛ الله تعالی فرمایي:

﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَقْرَبُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنتُمْ سُكَـٰرَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُواْ مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِى سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغْتَسِلُواْ...﴾ (ای مومنانو په داسې حال کې لمانځه ته مه نږدې کېږئ چې تاسو نیشه (یا مست) یاست، تر هغه پورې چې پوهه شئ پر هغه څه چې تاسو یې وایئ، او (همداراز) نه په جنابت کې مګر دا چې لاروي یاست تر هغو چې غسل وکړئ...) [النساء: ٤٣].

نو کوم کس باندې چې لویه بې اودسي وي او اودس وکړي، د هغه لپاره په جومات کې پاتې کېدل جواز لري، او د هغه چا لپاره

---

[۱] ابن ماجه په شمېره (۵۹۴)، او ابن حبان په شمېره (۷۹۹) کې نقل کړي دي، او الباني په سنن الترمذي په شمېره (١۴٦) ضعيف بللی دی.

هم روا دي چې لويه بې اودسي ولري چې له جومات څخه تېر شي، پرته له دې چې په کې کېني.

څلورم: د قضای حاجت آداب:

د قضای حاجت په وخت کې مستحب دي:

۱- له خلکو څخه لرې اوسېدل او ځان پټ ساتل.

۲- د ننوتلو پر مهال د مسنون ذکر ويل، او هغه دا دی: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ». «اې الله زه تاته د نر او ښځينه شيطانانو له شر څخه پناه دروړم».[1]

او د قضای حاجت په وخت کې دغه څيزونه واجب دي:

۱- له تشو ميتيازو څخه پاکي.

۲- د عورت پټول.

د قضای حاجت په وخت کې دغه کارونه جواز نلري:

۱- قبلې ته مخ يا شا اړول.

۲- د خلکو په لارو او عامه ځايونو کې قضای حاجت کول.

۳- په ولاړو اوبو کې ميتيازې کول.

---

[1] بخاري په شمېره (۱٤۲)، او مسلم په شمېره (۱۲۲) کې نقل کړی دی.

د قضاى حاجت په وخت کې دغه څيزونه مکروه دي:

۱- د قضاى حاجت په وخت کې په ښي لاس د تناسلي آلې لمسول.

۲- په ښي لاس سره استنجا کول او اودس وچول.

۳- خبرې کول مکروه دي، په ځانګړې توګه د قضاء حاجت په وخت کې د الله تعالى ذکر او يادول.

پنځم: د استنجا او اودس ماتي احکام:

استنجا: د اوبو په ذريعه له دوو لارو د راوتلو څيزونو د اثر لرې کول.

او استجمار: له اوبو پرته له دوو لارو د بهر راوتونکو څيزونو د اثر لرې کول؛ لکه تيږې او کاغذي دسمال.

د اودس ماتي د څيزونو شرطونه:

۱- بايد (کارول) يې مباح وي.

۲- چې بايد پاک وي.

۳- بايد پاکوونکی وي.

۴- هغه بايد هډوکي او خوشايي نه وي.

۵- هغه بايد د احترام وړ څيز نه وي؛ لکه هغه کاغذونه چې د الله تعالى نوم پکې وي.

په استجمار په دوو شرطونو سره بسنه کیږي:

۱- بهر شوی خیز باید د معمول ځای څخه تجاوز ونکړي.

۲- اودس ماتی باید په دریو یا ډېرو پاکو تیږو ترسره شي.

شپږم: د اودس احکام:

اودس د دریو عبادتونو لپاره اړین دی:

۱- لمونځ؛ فرض وي که نفل وي.

۲- قرآن راخېستل.

۳- طواف.

د اودس شرطونه:

۱- اسلام.

۲- عقل.

۳- تمییز.

۴- نیت: چې ځای یې زړه، دی او ویل یې بدعت دی. او څوک چې غواړي اودس وکړي نو نیت یې کړی. لیکن د اودس د اندامونو مینځل د یخنۍ یا پاکوالي په نیت؛ اودس نه دی.

۵- د حکم استصحاب یا ملتیا: تر هغه وخته دې یې د ماتولو نیت نه کوي تر څو یې چې طهارت بشپړ شوی نه وي.

٦- د اودس د واجبوونکي قطع کيدل (لرې کېدل)، له هغو څخه مستثنا دي: څوک چې سلس البول، او يا مستحاضه وي.

٧- له هغه ځخه مخکې استنجا يا استجمار د هغه ځا لپاره چې تشې ميتيازې او غټې ميتيازې ورڅخه خارج شي.

٨- د اوبو پاکوالی او اباحت يې.

٩- د هغه څه لرې کول چې پوستکي ته د اوبو رسولو مخه نيسي.

١٠- د لمانځه وخت داخلېدل د هغه ځا لپاره چې دايمي بې اودسي ولري.

د اودس فرضونه:

١- د مخ مينځل، په شمول د: مضمضې (خولې ته اوبه اچول) او استنشاق (پوزې ته اوبه اچول).

٢- د لاسونو مينځل سره له څنګلو.

٣- د غوږونو په ګډون د ټول سر مسح کول.

٤- د پښو مينځل سره له ښنګرو.

٥- د اودس د اندامونو ترتيب.

٦- موالات (پرلپسې والی): د غړو تر منځ اوږده فاصله بايد نه وي.

د اودس طریقه:

۱- تسمیه: بسم الله ویل.

۲- د لاسونو مینځل درې ځله.

۳- درې ځلې د مخ مینځل، په شمول د: مضمضې (خولې ته اوبه اچول) او استنشاق (پوزې ته اوبه اچول).

۴- تر څنګلو پورې د لاسونو مینځل درې ځلې، له ښي لاس څخه یې پیلوي او بیا چپ لاس مینځي.

۵- د غوږونو په شمول د سر مسح کول.

۶- د پښو مینځل له ښنګرو سره، درې وارې، له ښۍ پښې څخه یې پیلوي او بیا چپه پښه مینځي.

د اودس ماتونکي:

۱- هغه څه چې له دوو لارو څخه راوځي لکه: تشې میتیازې باد او غټې میتیازې.

۲- له بدن څخه په ډېره پیمانه ناپاک څیز راوتل.

۳- د خوب یا بل څه په ذریعه د عقل زوال کیدل.

۴- لاس سره د شرمګاه لمس کول - مخکنۍ یا وروستنۍ - پرته له پردې څخه.

۵- د اوښ غوښه خوړل.

٦- له اسلام څخه وتل - الله دې موږ او مسلمانان له دې څخه وساتي -

اووم: په ماسيو او جرابو د مسحې کولو احکام:

۱- ماسۍ: هغه څه چې د چرم او داسې نورو څيزونو څخه جوړيږي او په پښو کيږي.

۲- جورابې: هغه څه چې د وړۍ او پنبې څخه وي او په پښو کې اغوستل کيږي.

پرې د مسحې کولو شرطونه:

۱- له پوره پاکوالي وروسته دې واغوستل شي.

۲- چې دواړه پښې تر ښنگرو پورې وپوښي.

۳- چې دواړه پاکې وي.

۴- مسح بايد د ټاکل شوي مودې لپاره وي.

۵- مسح کول بايد د اودس په وخت کې وي نه د غسل په وخت کې.

٦- دا چې موزې او داسې نور څيز مباح وي، او که غصب شوی يا وريښم وي د نارينه و لپاره نو هغې باندې مسح کول روا نه دي، ځکه چې په حرامو شيانو باندې رخصت جواز نه لري.

د مسحې موده:

د مقیم لپاره: یوه ورځ او یوه شپه، او د مسافر لپاره: درې ورځې او شپې.

د مسحې طریقه:

لاس باید په اوبو سره لوند شي، او د جرابې یا ماسیو پورتنۍ برخه د پښو د ګوتو څخه تر ساق پورې یو ځل مسحه شي.

د مسحې باطلوونکی:

١- د مسحې د مودې پای ته رسېدل.

٢- د یوې یا دواړو جرابو ایستل.

٣- د غسل بې اودسۍ پېښیدل.

په ماسیو باندې د مسحې کولو حکم:

دا یو رخصت دی، او دا کار ترسره کول د ماسیو د ویستلو او بیا د پښو مینځلو څخه غوره دی؛ د الله تعالی رخصت اخیستل، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم پیروي کول، او د بدعت مخالفت ګڼل کیږي.

په پټیو، بنداژونو او پلسترونو مسح کول:

سپلنټونه (پټۍ او بنداژ): کوم چې پر ماتو شوو ځایونو تړل کیږي؛ د پلستر یا سیخونو او داسې نورو په څیر.

او بنداژونه: کوم چې پر زخم، پرې شوي، یا سوځېدلي ځای

باندې تړل کيږي؛ ټوکر او داسې نور.

او پلسترونه: کوم چې د درملنې لپاره په زخمونو يا پنډونو (دانو) باندې نښلول کيږي.

هغو باندې د مسح کولو حکم:

جواز لري: ترڅو چې ورته اړتيا وي، په دې شرط چې د ضرورت له ځای څخه تجاوز ونکړي.

او جواز نلري: کله چې هغو ته اړتيا نه وي، او د هغو په وېستلو کې ستونزه او ضرر نه وي.

هغو باندې د مسحې طريقه:

د هغې شاوخوا بايد و مينځل شي، او له ټولو خواو څخه ورباندې مسح وشي، او د اودس له ځای څخه پرته نور ځايونه نه مسح کيږي.

اتم: د تيمم احکام:

تيمم: په خاصه طرېقه د پاکوالي په نيت په خاورو سره د مخ او لاسونو مسح کول.

حکم يې:

د اودس او غسل پر ځای بايد تيمم وشي، کله چې اوبه نه وي، او يا يې استعمالول ستونزمن وي.

د مشروعيت حکمت يې:

تیمم د محمد صلی الله علیه وسلم د امت له ځانګړنو څخه دی. او په تیرو امتونو کې دا معموله نه وه، دا د الله له خوا دې امت ته د پراخۍ له وجې څخه ده، او د هغه له خوا احسان دی پر دې امت باندې.

هغه حالتونه چې تیمم په کې جواز لري:

۱- کله چې اوبه نه وي، که په کور کې اوبه نه وي او یا په سفر کې، او کوشش وکړي چې پیدا یې کړي خو ترلاسه یې نه کړي.

۲- که له ځان سره اوبه ولري چې د څښاک او پخلي لپاره ورته اړتیا وي، نو که له هغه څخه د ځان پاکولو لپاره ګټه واخلي، د هغه ضرورت ته زیان رسوي، لکه د خپل ځان، یا د نورو انسانانو او یا پاکو څارویو له تندې وېره ورسره وي.

۳- که چیرې د ناروغۍ یا په رغیدو کې د ځنډ له امله د اوبو په استعمال سره بدن ته د ضرر ویره وي.

۴- کله چې د یوې داسې ناروغۍ له وجې اوبه نشي استعمالولی چې حرکت پکې نشي کولی، او د اودس ورکولو لپاره څوک و نه لري، او وېره ولري چې وخت به ترې تېر شي.

۵- که د یخنۍ له وجې د اوبو د استعمال څخه ویره ولري، او د تودېدو لپاره څه پیدا نه کړي، تیمم دې وکړي او لمونځ دې وکړي.

د تیمم طریقه:

خپلو لاسونو سره دې خاوره ووهي په داسې حال کې چې ګوتې يې خلاصې وي، بيا دې د خپلو ګوتو په ورغوو سره خپل مخ مسح کړي، او د لاسونو مخ دې په خپلو لاسونو مسح کړي، او ټول مخ او لاسونه دې مسح کړي.

د تیمم باطلونکي:

١- د اوبو شتون که چیرته تیمم د هغې د نه شتون له امله ترسره شوی وي. او یا د هغې د استعمال توان پیدا شي کله چې تیمم د هغې د نه استعمالولو لامل ناتواني وي.

٢- په هغه څه باطلیږي چې اودس پرې فاسديږي، او یا پر هغه څه چې غسل پرې واجبيږي، لکه جنابت، حیض او نفاس.

د هغه کس حکم چې د اوبو د استعمال او تیمم کولو توان نلري:

که څوک اوبه یا خاوره و نلري او یا داسې حالت ته رسیدلی وي چې پوستکی يې د اوبو یا خاورو د لمس کولو توان ونلري، نو پدې حالت کې دې خپل وضعیت ته په کتو سره لمونځ وکړي، پرته له اودس او تیمم څخه، ځکه چې الله تعالی پر نفس د هغه له وسه ډیر ندی مکلف کړی. او که له دې وروسته اوبه یا خاوره وموندل شوه او یا يې د کارولو توان درلود؛ نو هغه دې ادا شوی لمونځ بیا نه تکراروي؛ ځکه چې هغه څه يې کړي چې امر پرې شوی و، د الله

تعالی ددې قول مطابق: ﴿...فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ مَا ٱسۡتَطَعۡتُمۡ...﴾. (نو څومره چې کولای شئ له الله ووېرېږئ). [التغابن: ١٦]، او د هغه ﷺ په قول چې فرمايي: «إِذَا أَمَرْتُكُمْ بِأَمْرٍ فَأْتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ». (کله مې چې په يو کار درته امر وکړ، نو څومره چې ترې کولی شئ ويې کړئ).[١]

فايده: کله چې يو څوک د جنابت څخه تيمم وکړي او بيا اوبه ومومي، هغه بايد غسل وکړي.

نهم: د حيض او نفاس احکام:

لومړی: حيض:

دا طبيعي او عادي وينه ده چې په معلوم وخت کې د رحم له لاندې برخې څخه بهر راځي. ډيری وختونه، هره مياشت شپږ يا اوه ورځې راځي، او ممکن چې له دې څخه ډېر او يا لږ وي. د ښځې مياشتنی عذر اوږديږي او لنډيږي؛ څرنګه الله تعالی د هغې جوړښت ترکيب کړی وي.

د حايضې احکام:

١- حايضه ښځه د حيض په حالت کې لمونځ نه کوي او روژه نه

---

[١] بخاري په شمېره (٧٢٨٨)، او مسلم په شمېره (٦٠٦٦) کې نقل کړی دی.

نيسي، او نه ترېنه صحيح کيږي.

۲- حيض لرونکې ښځه که له حيض څخه پاکه شي نو د روژې قضا به د لمانځه پرته راوړي.

۳- هغې لپاره د کعبې طواف جواز نلري، قرآن نه لولي. جومات کې دې نه کېني. ۴- د خاوند لپاره تر هغه وخته پورې په فرج کې له هغې سره جماع کول حرام دي تر څو چې حيض يې ودريږي او غسل وکړي.

۵- د حايضې ښځې خاوند ته روا ده چې له فرج پرته له هغې څخه خوند واخلي، لکه ښکلول، لمس کول او داسې نور.

٦- د حيض په حالت کې د خاوند لپاره دا روا نه ده چې هغې ته طلاق ورکړي.

طهر او پاکوالی: هغه د وينې بندېدل دي، نو کله چې وينه ودريږي نو هغه پاکه شوه او د حيض موده يې ختمه شوه، نو هغه بايد غسل وکړي. بيا ټول هغه څيزونه چې د حيض له امله منع شوي و ترسره کولی شي.

او که له حيض وروسته يې نسواري يا زيړ رنګ وليد، نو هغې ته دې هيڅ پام نه کوي.

دویم: نفاس:

او دا هغه وینه ده چې رحم يې د زيږون پر مهال او وروسته له زيږون څخه خارجوي، او دا هغه پاتې وینه ده چې د امیندوارۍ په جریان کې بنده وي.

او نفاس د حیض په څیر دی: په هغه څه کې چې جواز لري لکه خوند اخیستل، پرته له فرج څخه.

او هغه څه چې حرام دي: لکه په فرج کې جماع، د روژې نیول، لمونځ، طلاق، طواف، د قرآن تلاوت او په جومات کې پاتې کېدل منع دي، او د غسل کولو واجبېدل کله چې د هغې وینه بنده شي لکه د حائضې ښځې.

او هغه دې د روژې قضايي راوړي پرته له لمانځه څخه، نو د حایضې ښځې په څېر دې د لمونځ قضايي نه راوړي.

ډیره موده یې څلويښت ورځې دي، که د نفاسه ښځې څخه وينه د څلوېښتو ورځو څخه مخکې بنده شي، نو د نفاس دوره یې ختمه شوه، نو باید غسل وکړي، لمونځ وکړي او ټول هغه څه وکړي چې د نفاس له امله ترې منع شوې وه.

دويم مبحث: لمونځ:

لومړی: د اذان او اقامت احکام:

اذان د پيغمبر (صلی الله عليه وسلم) د هجرت په لومړي کال روا شو، او د اذان د مشروعيت دليل: دا و چې کله د هغوی لپاره د وخت پيژندل ستونزمن شول، دوی مشوره وکړه چې د هغې لپاره علامه او نخښه وټاکي، عبدالله بن زيد رضي الله عنه دا اذان په خوب کې وليد، او وحی د هغه تصديق وکړ.

او اذان: د لمانځه د وخت د داخليدو اعلان دی.

او اقامت: د لمانځه د قائمولو خبرتيا ده.

اذان او اقامت کفايي فرض دي د نارينه و د جماعت لپاره د فرضي لمونځونو لپاره. او دا دواړه د اسلام له ظاهري عباداتو څخه دي، چې معطلول يې جواز نلري.

د اذان شرطونه:

١- مؤذن بايد نارينه وي.

٢- اذان بايد په ترتيب سره وي.

٣- اذان بايد پرله پسې ترسره شي.

٤- اذان بايد د وخت له داخليدو وروسته وشي. د سهار او جمعې لومړي اذانونه لدې څخه مستثنا دي.

د اذان سنتونه:

۱- چې خپلې ګوتې په غوږونو کې کیږدي.

۲- په لومړي وخت کې اذان کول.

۳- د حي الصلاة او حي على الفلاح پر مهال ښي او چپ لوري ته مخ ګرځول.

۴- باید ښه غږ ولري.

۵- د اذان په الفاظو کې باید معتدل اوسي، نه یې ډیر ژر ژر ووایي او نه دې ډیر اوږد کړي.

٦- د اذان په هره جمله کې باید وقفه وکړي.

۷- د اذان پر مهال قبلې ته مخ ګرځول.

۸- اذان پنځلس جملې دی لکه څرنګه به چې بلال رضي الله عنه د رسول الله صلى الله علیه وسلم په حضور کې اذان ویل.

د اذان الفاظ:

(الله أكبر): الله لوی دی، څلور ځلې.

(أشهد أن لا إله إلا الله): زه شاهدي ورکوم چې له الله پرته بل حق معبود نشته، دوه ځلې.

(أشهد أن محمداً رسول الله): زه شاهدي ورکوم چې محمد د

الله رسول دی، دوه ځلې.

(حي على الصلاة): لمانځه ته راشئ، دوه ځلې.

(حي على الفلاح): د کامیابۍ په لور راشئ، دوه ځلې.

بیا وایي: (الله أکبر): الله لوی دی، دوه ځلې.

بیا د (لا إله إلا الله)، له الله پرته بل حق معبود نشته، په یو ځل ویلو باندې(اذان) ختموي.

او د سهار په وخت کې د حي الفلاح څخه وروسته به (الصلاة خیر من النوم) ورزیاتوي ، یعنې لمونځ له خوبه غوره دی، دوه ځلې؛ ځکه چې دا هغه وخت دی چې ډیری خلک پدې وخت کې ویده وي.

او اقامت یوولس جملې دی، چې باید په هغې کې حدر وشي، یعنې په سرعت سره وویل شي؛ ځکه چې دا حاضرو کسانو ته خبر ورکول دي، او استرسال یا اوږدولو ته یې اړتیا نشته.

صیغه یې په لاندې ډول ده:

(الله أکبر): الله لوی دی، دوه ځلې.

(أشهد أن لا إله إلا الله): زه شاهدي ورکوم چې له الله پرته بل معبود نشته، یو ځل.

(أشهد أن محمداً رسول الله): زه شاهدي ورکوم چې محمد د الله رسول دی، یو ځل.

(حي على الصلاة): د لمونځ په لور راشئ، یو ځل.

(حي على الفلاح): د کامیابۍ په لور راشئ، یو ځل.

(قد قامت الصلاة): لمونځ قایم شو، دوه ځله.

(الله أكبر): الله لوی دی، دوه ځلې.

(لا إله إلا الله): له الله پرته بل حق معبود نشته، یو ځل.

د هغه چا لپاره چې اذان واوري مستحب دي چې هغه څه ووايي چې مؤذن یې وايي، پرته له (حي على الصلاة)، او(حي على الفلاح) څخه، پدې وخت کې باید: (لا حول ولا قوة إلا بالله) ووايي، یعنې نشته زور او ځواک پرته له الله څخه، بیا پر رسول الله صلی الله علیه وسلم درود وايي. بیا له هغه وروسته وايي: «اللهمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ، وَالصَّلَاةِ القَائِمَةِ، آتِ مُحَمَّدًا الوَسِيلَةَ وَالفَضِيلَةَ، وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ، إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ». "اې الله، اې د دې بشپړ دعوت څښتنه، محمد ته وسیله او فضیلت ورکړه، او هغه د ستاینې مقام ته ورسوه، هغه چې تا ورسره وعده

کړې وه، بیشکه چې ته وعده خلافي نه کوې".[1]

او وايي: «رَضِيتُ بِاللهِ رَبًّا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، وَبِمُحَمَّدٍ ﷺ نَبِيًّا».

«راضي یم چې الله تعالی مې پالونکی (رب) دی، اسلام مې دین دی، او محمد صلی الله علیه وسلم مې پیغمبر دی».[2]

له اذان څخه وروسته پرته له عذر او د راستنېدو په نیت له جومات څخه وتل روا ندي.

او کله چې دوه لمونځونه یوځای شي، یو اذان بسنه کوي او هر لمونځ لپاره جلا جلا اقامت ویل کیږي.

دویم: د لمانځه حیثیت او فضیلت:

لمونځ د ایمان له دوو شهادتونو وروسته د اسلام تر ټولو موکد رکن دی، او ځانګړی ځای لري، کوم چې الله تعالی په خپل رسول صلی الله علیه وسلم باندې د معراج په شپه په اسمان کې فرض کړ. دا د لمونځ د عظمت څرګندونه کوي، او د الله تعالی په نیز د لمونځ

---

[1] شیخ عبدالعزیز بن باز رحمه الله په خپل مجمع الفتاوی (۲۹/ ۱۴۱) کې فرمايلي دي: (بیهقي د جابر رضی الله عنه په روایت کې په جید سند سره «إنك لا تخلف الميعاد» اضافه کړې دی وروسته له دې قول څخه: «الذي وعدته»).

[2] ترمذي په شمېره (۲٦۳۵) کې روایت کړی دی.

فرضیت او مکانت باندې دلالت کوي.

په ډېرو احادیثو کې پر خلکو باندې د لمونځ فضیلت او فرضیت نقل شوي دي. او د هغه فرضیت په اسلام کې له ضروریاتو څخه دی.

او هغه څه چې د هغه په فرضیت او تاکید باندې دلالت کوي: د قرآن او سنتو ډېر نصوص دي، له هغې جملې څخه:

١- الله تعالی فرمايي: ﴿...إِنَّ ٱلصَّلَوٰةَ كَانَتۡ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ كِتَٰبٗا مَّوۡقُوتٗا﴾. (بېشکه لمونځ له شروع نه په مومنانو باندې په (معلومو) وختونو کې فرض کړی شوی دی). [النِّساء: ١٠٣]. یعني: فرض کړل شوی دی په کومو وختونو کې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم له خوا بیان شوي دي.

٢- الله تعالی فرمايي: ﴿وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ...﴾. (حال دا چې دوی ته حکم نه و ورکړی شوی مګر په دې چې دوی دې د الله عبادت کوي، په داسې حال کې چې دین (عبادت) دغه (الله) لره خالص کوونکي وي (او) حنیفان (له باطله حق ته راګرځېدونکي) وي، او (د دې چې) دوی دې لمونځ قایموي). [البینة: ٥].

٣- الله تعالى فرمايي: ﴿فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ...﴾. (نو كه دوی توبه وباسي او لمونځ قايم كړي او زكات ادا كړي، نو بيا ستاسو وروڼه دي په دين كې). [التوبة: ١١].

٤- له جابر رضى الله عنه څخه روايت دى چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: «إِنَّ بَيْنَ الرَّجُلِ وَبَيْنَ الشِّرْكِ وَالْكُفْرِ تَرْكُ الصَّلَاةِ». «د يو سړي د شرک او كفر تر منځه توپير: د لمانځه پرېښودل دي».[١]

٥- له بريده رضى الله عنه څخه روايت دى چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: «العَهْدُ الَّذِي بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمُ الصَّلَاةُ، فَمَنْ تَرَكَهَا فَقَدْ كَفَرَ». «هغه لوظ چې زموږ او د دوی تر منځه دی لمونځ دی، نو چا چې پرېښود يقينا چې كفر يې كړى دى».[٢]

د هغه چا په كفر باندې د علماوو اجماع ده چې له فرضيت څخه

[١] مسلم په شمېره (٨٢) كې نقل كړی.

[٢] ترمذي په شمېره (٢٦٥) كې نقل كړی، او ويلي يې دي: حسن صحيح غريب، او الباني په صحيح الترغيب والترهيب كې صحيح ګڼلی.

يې انکار کوي. لېکن چا چې د سستۍ او غفلت له وجې پرېښوده، نو صحيح خبره داده چې دا هم کافر کيږي، د مخکني صحيح حديث په استناد سره، او په دې اړه د صحابه و د اجماع له مخې.

دريم: د لمانځه شرطونه:

١- د وخت داخليدل: د الله تعالی ددې قول پر بنياد: ﴿...إِنَّ ٱلصَّلَوٰةَ كَانَتۡ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ كِتَٰبٗا مَّوۡقُوتٗا﴾ (بېشکه لمونځ له شروع نه په مومنانو باندې په (معلومو) وختونو کې فرض کړی شوی دی). [النِّساء: ١٠٣]. يعنې: په ټاکل شوي وخت کې فرض کړل شوي دي.

د ټاکل شوي لمونځونو وختونه په لاندې ډول دي:

الف- سهار: له سهار راختلو څخه تر لمر راختلو پورې.

ب- ماسپښين: د لمر له زوال څخه تر هغه وخته پورې چې د څيزونو سيوري په اوږدوالي کې د هغو سره يو شان شي.

ج- مازديگر: د ماسپښين د وخت له پای څخه تر لمر د زيړيدو پورې او د ضرورت وخت يې تر لمر لويدو پورې دی.

د-ماښام: له لمر لويدو څخه تر دې چې سور شفق (د اسمان د غاړو سوروالی) غيب شي.

ماخوستن: د ماښام د پای وخت څخه تر نیمي شپې پورې.

۲- د عورت پټول:

دا هغه څه دي چې باید وپوښل شي، او ښکاره کیدل یې بد وي او له هغه څخه شرم کیدلی شي. د سړي عورت د نوم له غوټۍ څخه تر زنګون پورې دی، او ښځه د لمانځه پر مهال له مخ پرته ټول عورت دی. او که د پردیو نارینه و په حضور کې وي نو مخ دې پټ کړي، یعنې: هغوی د هغې محرم نه وي.

۳- له نجاست څخه ځان ساتل:

او نجاست: دا یوه مخصوصه پلیتي ده، چې د هغه جنس د لمانځه مانع ګرځي؛ لکه تشې میتیازې، غټې میتیازې، وینه او داسې نور، او هغه په بدن، داغ او جامو کې وي.

۴- قبلې ته مخامخ کېدل:

قبله، کعبه شریفه ده، ځکه په دې نوم نومول شوې ده چې د خلکو تګ راتګ ورته کیږي، قبلې ته له مخامخ کېدو پرته لمونځ نه کیږي. د الله تعالی ددې قول پر بنیاد: ﴿...وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّواْ وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ...﴾. (...او تاسو چې په هر ځای کې یئ، نو خپل مخونه د هغهٔ په طرف وګرځوئ ...) [البقرة: ١٤٤].

۵- نیت:

دا په لغت کې: اراده، او په اصطلاح کې: الله تعالی ته د نږدې

کيدو لپاره د عبادت کولو عمل ترسره کولو اراده کول دي. او ځای يې زړه دی، نو ضرور نده چې تلفظ يې وشي، بلکې دا کار بدعت دی.

څلورم: د لمانځه ارکان:

او هغه څوارلس رکنونه دي:

لومړی رکن: د توان په صورت کې ولاړېدل: د الله تعالی پدې قول سره: ﴿...وَقُومُواْ لِلَّهِ قَٰنِتِينَ﴾. (... او الله تعالی ته په عاجزی سره ودرېږئ). [البقرة: ٢٣٨]، او د عمران رضي الله عنه څخه مرفوع حديث چې: «صَلِّ قَائِمًا، فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَقَاعِدًا، فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَعَلَى جَنْبٍ». "په ولاړه لمونځ وکړه، که دې نشو کولای نو په ناسته يې وکړه، او که دې نشو کولای نو په څنګ يې وکړه".[١]

که د ناروغۍ له وجې په ولاړه لمونځ نشي کولی؛ د خپل حالت سره سم دې لمونځ وکړي، په ناسته يا په څنګ (اړخ) سره. او د ناروغ په څير: ويرېدونکی، بربنډ، او هغه څوک چې د درملنې لپاره ناست يا پرېوتلو ته اړتيا لري چې ولاړېدلی نشي، همدا ډول له ولاړيدو څخه معذور دی څوک چې د امام تر شا لمونځ کوي او امام

---

[١] بخاري په شمېره (١١١٧) کې نقل کړی.

يي په ناسته لمونځ کوي، نو که امام په ناسته لمونځ وکړي د هغه شاته کسان دې هم د امام د متابعت له وجې په ناسته لمونځ وکړي. په ناسته باندې د نفل لمونځ کول روا دي، که څه هم د ولاړ پاتې کېدلو توان هم وي، ليکن ثواب به يې د ولاړ کس په څېر نه وي.

دويم رکن: په پيل کې تکبير تحريمه ويل: د هغه ﷺ د دې وينا په وجه چې فرمايي: «ثُمَّ اسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ، وَكَبِّرْ». «بيا قبلې ته مخامخ شه او تکبير ووايه».[1]

او صيغه يې دا ده چې ووايي: الله أكبر (الله لوی دی) او ددې صيغې پرته بل څه باندې نه صحيح کيږي.

دريم رکن: د فاتحې لوستل: د هغه ﷺ د دې وينا په وجه چې فرمايي: «لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ». «د هغه چا لمونځ صحيح ندی چې فاتحة الکتاب (الحمد لله...) يې نه وي لوستلي».[2]

څلورم رکن: په هر رکعت کې رکوع: د الله تعالی پدې قول سره: ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا...﴾. (اې هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی! تاسو رکوع کوئ او سجده کوئ). [الحج: ٧٧].

---

[1] بخاري په شمېره (٦٢٥١)، او مسلم په شمېره (٨٨٤) کې نقل کړی دی.

[2] بخاري په شمېره (٧٥٦)، او مسلم په شمېره (٨٧٢) کې نقل کړی دی.

پنځم او شپږم رکنونه: له رکوع څخه راپاڅېدل، نېغ ولاړېدل، لکه څنګه چې له رکوع څخه مخکې وو، ځکه چې هغه ﷺ دې کار ته دوام ورکړی.

او هغه ﷺ هغه کس ته چې لمونځ يې سم نه ادا کاوه وويل: «ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَعْتَدِلَ قَائِمًا». "بيا پاخېږه تر څو چې نيغ ودرېږې".[1]

اووم رکن: په اوو اندامونو سجده کول: او هغه تندی او ورسره پزه، دواړه لاسونه، زنګونونه او د پښو څوکې دي، د هغه ﷺ په قول: «أُمِرْنَا أَنْ نَسْجُدَ عَلَى سَبْعَةِ أَعْظُمٍ: الجَبْهَةِ، وَأَشَارَ بِيدِهِ عَلَى أَنْفِهِ، وَالكَفَّيْنِ، وَالرُّكْبَتَيْنِ، وَأَطْرَافِ القَدَمَيْنِ». "موږ ته په اوو اندامونو سره د سجدې کولو امر شوی: تندی، او په خپل لاس سره يې پوزې ته اشاره وکړه، دواړه لاسونه، زنګونونه او د پښو څوکې".[2]

اتم رکن: له سجدې څخه پاڅېدل او د دوو سجدو تر منځ کېناستل:

د عائشې رضی الله عنها په حديث کې راغلي دي: «كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ السَّجْدَةِ، لَمْ يَسْجُدْ حَتَّى يَسْتَوِيَ جَالِسًا». "نبي کريم ﷺ به چې کله له -ړومبۍ- سجدې نه سر مبارک راپورته

---

[1] بخاري په شمېره (۷۹۳)، او مسلم په شمېره (۳۹۸) کې نقل کړی دی.

[2] بخاري په شمېره (۸۱۲)، او مسلم په شمېره (۴۹۰) کې نقل کړی دی.

کړ، نو –دویمه- سجده به یې تر هغې نه کوله چې برابر به کښېناست".[1]

نـهم رکن: په ټولو رکنونو کې ډاډ (سکون) پیدا کول: او هغه سکون او ډاډ که څه هم لږ وي، ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه چا ته چې لمونځ یې سم نه ادا کاوه وویل: «حَتَّى تَطْمَئِنَّ». "تر څو چې ډاډ پیدا کړې".[2]

دوه رکنونه: لسم او یوولسم: اخري تشهد او ناسته یې: د ابن مسعود رضي الله عنه د مرفوع حدیث له مخې: «إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَقُلْ: التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ».

«کله چې له تاسو څخه یو څوک لمونځ وکړي، نو هغه دې ووایي: (التحیات لله والصلوات و الطیبات، السلام علیك أیها النبي ورحمة الله وبرکاته، السلام علینا وعلى عباد الله الصالحین، أشهد أن لا إله إلا الله، وأشهد أن محمدا عبده ورسوله).

[1] مسلم (۴۹۸) کې نقل کړی.

[2] بخاري په شمېره (۷۲۴)، او مسلم په شمېره (۳۹۸) کې نقل کړی دی.

ژباړه: ټول ژبني، بدني، او مالي عبادتونه الله جل جلاله لره دي، سلام او د الله رحمتونه او برکتونه دې وي پر تا اى پيغمبره، سلام دې وي پر مونږ او د الله پر نيکو بنده ګانو، ګواهي ورکوم چې له الله تعالى پرته بل هيڅوک د عبادت وړ نشته او ګواهي ورکوم چې محمد ﷺ د الله بنده او رسول دى».[1]

دولسم رکن: په وروستي تشهد کې پر رسول الله ﷺ باندې درود ويل: دا چې ووايي: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ». "اې الله پر محمد صلى الله عليه وسلم ثنا او درود ووايه"[2] او له دې نه زيات هغه سنت دى.

ديارلسم رکن: د ستنو تر منځ ترتيب: ځکه چې رسول الله ﷺ به دا کار په ترتيب سره کاوه، او ويې ويل: «صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي». «تاسو داسې لمونځ وکړئ لکه ما چې ګورئ او زه لمونځ کوم».[3] او کوم کس چې لمونځ يې سم نه ادا کاوه هغه ته يې د لمونځ ترتيب په "بيا" ويلو سره وښود.

څوارلسم رکن: سلام ګرځول:

---

[1] بخاري (۷۹۷)، او مسلم (۴۰۲) روايت کړى دى.

[2] ترمذي، په شمېره (۸۳۹) کې نقل کړى.

[3] بخاري په شمېره (٦٠٠٨) کې نقل کړى.

د هغه ﷺ پدې وینا سره: «وَخِتَامُهَا التَّسْلِيمُ». «او په پای کې د سلام گرځول دي»، او د هغه دا قول: «وَتَحْلِيلُهَا التَّسْلِيمُ». «او ترې خلاصېدل سلام گرځول دي».[1]

پنځم: د لمانځه واجبات:

او هغه اته دي:

۱- د پیل تکبیر څخه پرته نور ټول تکبیرونه.

۲- په رکوع کې یو ځل «سبحان ربي العظیم» ویل، او زیات ویل یې تر دریو پورې سنت دي، او دا ټیټه درجه د کمال ده، او تر لسو پورې چې هغه یې لوړه اندازه ده.

۳- له رکوع څخه د پاڅیدو په وخت کې «سمع الله لمن حمده» وییل، د امام او منفرد لپاره.

۴- له رکوع څخه د نیغ ودرېدلو په وخت کې: «ربنا ولك الحمد» ویل.

۵- د سجدې په وخت کې یو ځل «سبحان ربي الأعلى» ویل. او تر درې ځلې ویل یې سنت دي.

[1] بخاري په شمېره (۱۱۱۰) کې نقل کړی.

٦- د دوو سجدو په منځ کې یو ځل «ربي اغفر لي» ویل، او تر درې ځلې ویل یې سنت دي.

٧- لومړی تشهد: هغه داسې چې ووایی: «التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ، وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ». «ټول ژبني، بدني، او مالي عبادتونه الله جل جلاله لره دي، سلام او د الله رحمتونه او برکتونه دې وي پر تا اې پیغمبره، سلام دې وي پر مونږ او د الله پر نیکو بنده ګانو، ګواهي ورکوم چې له الله تعالی پرته بل هیڅوک د عبادت وړ نشته او ګواهي ورکوم چې محمد صلی الله علیه وسلم د الله بنده او رسول دی».[1]

٨- د لومړي تشهد لپاره ناسته.

شپږم: د لمانځه سنتونه:

[1] بخاري، په شمېره (٨٣٥) کې نقل کړی.

د لمانځه د سنتو په پرېښودلو سره لمونځ نه فاسدیږي. دا دوه ډوله دي: لفظي سنتونه او فعلي سنتونه.

لومړی: لفظي سنتونه:

۱- د استفتاح (د لمانځه د پیل) دعاء، او هغه څو صیغې لري، د هغې له جملې څخه: «سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، وَتَبَارَكَ اسْمُكَ، وَتَعَالَى جَدُّكَ، وَلَا إِلٰهَ غَيْرُكَ». (اې الله! پاکي او ستاینې یواځې تالره دي او نوم دې مبارک دی، شان دې لوړ دی او له تا پرته بل معبود نشته).[۱]

۲- د فاتحې نه مخکې أعوذ بالله ویل، دا چې ووایې: (أعوذ بالله من الشیطان الرجیم). (زه له رټل شوي شیطان نه په الله تعالی پورې پناه نیسم).

۳- د قرائت نه مخکې بسمله (بسم الله) ویل: دا چې ووایې: (بسم الله الرحمن الرحیم)، د الله په نوم پیل کوم چې ډیر مهربان او بښونکی دی.

۴- په رکوع او سجدو کې د تسبیح له یو ځل څخه ډیر ویل.

۵- د دوو سجدو په منځ کې له یو ځل څخه دغه قول ډیر ویل:

[۱] بخاري، په شمېره (۷۴۳)، او مسلم، په شمېره (۳۹۹) کې نقل کړی دی.

«رَبِّ اغْفِرْ لِي». (اى الله ! ما ته ببښنه وکړې).

٦- دغه قول: «مَلْءَ السَّمَاوَاتِ، وَمَلْءَ الْأَرْضِ، وَمَلْءَ مَا بَيْنَهُمَا، وَمَلْءَ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ». «د آسمانونو او ځمکې او د هغو تر منځ د مخلوقاتو د ډکوالي په اندازه، او په اندازه د ډکوالي د هغو شیانو چې تا وروسته غوښتي دي»، وروسته له دې قول څخه: «رَبَّنَا ولَكَ الحَمْدُ». (اى زمونږ ربه ! تالره حمد او ثنا ده).[1]

٧- د فاتحې سورت نه وروسته قراءت کول.

٨- ددې وينا ويل: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ، وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ». «اى الله زه پر تا پناه نیسم د جهنم له عذابه، د قبر له عذابه، د ژوند او مرګ له فتنې او د مسیح دجال له فتنې څخه».[2]

او په اخري تشهد کې له دې دعا څخه علاوه نورې دعاګانې ويل.

دويم: فعلي سنتونه:

١- په ځلورو ځايونو کې د اوږو او غوږونو په برابرۍ د لاسونو پورته کول:

---

[1] ترمذي، په شمېره (٢٦٦) کې نقل کړی.

[2] مسلم، په شمېره (٥٨٨) کې نقل کړی.

الف- د تکبير تحريمه پر مهال.

ب- د رکوع پر مهال.

ج- کله چې له رکوع څخه ولاړيږي.

د- کله چې دريم رکعت ته ولاړيږي.

۲- د رکوع نه مخکي او وروسته، ښي لاس پر چپ لاس په سينه کېښودل.

۳- د سجدې ځای ته کتل.

۴- د سجدې پر مهال لاسونه له اړخونو څخه لرې ساتل.

۵- د دوو سجدو په وخت کې خېټه له ورنونو څخه ليرې ساتل.

٦- د لمانځه په ټولو جلسو کې افتراش (کيڼه (چپه) پښه هوارول او ښۍ پښه درول)، پرته له وروستي تشهد څخه په درې او څلور رکعتي لمونځونو کې.

٧- په اخري تشهد کې تورک (ښۍ پښه «قدم» به ودروي او چپه پښه به د ښۍ پښې څخه لاندې وباسي او پر ځمکه به کښېني) کول کله چې لمونځ درې يا څلور رکعتي وي.

اووم: د لمانځه طريقه:

۱- رسول الله صلی الله علیه وسلم به چې کله د لمانځه لپاره ودرېده نو قبلې ته به مخامخ ودرېده، لاسونه به یې پورته کړل، او د ګوتو دننۍ خوا به یې د قبلې طرف ته واړوله، او ویل به یې: «اللَّهُ أَكبَرُ». "الله لوی دی".

۲- بیا یې چپ لاس په ښي لاس باندې نیوه او په سینه به یې کېښودل.

۳- بیا یې د استفتاح دعا ویله، لیکن پر یو استفتاح باندې یې مداومت ندی کړی، ټولې د استفتاح دعاګانې چې له هغه صلی الله علیه وسلم څخه ثابتې دي، هغې باندې لمونځ پیلول جواز لري، له جملې څخه یې: «سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، وَتَبَارَكَ اسْمُكَ، وَتَعَالَى جَدُّكَ، وَلا إِلَهَ غَيْرُكَ». (اې الله! پاکي او ستاینې یواځې تاله دي او نوم دې مبارک دی، شان دې لوړ دی او له تا پرته بل معبود نشته).

٤- بیا به وايي: «أَعُوذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ». (زه الله ته پناه وړم له رټل شوي شیطان څخه، د الله په نامه پیل کوم چې لورونکی او مهربان دی).

٥- بیا به سورت فاتحه ووایي او کله یې چې پای ته ورسوله (آمین) دې ووایي.

٦- بیا د توان په اندازه له قرآن څخه لولي، د سهار، ماښام او ماخوستن په لومړیو دوو رکعتونو کې به په جهر قراءت لولي، او له دې پرته نورو لمونځونو کې په خفیه ډول قراءت لولي. او د هر لمانځه لومړی رکعت به له دویم رکعت څخه اوږد وي.

٧- بیا لاسونه پورته کوي لکه څنګه یې چې یې په استفتاح کې پورته کړي و. بیا به ووایي: " الله اکبر" الله لوی دی، بیا به رکوع وکړي، خپل لاسونه به په خپلو زنګونونو د ګوتو له پراخولو سره ږدي، او خپله شا دې وغځوي، او خپل سر دې له ملا سره برابر کړي؛ نه دې ډیر پورته کوي او نه دې ډیر ښکته کوي، بیا دې ووایي: «سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ». "پاکي ده زما لوی رب لره" ، یو ځل، تر ټولو کم پوره عدد: درې ځله دی، لکه څنګه چې مخکې یادونه وشوه.

٨ - بیا به خپل سر پورته کړي او وبه وایي: «سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ». (الله د ثنا ویونکي ستاینه واورېده)، او خپل لاسونه دې پورته کړي لکه څنګه چې یې د رکوع کولو په وخت کې پورته کړي

وو.

۹- او کله چې ولاړ شو نو وبه وايي: «اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ، حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ، مَلْءَ السَّمَاءِ، وَمَلْءَ الْأَرْضِ، وَمَلْءَ مَا بَيْنَهُمَا، وَمَلْءَ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ، أَهْلَ الثَّنَاءِ وَالْمَجْدِ، أَحَقُّ مَا قَالَ الْعَبْدُ، وَكُلُّنَا لَكَ عَبْدٌ، لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ». «اى الله! ته زمونږ پروردګار يې، تالره پوره ستاينه ده، د آسمانونو او زمکي او د هغو تر منځ د مخلوقاتو د ډکوالي په اندازه، او په اندازه د ډکوالي د هغو شيانو چې تا وروسته غوښتي دي، اې دستاينې او لويې خاونده! ته چې چاته څه ورکړې، د هغه (څوک) بندوونکی نشته، او ته چې (له چانه) څه بند کړې، د هغه (څوک) ورکوونکی نشته، او فائده نه کوي مالدار ته د هغه مال، ستا د عذاب لرې کولو کې».[1] او دغه اعتدال (برابروالی) به يې اوږدوو.

۱۰- بيا تکبير وايي او سجده کوي، او لاسونه دې نه پورته کوي، په تندي، پوزې، دواړه لاسونو، زنګونونو او د پښو په سرونو باندي

[1] ابو داود په شميره (۵۱٦۸) کې نقل کړی دی.

به سجده وکړي، او د لاسونو او پښو ګوتې به يې قبلې ته مخامخ وي، او په سجده کې به اعتدال کوي، خپل تندی او پوزه به په ځمکه باندې لګوي، او په خپلو لاسونو باندې به تکيه کوي، خپلې څنګلې به پورته نيسي، او خپل لاسونه به د خپلو اړخونو څخه لرې ساتي، خپله خيټه به د خپلو ورنونو څخه پورته کوي، او ورنونه له پښو څخه، او په خپله سجده کې به يې ويل: «سُبْحَانَ رَبِّيَ الأَعْلَى». (زما رب لره پاکي ده چې لوي ذات دی) يو ځلې، او د کمال لړه درجه درې ده، لکه څنګه چې مخکې يادونه وشوه. بيا به دعا وکړي په هغه څه سره چې په اثارو کې راغلي دي.

۱۱- بيا به سر پورته کړي او وبه وايي: الله اکبر (الله لوی دی) بيا به هغه خپله کيڼه (چپه) پښه هواره کړي او ښۍ پښه به ودروي، او خپل لاسونه به په خپلو ورنونو باندې کېږدي او بيا به ووايي: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي، وَارْحَمْنِي، وَاجْبُرْنِي، وَاهْدِنِي، وَارْزُقْنِي». «اې الله، ما ته بخښنه وکړه، په ما رحم وکړه، ما جبران کړه (زما کمي پوره کړه)، ما ته هدايت وکړه، ما ته روزي راکړه».[1]

۱۲- بيا تکبير وايي او سجده کوي او په دويم رکعت کې هم

[1] ترمذي، په شمېره (۲۸۴) کې نقل کړی.

همداسې کوي لکه په لومړي کې یې چې کړي و.

۱۳- بیا به په الله اکبر ویلو سره خپل سر پورته کړي، او د پښو په تلو سره به ولاړ شي، پداسې حال کې چې په زنګونونو او ورنونو یې تکیه کړې وي.

۱۴- که ولاړ شو؛ نو قرائت دې پیل کړي، دویم رکعت دې هم د لومړي رکعت په څېر ادا کړي.

۱۵- بیا به د لومړي تشهد لپاره خپور کښیني لکه څرنګه چې د دوو سجدو تر منځه ناست و، ښي لاس به په ښي ورون او چپ لاس به په چپ ورون (پتون) باندې کېږدي، او د خپل ښي لاس غټه ګوته دې منځنۍ ګوتې باندې کېږدي لکه د حلقې په څېر، او د شهادت (مسواک ګوته) ګوتې سره به اشاره وکړي او هغې ته به ګوري. او بیا به ووایې: «التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ» «ټول ژبني، بدني، او مالي عبادتونه الله جل جلاله لره دي، سلام او د الله تعالی رحمتونه او برکتونه دې وي پر تا ای پیغمبره، سلام دې وي پر مونږ او د الله

تعالی پر نیکو بنده ګانو، ګواهي ورکوم چې له الله تعالی نه پرته بل هیڅوک د عبادت وړ نشته او ګواهي ورکوم چې محمد ﷺ د الله بنده او رسول دی». او هغه به دغه جلسه لنډه کوله.

۱۶- بیا پاخیږي، تکبیر به ووایي او دریم او څلورم رکعت به اداء کړي، او له لومړیو دوو څخه به یې لنډ ادا کوي. او په هغو کې به سورت فاتحه لولي.

۱۷- بیا د تورک په ډول په اخري تشهد کې کښېني، د تورک مطلب دا دی: چې ښی پښه «قدم» به ودروي او چپه پښه به د ښی پښې څخه لاندې وباسي او پر ځمکه به کښېني.

۱۸- بیا به وروستی تشهد وایي کوم چې د لومړي تشهد په څېر دی. او ورسره دا اضافه کوي: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ». «اې الله! پر محمد - صلی الله علیه وسلم - او د هغه پرکورنۍ رحمت ووروه، لکه پر ابراهیم -علیه السلام- او د هغه پرکورنۍ دې چې ورولی وو، بېشکه ته ستایل شوی او لوی یې. او پر محمد صلی الله علیه وسلم او د هغه پر کورنۍ برکتونه ووروه،

لکه پر ابراهیم - علیه السلام - او د هغه پرکورنۍ دې چې ورولي وو، بېشکه ته ستایل شوی او لوی یې».

١٩- د دوزخ له عذابه، د قبر له عذابه، د ژوند او مرگ له فتنو او د دجال له فتنو څخه الله جل جلاله ته پناه وړي. او په هغو دعاگانو دعا کوي چې په کتاب او سنتو کې ذکر شوي دي.

٢٠- بیا ښي لور ته سلام اړوي نو وایي: «السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ». بیا چپ لور ته همدا رنگه، قبلې ته به مخامخ په سلام پیل کوي او په پوره مخ گرځولو سره به یې پای ته رسوي.

اتم: د لمانځه مکروهات:

١- پرته له اړتیا څخه کتل.

٢- اسمان ته سترگې پورته کول.

٣- پرته له اړتیا د سترگو پټول.

٤- د سجدې په وخت کې د لاسونو غځول.

٥- پرته له اړتیا څخه د خولې او پوزې پټول.

٦- د تشو میتیازو او غټو میتیازو له فشار سره، او یا د ډوډۍ په شتون کې لمونځ کول.

۷- له سجدې نه وروسته د تندي او پوزې څخه د نښتو شیانو لرې کول، او د لمانځه له ختمیدو وروسته په پاکولو کې کوم حرج نشته.

۸- د ولاړید پر مهال له اړتیا پرته دیوال او یا ورته څیز ته تکیه کول.

نهم: د لمونځ باطلوونکي:

۱- خوراک او څښاک.

۲- د لمانځه له الفاظو پرته نور څه ویيل.

۳- خندا او قهقهه کول.

۴- په قصدي توګه د لمانځه د یو رکن او یا واجب پرېښودل.

۵- په قصدي توګه د یو رکن یا رکعت زیاتول.

٦- د امام څخه مخکې په قصدي توګه سلام ګرځول.

۷- د لمانځه له حرکاتو پرته له ضرورت نه بغیر پرلپسې حرکتونه ترسره کول.

۸- هغه څه کول چې د لمانځه د شرطونو سره مخالف وي؛ لکه د اودس ماتېدل، په قصدي ډول د عورت ښکاره کول، د بدن ډېره برخه له قبلې څخه بې له ضرورت څخه منحرف کول، د نیت قطع کول.

لسم: د سهوې سجده:

سهوه: هېرولو ته وايي، او رسول الله صلی الله علیه وسلم هم په لمانځه کې سهوه شوی و؛ ځکه هېرول د انسان له فطرت څخه دي، او د هغه سهوه د هغه امت لپاره د الله د نعمت او د هغوی ددين د کمال څخه دي، ترڅو هغه پسې اقتدا وکړي په هغه څه کې چې د هغوی لپاره يې د سهوې پر مهال مقرر کړي دي.

هغه اسباب چې له امله يې د سهوې سجده روا شوې ده:

۱- لومړی حالت:

په لمانځه کې زياتوالی، يا په عمل کې زياتوالی او يا په قول کې زياتوالی وي:

الف- د عمل زياتوالی: که د لمانځه په جنس کې زياتوالی وي: لکه د ناستې پر ځای ولاړېدل، او يا ولاړېدل د ناستې پر ځای، يا رکوع او سجدې کې زياتوالی، او که په سهوې سره يې وکړي؛ هغه بايد د سهوې سجده وکړي.

ب- د اقوالو زياتوالی: لکه په رکوع او سجده کې تلاوت کول، که داسې وشي؛ مستحب ده چې دسهوې سجده وکړي.

۲- دويم حالت:

په سهوې سره په لمانځه کې کموالی، او د دوو شيانو څخه په يو

سره کیږي:

الف- د رکن پرېښودل: که دا رکن تکبیر تحریمه وي، لمونځ یې ندی شوی، او د سهوې سجده هیڅ گټه نکوي. او که له تکبیر تحریمه پرته بل رکن وي لکه رکوع یا سجده، او د بل رکعت د ترسره کولو څخه مخکې ورته یاد شو؛ واجب دی چې وروگرځي او ترسره یې کړي او څه چې له هغه وروسته راځي.

او که د بل رکعت له ترسره کولو وروسته ورته یاد شو، نو هغه رکعت چې یو رکن ورڅخه پاتې شوی و باطل دی، او له هغه څخه وروسته رکعت د هغه ځای نیسي.

ب- د واجب پرېښودل: لکه: اول تشهد، یا په رکوع کې د تسبیح هېرول. په دې حالت کې: د سهوې سجده کیږي.

۳- دریم حالت : شک :

مثال: که شک وکړي چې د ماسپښین په لمانځه کې یې درې رکعته لمونځ کړی که څلور رکعته، په دې صورت کې:

الف- نو هغه څه دې وکړي چې هغه ته ترجیح ورکوي؛ او د سهوې سجده کوي.

ب- دا چې د هغه لپاره هیڅ شی ترجیح ونلري؛ نو په یقین باندې

دې عمل وشي، او د سهوې سجده دې وشي.

که شک له لمانځه څخه وروسته وي، او یا ډېر شکي انسان وي؛ دې شک ته باید پام و نشي.

فایده: د سهوې سجده باید له سلام څخه مخکې وشي: که د شک یا نقص له امله وي او د هغه په نیز ترجیح شتون ونلري، او له سلام څخه وروسته به وي: که د زیاتوالي یا شک له امله وي چې په ترجیح یې عمل کړی وي، په دې اړه موضوع پراخه ده، ان شاء الله تعالی.

یوولسم: د لمونځ ممنوعه وختونه:

اصل دا دی چې هر وخت لمونځ کول روا دي، خو شریعت په ځینو وختونو کې له لمانځه منعه کړې چې په لاندې ډول دي:

۱- د سهار له لمانځه وروسته تر لمر ختلو پورې، او کله چې د سترګو په لید د لمر لوړوالی له ځمکې څخه د یو غشي په اندازه وي.

۲- کله چې لمر د اسمان په وسط کې کوي، تر هغه وخته چې زوال ته ورسیږي، او د نهیې تر ټولو لنډه موده ده.

۳- د مازدیګر له لمانځه څخه تر لمر لوېدو پورې، او دا د نهیې تر

ټولو اوږده موده ده.

هغه لمونځونه چې د نهيې په وخت کې جواز لري:

۱- د فرض لمونځ د قضا ادا کول.

۲- سبب لرونکي لمونځ، لکه : تحية المسجد، د طواف دوه رکعته، د کسوف لمونځ او د جنازې لمونځ .

۳- د سهار له لمانځه وروسته د سهار د سنتو ادا کول.

دولسم: د جماعت لمونځ:

دا د اسلام ستره نښه ده، یعنې په جوماتونو کې په جماعت سره لمونځ کول، مسلمانان په دې متفق دي چې په جوماتونو کې د پنځه وخته لمونځونو ادا کول يو له تاکيد شوي عبادتونو څخه دي او ستر عبادت دی، په حقيقت کې دا د اسلام ترټولو لوی عبادت دی.

۱- د جماعت د لمانځه حکم:

پنځه وخته لمونځونه په جماعت سره په جومات کې په توان لرونکو نارينه و باندې، په اقامت او سفر کې، د امن او وېرې په حالت کې په عيني ډول واجب دی.

د جماعت پر وجوب قرآن او سنت دلالت کوي، او له پيړيو پيړيو راهيسې پر هغې مسلمانانو عمل کړی دی، وروستيو له مخکنيو څخه

را نقل کړي دي .

له قرآن کريم څخه: الله تعالى فرمايي: ﴿وَإِذَا كُنتَ فِيهِمۡ فَأَقَمۡتَ لَهُمُ ٱلصَّلَوٰةَ فَلۡتَقُمۡ طَآئِفَةٞ مِّنۡهُم مَّعَكَ...﴾. (او کله چې ته په دوی کې موجود يې، بيا ته دوی ته لمونځ ودروې، نوله دوی نه دې يوه ډله له تا سره ودريږي). [النساء: ۱۰۲]. آيت دې ته اشاره کوي چې د جماعت لمونځ واجب دی، نو مسلمانانو ته د ويرې په حالت کې هم د پرېښودلو اجازه نه ده ورکړل شوې، که واجب نه وی نو د ويرې په حالت کې به په طريقهء اولى ساقط شوی وی. د جماعت لمونځ پرېښودل او په هغه کې تساهل کول د منافقانو له مشهورو صفتونو څخه دي.

او د سنتو څخه: ډير حديثونه دي، د هغې له جملې څخه لاندې ډول دي:

کوم چې په صحيح مسلم کې راغلي دي. ((أَنَّ رَجُلًا أَعْمَى قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ، لَيْسَ لِي قَائِدٌ يَقُودُنِي إِلَى الْمَسْجِدِ، فَسَأَلَهُ أَنْ يُرَخِّصَ لَهُ أَنْ يُصَلِّيَ فِي بَيْتِهِ، فَرَخَّصَ لَهُ، فَلَمَّا وَلَّى دَعَاهُ فَقَالَ: «هَلْ تَسْمَعُ النِّدَاءَ؟» قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: «فَأَجِبْ»)). «چې يو ړوند سړي وويل:

اې د الله رسوله زه داسې لاربنود نه لرم چې ما جومات ته بوځي، نو له هغه شخه يې وغوښتل چې اجازه ورکړي چې په خپل کور کې لمونځ وکړي، هغه ته يې اجازه ورکړه، کله چې هغه ولاړ، نو ورغږ يې کړ، ورته يې وويل: ایا ته اذان اورې؟ هغه وويل: هو، ويې ويل: «نو د اذان اجابت وکړه».[1]

نو رسول الله ﷺ هغه ته امر وکړ چې د جماعت د لمانځه لپاره جومات ته ورشي او د اذان اجابت وکړي، که څه هم هغه ړوند و او له سختيو سره مخ و. دا د جماعت د لمانځه په واجبوالي باندې دلالت کوي.

۲- هغه څه چې جماعت پرې لاندې کيږي:

جماعت له امام سره د يو رکعت لمونځ په را ګيرولو سره لاندې کيږي، د هغه ﷺ ددې قول پر بنياد: «مَنْ أَدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الصَّلَاةِ فَقَدْ أَدْرَكَ الصَّلَاةَ». "چا چې د لمونځ يو رکعت راګير کړو، نو هغه لمونځ راګير کړو".[2]

۳- هغه څه چې رکعت پرې لاندې کيږي:

رکعت د رکوع په راګيرولو سره لاندې کيږي، که ناوخته راغلي

---

[1] مسلم په شمېره (۱۴۸۴) کې نقل کړی.

[2] بخاري په شمېره (٦٠٩)، او مسلم په شمېره (٦٠٢) کې نقل کړی دی.

کس خپل امام د رکوع پر مهال لاندې کړ: نو هغه دې په ولاړه تکبیر تحریمه ووایي، او بیا دې تکبیر ووایي د رکوع لپاره. او که د قیام په وخت کې د تکبیر تحریمې په ویلو باندې بسنه وکړي دا د رکوع تکبیر پر ځای مجرا کیږي.

۴- هغه عذرونه چې انسان ته د جماعت د لمانځه د پرېښودو اجازه ورکوي:

۱- ناروغي چې د جمعې او جماعت لمونځ ته راتګ ستونزمن وي.

۲- د تشو او غټو میتیازو فشار؛ ځکه چې په لمانځه کې د خشوع مخه نیسي، او دا چې بدن ته ضرر رسوي.

۳- په هغه وخت کې چې انسان وږی وي او یا نفس یې د خوراک په لټه کې وي، په دې شرط چې هدف یې دوکه نه وي او یا د جماعت د لمانځه څخه د تخلف عادت جوړ نشي.

۴- د ځان، مال یا بل څه په اړه د یقیني وېرې احساس کول.

دیارلسم: د وېرې لمونځ:

د وېرې لمونځ په هر جائز جنګ کې فرض دی، لکه د کفارو، باغیانو او جنګیالیو (فسادیانو) سره، د الله تعالی د دې ارشاد له مخې: ﴿...إِنۡ خِفۡتُمۡ أَن يَفۡتِنَكُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ...﴾. (... که وېرېدلئ

چې کافران به مو وځوروي...) [النساء: ١٠١]، او په دې باندې د هغه چا قياس وکړه چې هغه سره د جنګ جواز لري.

او د خوف لمونځ په دوو شرطونو سره روا دی:

١) دښمن هغه څوک وي چې جنګ ورسره روا وي.

٢) د لمانځه پر مهال پر مسلمانانو د هغوی د برید وېره.

د خوف د لمانځه طريقه:

د ويرې لمونځ ګڼ شمېر طريقې لري چې ترټولو مشهوره يې د سهل رضي الله عنه په حديث کې راغلې ده: ((أَنَّ طَائِفَةً صَفَّتْ مَعَ النَّبِي ﷺ، وَطَائِفَةً وِجَاهَ الْعَدُوِّ، فَصَلَّى بِالَّتِي مَعَهُ رَكْعَةً، ثُمَّ ثَبَتَ قَائِمًا، وَأَتَمُّوا لِأَنْفُسِهِمْ، ثُمَّ انْصَرَفُوا، وَصَفُّوا وِجَاهَ الْعَدُوِّ، وَجَاءَتِ الطَّائِفَةُ الْأُخْرَى، فَصَلَّى بِهِمُ الرَّكْعَةَ الَّتِي بَقِيَتْ مِنْ صَلَاتِهِ، ثُمَّ ثَبَتَ جَالِسًا، وَأَتَمُّوا لِأَنْفُسِهِمْ، ثُمَّ سَلَّمَ بِهِمْ)).

«دا چې يوه ډله د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره ودرېدله، او بلې ډلې دښمن ته مخه کړه، نو کومه ډله چې ورسره وه يو رکعت لمونځ يې پرې وکړ، بيا ولاړ پاتې شو، او هغوی خپل لمونځ بشپړ کړ، بيا لاړل، او دښمن ته يې مخه کړه، بيا بله ډله راغله، نو هغه د خپل

لمانځه په پاتې رکعت کې د هغوی امامت وکړ، بیا ناست پاتې شو، هغوی خپل لمونځ بشپړ کړ، بیا یې پرې سلام وګرځاوه[1]».

د خوف د لمانځه څخه دغه ګټې اخلو:

۱- په اسلام کې د لمانځه اهمیت، او د جماعت د لمانځه اهمیت، د جماعت لمونځ حتا په سختو حالاتو کې هم ساقط شوی نه دی.

۲- د دې امت څخه حرج او سختي لرې شوې ده، او د شریعت آسانتیا او تطبیق یې په هر زمان او مکان کې.

۳- د اسلامي شریعت بشپړتیا، او دا چې د هر حالت لپاره یې مناسب وضعیت وضع کړی دی.

څوارلسم: د جُمعې لمونځ:

لومړی: حکم یې:

د جمعې لمونځ په هر عاقل بالغ مسلمان چې عذر نه لري فرض عین دی.

الله تعالی فرمایي: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا نُودِىَ لِلصَّلَوٰةِ مِن يَوۡمِ ٱلۡجُمُعَةِ فَٱسۡعَوۡاْ إِلَىٰ ذِكۡرِ ٱللَّهِ وَذَرُواْ ٱلۡبَيۡعَۚ ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٌ لَّكُمۡ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ٩﴾. (ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی! کله

[1] بخاري په شمېره (۴۱۳۰)، او مسلم په شمېره (۸۴۲) کې نقل کړې.

چي د جمعې د ورځې د لمانځه لپاره اذان وويلی شي، نو تاسو د الله د ذکر (لمونځ) اهتمام وکړئ او اخيستل خرڅول پرېږدئ، دا ستاسو لپاره ډېر غوره دي که تاسو پوهېږئ). [الجمعة: ٩].

او د هغه ﷺ په قول سره چې فرمايي: «لَيَنْتَهِيَنَّ أَقْوَامٌ عَنْ وَدْعِهِمُ الْجُمُعَاتِ، أَوْ لَيَخْتِمَنَّ اللهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ، ثُمَّ لَيَكُونُنَّ مِنَ الْغَافِلِينَ». "هغه خلک دې له خپل کار څخه لاس په سر شي چې د جمعې لمانځه ته نه حاضرېږي، کنه الله به د دوی پر زړونو مهر ولګوي، بيا به دوی له غافلانو څخه شي"[١].

دوهم: د جمعې د لمانځه د صحت شرطونه:

١- وخت، او وخت يې د ماسپښين د لمانځه په شان دی. له وخت نه مخکې نه صحيح کيږي او نه دا چې وخت يې تېر شي.

٢- يوه ډله بايد پکې حضور ولري، او د صحيح قول له مخې لږ تر لږه جماعت درې کسان دي. له يو نفر او دوو څخه نه صحيح کيږي.

٣- دا چې لمونځ کوونکي بايد په ودانو کورونو کې ميشت وي لکه ښارګوټي چې د عادت له مخې جوړيږي. که هغه د تقويه شوي

---

[١] مسلم په شمېره (٨٦٥) کې نقل کړی.

کانکریټ، ډبرې، ختې او داسې نورو څیزونو څخه وي. نو په دې اساس د صحرا اوسیدونکو، د خیمو او کیږدیو خاوندانو څخه چې ثابت ځای نلري بلکې د خپلو څارویو لپاره د وښو د لټولو لپاره له یو ځای څخه بل ځای ته کډه کوي نه صحیح کیږي.

۴- له هغه څخه مخکې باید دوه خطبې شتون ولري، ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم هغو باندې مواظبت او مداومت کړی دی.

دریم: د جمعې د دوو خطبو رکنونه:

۱- د الله تعالی حمد او دوه شهادتونه.

۲- پر رسول الله ﷺ درود ویل.

۳- د الله تعالی څخه د ویرې امر.

۴- د قرانکریم څخه یو څه لوستل.

۵- وعظ او نصیحت.

څلورم: د جمعې د دوو خطبو مستحبات:

۱- په منبر خطبه ویل.

۲- د دوو خطبو د جلا کولو لپاره لنډه ناسته.

۳- د مسلمانانو او د هغوی د واکمنانو لپاره دعا کول.

۴- د دوو خطبو لنډوالی.

۵- خطیب منبر ته د پورته کېدو وروسته خلکو ته سلام اچوي.

پنځم: د جُمعې د ورځې مستحبات:

۱- مسواک وهل.

۲- عطر لګول، که شتون ولري.

۳- د جمعې لمانځه ته وختي وتل.

۴- جومات ته په پښو تلل او سوارلۍ سره نه تلل.

۵- امام ته نږدې کېدل.

٦- دعا.

۷- د سورت الکهف لوستل.

۸- په رسول الله صلی الله علیه وسلم درود ویل.

شپږم: هغه څه چې د جُمعې لمونځ کوونکي باندې منع دي:

۱- د رسول الله صلی الله علیه وسلم ددې خبرې پر بنیاد د جمعې په ورځ د امام د خطبې پر مهال خبرې کول حرام دي: «إِذَا قُلْتَ لِصَاحِبِكَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ: أَنصِتْ، وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ، فَقَدْ

لَغُوتَ». «کله چې تا د جمعې په ورځ خپل ملګري ته وويل: چپ شه، په داسې حال کې چې امام خطبه وايي، نو لغوه دې وکړه»[1].
يعني: تا (لغو) بې ځايه خبره وکړه، او لغو: ګناه ده.

۲- د خلکو له اوږو تېريدل، مګر دا چې هغه امام وي، او يا داسې تش ځای ته ځان ورسوي او بله چاره نه وي مګر همدا يوه چاره.

د جُمعې لاندې کول:

چا چې د جمعې د لمانځه په دويم رکعت کې له امام سره رکوع لاندې کړه؛ هغه د جمعې لمونځ لاندې کړی دی؛ او دوه رکعته خپل لمونځ پوره کوي. او که په دويم رکعت کې رکوع لاندې نه کړي؛ نو د جمعې لمونځ له هغه څخه تير شوی، هغه دې د ماسپښين د لمانځه په څير څلور رکعتونه پوره کړي. همدارنګه له چا څخه چې د خوب او يا بل څه له امله د جمعې لمونځ قضا شي، هغه دې د ماسپښين د لمانځه په څير ادا کړي.

پنځلسم: د عذر لرونکو خلکو لمونځ:

لومړی: د ناروغ لمونځ:

لومړی: ناروغ بايد د خپل توان سره سم لمونځ ادا کړي. د هغه

[1] بخاري په شمېره (۹۳۴)، او مسلم په شمېره (۸۵۱) کې نقل کړي.

لپاره جواز نلري چې لمونځ وځنډوي تر هغه وخته پورې چې عقل ترې نه وي تللی.

دوهم: ناروغ څنگه لمونځ وکړي؟

۱- ناروغ باید په ولاړه لمونځ وکړي که د تکلیف او ضرر پرته ولاړېدلی شي، او رکوع او سجده دې وکړي.

۲- که په رکوع او سجده کولو سره هغه ته ضرر رسیږي په داسې حال کې چې ولاړېدلی شي؛ په ولاړه دې د رکوع لپاره اشاره وکړي، او په ناسته دې د سجدې لپاره اشاره وکړي.

۳- که په ولاړه لمونځ نه شي کولای، په ناسته دې لمونځ وکړي، سنت دا دي چې د قیام په موقع کې پلتۍ ووهي، د رکوع لپاره اشاره وکړي، او که امکان ولري په ځمکه دې سجده وکړي، که نه نو د سجدې لپاره دې هم اشاره وکړي، خو د رکوع څخه لږه ټیټه.

۴- که په ناسته باندې لمونځ نشي کولی قبلې ته مخامخ په څنگ (اړخ) دې لمونځ وکړي، او ښي اړخ غوره دی که ورته اسانه وي، او د رکوع او سجدې لپاره دې اشاره وکړي.

۵- که په اړخ سره لمونځ نشي کولی؛ په ملاستی (شا) باندې دې څملي او لمونځ دې وکړي، او پښې دې قبلې ته مخامخې کړې، د

ركوع او سجدې لپاره دې اشاره وکړي.

٦- که د ركوع او سجدې لپاره په خپل بدن سره اشاره كول ممكن نه وي؛ خپل سر باندې دې اشاره وکړي؛ او که دا هم ورته ستونزمن وي؛ له هغه څخه اشاره كول ساقطيږي، او د لمانځه عملونه دې په خپل زړه کې ترسره کړي، نو د رکوع، سجدې او د جلسې د اعمالو نيت دې وکړي که څه هم هغه په خپل وضعيت کې وي، او د يادو عملونو اذكار دې ووايي.

٧- ناروغ دې د لمانځه له شرايطو څخه هغه څه ترسره کړي چې توان يې لري، لکه: قبلې ته مخامخ کېدل، په اوبو سره اودس كول، يا تيمم د ناتوانۍ په حالت کې، او له نجاست څخه پاکوالی، او که د دې توان نه لري، له هغه څخه ساقطيږي، او د خپل حالت سره سم دې لمونځ اداء کړي، او لمونځ دې له خپل وخت څخه نه ځنډوي.

٨- د ناروغ لپاره سنت دا دي چې د قيام او رکوع پر مهال دې پلتۍ ووهي، او له هغو څخه پرته دې پښې وغځوي.

دوهم: د مسافر لمونځ:

١- د عذر لرونکو له جملې څخه: مسافر دی، نو د هغه لپاره د څلور ركعتي لمونځ دوه رکعته کول روا دي. الله تعالى فرمايي: ﴿وَإِذَا

ضَرَبۡتُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَلَيۡسَ عَلَيۡكُمۡ جُنَاحٌ أَن تَقۡصُرُواْ مِنَ ٱلصَّلَوٰةِ...﴾. (او کله مو چې په ځمکه کې سفر کولو نو څه ګناه درباندې نشته چې د لمانځه نه څه رالنډ کړئ...) [النساء: ۱۰۱].

او له انس بن مالک رضي الله عنه څخه روایت دی چې فرمايي: «خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ مِنَ الْمَدِينَةِ إِلَى مَكَّةَ، فَكَانَ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ رَكْعَتَيْنِ، حَتَّى رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ». «موږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره له مدينې څخه مکې ته لاړو او دوه دوه رکعته لمونځ مو وکړ، تر دې چې بېرته مدينې ته راغلو»[1].

د مسافر د قصر لمونځ د هغه له هیواد (ښار) څخه په وتلو سره پیلیږي، ځکه چې الله د هغه چا لپاره چې سفر کوي روا ګرځولي چې قصر وکړي، او مخکې لدې چې له خپل هیواد (ښار) څخه ووځي، نه په ځمکې کې سفر کوونکی او نه مسافر بلل کیږي، ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به د سفر په صورت کې لمونځ قصر کاوه.

۲- هغه مسافه چې مسافر یې پرې کول غواړي د لمانځه لنډول

[1] بخاري په شمېره (۱۰۸۱)، او مسلم په شمېره (۶۹۳) کې نقل کړي.

(قصر) يې روا دي، تقريباً اتيا کيلومتره ده.

۳- مسافر په راستنېدو کې هم قصر کولای شي تر هغه وخته پورې چې هغه هېواد (ښار) ته ننوځي چې له هغه ځايه وتلی و.

۴- کله چې مسافر کوم هېواد ته ورسيږي او هلته استوګنه وغواړي؛ هغه لره درې حالتونه دي:

الف- چې د څلورو ورځو څخه د ډيرو ورځو پاتې کېدو نيت وکړي؛ هغه بايد له لومړۍ ورځې څخه چې اقامت کوي لمونځ بشپړ ادا کړي، او د سفر له رخصت څخه دې ګټه نه اخلي.

ب- چې د څلور ورځو يا له هغې څخه د لږ وخت لپاره د پاتې کېدو نيت وکړي؛ د هغه لپاره د سفر له قصر او نورو رخصتيو څخه ګټه اخيستل روا دي.

ج- چې د ټاکلې مودې لپاره د پاتې کېدو نيت ونلري، بلکې د ځای د مناسب والي له مخې ممکن يوه ورځ يا لسو ورځو لپاره پاتې شي، او يا دا چې د درملنې يا مراجعې موخه ولري، نو کله چې هدف يې بشپړ شي،خپل هيواد ته ستنيږي، د ده لپاره روا دی چې لمونځونه قصر (لنډ) کړي او د سفر له رخصت (اسانتيا) څخه تر بيرته راستنيدو پورې ګټه واخلي، که څه هم د هغه د پاتې کېدو موده له

څلورو ورځو څخه زیاته وي.

٥- که مسافر د مقیم امام تر شا لمونځ وکړي؛ هغه باید لمونځ پوره ادا کړي، که څه هم د اخري تشهد پرته یې نه وي نیولی.

٦- که مقیم د مسافر تر شا لمونځ وکړي چې قصر لمونځ کوي؛ مقیم ته لازم ده چې خپل لمونځ د امام تر سلام وروسته بشپړ کړي.

شپاړسم : د اخترونو لمونځ:

د مسلمانانو اخترونه الهي اخترونه دي، چې الله تعالی د دوی لپاره وضع کړي دي، دوی له ځانه ندي وضع کړي، او هغوی لره یوازې دوه اخترونه دي، چې هغه: کوچنی اختر او لوی اختر دي. د کفارو او یا د بدعتیانو د اخترونو پر خلاف چې الله تعالی هغې باندې نه حکم او نه امر کړی، بلکې دوی له خپل ځانه قانون جوړ کړی دی.

د دوو اخترونو د لمانځه حکم:

هغه کفایي فرض دی، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم او خلفاء راشدینو رضي الله عنهم أجمعین پرې همېشوالی کړی، دا د دین له نښانو او شعائرو څخه دي.

د دوو اخترونو د لمانځه وخت: د اختر د لمانځه وخت هغه وخت پیلیږي چې لمر د نېزې په لوړوالي راختلی وي، یعني: د لمر له راختلو

څخه پنځلس دقیقې وروسته، او وخت یې د لمر له زوال سره سم ختمیږي.

د دوو اخترونو د لمونځونو طریقه:

۱- په لومړي رکعت کې د تکبیر تحریمې تکبیر ویل کیږي، بیا د استفتاح دعا ویل کیږي، بیا شپږ تکبیرونه ویل کیږي، په هر تکبیر سره لاسونه پورته کیږي، د الله حمد او ثنا ویل او پر رسول الله صلی الله علیه وسلم درود ویل کیږي، بیا بسم الله او اعوذ بالله وایي، او بیا په قراءت پیل کوي.

۲- په دویم رکعت کې د تکبیر له ویلو وروسته پنځه تکبیرونه وایي، بیا اعوذ بالله او بسم الله وایي، او په قراءت پیل کوي، په لومړي رکعت کې له فاتحې وروسته د سورت الاعلی لوستل او په دوهم رکعت کې سورت الغاشیه لوستل مستحب دي.

۳- کله چې امام سلام وګرځوي؛ منبر ته پورته کیږي، دوه خطبې وایي، او د هغو په منځ کې یوه خفیفه ناسته کوي، لکه څنګه چې د جمعې په خطبه کې یې کوي.

د اختر سنتونه:

الف- غسل.

ب- نظافت او خوشبویي استعمالول.

ج- د کوچني اختر په ورځ له کور څخه د وتلو نه مخکې خوراک کول، او لوی اختر کې د لمانځه څخه وروسته له خپلې قرباني څخه خوراک کول، که قرباني يې کړې وي.

د- لمانځه ته په پښو تلل.

هـ - له يوې لارې تلل او له بلې لارې بيرته راتلل.

و- د لمانځه ځای ته د مقتدي وختي تګ پرته له امام څخه.

تکبير:

د دوو اخترونو په شپو کې، د ذوالحجې په لومړيو لسو ورځو کې، او د تشريق په ورځو کې تکبير ويل سنت دي، او په دوه ډوله دي:

لومړی ډول: مطلق تکبير: کوم چې په معين وخت کې مقيد نه وي.

١- کوچني اختر کې: د اختر په شپه د لمر له لوېدو څخه د اختر د لمانځه تر شروع کېدو پورې.

٢- لوی اختر کې: د ذی الحجې د لومړۍ ورځې له لمر لوېدو څخه د تشريق د وروستۍ ورځې تر لمر لوېدو پورې.

دويم ډول: مقيد تکبير: کوم چې د فرض لمونځونو نه وروسته

محدود مقيد دی.

۱- د محرم کس څخه پرته: د عرفې د ورځې له سهار څخه د تشريق د ورځو د مازديګر پورې.

۲- محرم کس لپاره: د اختر په ورځ د ماسپښين له لمانځه څخه د تشريق د اخري ورځو تر مازديګر پورې.

اوولسم: د کسوف لمونځ:

د خسوف او کسوف معنا:

خسوف: په شپه کې د سپوږمۍ د ټولې رڼا او يا د يوې برخې ورکېدل دي.

او کسوف : په ورځ کې د ټول لمر وړانګې ورکېدل يا د يوې برخې ورکېدل دي.

د کسوف د لمانځه حکم:

موکد سنت دی، چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم له عمل څخه ثابت دی، نو هغه ﷺ د کسوف لمونځ ادا کړ کله چې د هغه په زمانه کې لمر ونيول شو، او همدارنګه دې لمونځ باندې هغه ﷺ امر کړی، او علماوو په اجماع سره د هغې پر مشروعيت اتفاق کړی دی.

وخت يې:

د خسوف او یا کسوف له پیل څخه تر څرګندیدو پورې، چې هغه د خسوف او کسوف له منځه تلل دي.

طریقه یې:

د رکعتونو شمېر یې دوه رکعته دی، چې په لوړ آواز سره تلاوت کوي، او طریقه یې په لاندې ډول ده:

الف- تکبیر تحریمه وایي، استفتاح، اعوذ بالله او بسم الله وایي، سورة فاتحه تلاوت کوي، بیا اوږد قرائت کوي.

ب- بیا اوږده رکوع کوي.

ج- بیا له رکوع څخه پاڅیږي او وایي: (سمع الله لمن حمده)، بیا سورة فاتحه تلاوت کوي، بیا اوږد قرائت کوي لیکن له لومړي رکعت څخه باید لنډ وي.

د- بیا اوږده رکوع کوي چې د لومړی رکوع څخه لنډه وي.

ه- بیا له رکوع څخه پاڅیږي او وایي: (سمع الله لمن حمده).

و- بیا دوه اوږدې سجدې کوي.

ز- بیا د دویم رکعت لپاره پاڅیږي، چې د لومړي رکعت په څیر دی، خو تر هغه لنډ.

سنتونه یې:

الف- د هغې لپاره غږ کول: الصلاة جامعة (لمونځ تیار دی).

ب- په جماعت سره لمونځ کول.

ج- په رکوع، سجده او قیام کې اوږدوالی.

د- دویم رکعت باید له لومړي رکعت څخه لنډ وي.

ه - له هغې وروسته وعظ کول، او طاعتونو ته مخه کول او له منکراتو څخه ډډه کولو باندې ټینګار.

و - ډېره دعا، عاجزي، استغفار، او صدقه ورکول.

اتلسم: د استسقا لمونځ:

۱) استسقاء: د وچکالۍ په وخت کې له الله تعالی څخه د باران د ورېدلو په هدف د باران غوښتنه ده.

د استسقا لمونځ دمشروعیت وخت:

د استسقا لمونځ هغه مهال روا کیږي چې وچکالي وي، ځمکه وچه شي، باران ودریږي، او د هغې د بندېدو له امله ضرر پېښ شي، نو د دوی لپاره بله چاره نه شته پرته له دې چې خپل رب ته تضرع وکړي او د باران غوښتنه وکړي او د هغه څخه په ډول ډول زاریو مرسته وغواړي:

الف- کله په جماعت او کله هم په انفرادي توګه لمونځ کول.

ب- او کله د جمعې په خطبه کې دعا کول، خطيب به دعا کوي او نور مسلمانان د هغه د دعا لپاره "آمين" وايي.

ج- او کله پرته له لمونځ او خطبې څخه په هر وخت کې دعا کول.

د استسقا د لمانځه حکم:

د سبب په موجوديت کې موکد سنت دی، ځکه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم کړی دی، لکه څنګه چې د عبدالله بن زيد رضي الله عنه په حديث کې راغلي دي: «خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى الْمُصَلَّى، فَاسْتَسْقَى، وَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ، وَقَلَبَ رِدَاءَهُ، وَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ». «رسول الله صلى الله عليه وسلم د لمانځه ځای ته ولاړ، او د باران غوښتنه يې وکړه، قبلې ته يې مخ کړ، څادر يې په بل مخ کړ، او دوه رکعته لمونځ يې وکړ»[1].

د استسقا د لمانځه طريقه:

د استسقا د لمانځه طريقه په خپل وضعيت کې لکه د اختر د لمانځه په څېر ده، د اختر د لمانځه په څير په عيدګاه کې يې ادا کول دي، او احکام يې د اختر د لمانځه د احکامو په څېر دي؛ د رکعتونو

[1] بخاري په شمېره (۱۰۱۲)، او مسلم په شمېره (۸۹۴) کې نقل کړي.

په شمېر کې، په لوړ غږ تلاوت کول، او دا چې د خطبې څخه مخکې ادا کېږي، او په اضافي تکبیرونو کې په لومړي او دویم رکعت کې د تلاوت څخه مخکې، لکه څنګه چې مخکې د دوو اخترونو په لمانځه کې تشریح شوه. او یوه خطبه ویل کېږي.

نولسم: د جنازو احکام:

لومړی: مسنونه طریقه د کوم کس لپاره چې د چا د ځنکدن په وخت له هغه سره وي:

۱- هغه کس چې د چا د ځنکدن په وخت له هغه سره وي: سنت دا ده چې هغه لره (لا اله الا الله) تلقین کړي.

۲- مخ یې قبلې خوا ته اړول سنت دي.

۳- سترګې یې پټې کړای شي.

۴- له مړینې وروسته مړی په جامو کې پټول.

۵- د مړي ژر تر ژره چمتو کول.

۶- په بیړې سره یې د پورونو ادا کول واجب دي.

۷- مړي ته باید غسل او کفن ورکړل شی، او دا فرض کفایي دي.

دوهم: مړي باندې د لمانځه احکام:

حکم یې: فرض کفایي دی.

شرطونه يې:

۱- قبلې ته مخامخ کېدل.

۲- د عورت پټول.

۳- له نجاست څخه ځان ساتل.

۴- د لمونځ کوونکي پاکوالی او د هغه کس چې لمونځ پرې کیږي.

۵- د لمونځ کوونکي اسلام او د هغه کس اسلام چې هغه باندې لمونځ کیږي.

٦- په جنازه کې ګډون که په هېواد کې وي.

۷- باید مکلف وي.

رکنونه يې:

۱- قیام یا ولاړېدل.

۲- څلور تکبیرونه.

۳- د فاتحې سورت لوستل.

۴- پر رسول الله صلى الله علیه وسلم درود ویل.

۵- مړي ته دعا کول.

٦- ترتیب.

۷- سلام ګرځول.

سنتونه يې:

۱- له هر تکبير سره د لاسونو پورته کول.

۲- اعوذ بالله ويل.

۳- د ځان او مسلمانانو لپاره دعا کول.

۴- په خفيه سره قرائت کول.

۵- د څلورم تکبير نه وروسته او له سلام نه مخکې لږ تم کېدل.

٦- ښی لاس په چپ لاس پر سينه ايښودل.

۷- د سلام په وخت کې ښي لوري ته مخ اړول.

طريقه يې:

امام او منفرد د نارينه مړي ته د هغه د سينې په برابرۍ درېږي او ښځينه مړي ته په وسط کې ودرېږي، او تکبير تحريمه وايي، اعوذ بالله وايي، د استفتاح دعا نه لولي، بسم الله وايې او بيا وروسته د فاتحې سورت لولي.

بيا تکبير وايي، او له هغه وروسته پر رسول الله صلى الله عليه وسلم درود وايي، بيا تکبير وايي، او د مړي لپاره په هغه څه باندې دعا غواړي چې نقل شوي دي، لکه د هغهﷺ دغه قول: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا، وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا، وَذَكَرِنَا وَأُنْثَانَا، وَشَاهِدِنَا

وَغَائِبِنَا، اللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى الإِيمَانِ، وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الإِسْلَامِ، اللَّهُمَّ لَا تَحْرِمْنَا أَجْرَهُ، وَلَا تُضِلَّنَا بَعْدَهُ». "اې الله زمونږ ژوندي او زمونږ مړي، زمونږ ماشومان او بوډاګان، زمونږ نارینه او ښځینه، زمونږ حاضران او غایبانو ته بخښنه وکړه، اې الله زموږ څخه دې چې څوک ژوندي ساتلي دي د ایمان په رڼا کې یې ژوندي وساته، او زموږ څخه چې څوک وفاتوې د اسلام په رڼا کې یې وفات کړه، اې الله موږ په دې مړي (باندې د صبر کولو) له اجر څخه مه محرومو او وروسته له هغه څخه مو مه ګمراه کوه"[1].

او یا دغه دعا ویل: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ، وَعَافِهِ وَاعْفُ عَنْهُ، وَأَكْرِمْ نُزُلَهُ، وَوَسِّعْ مَدْخَلَهُ، وَاغْسِلْهُ بِالْمَاءِ وَالثلْجِ وَالْبَرَدِ، وَنَقِّهِ مِنَ الْخَطَايَا كَمَا نَقَّيْتَ الثَّوْبَ الْأَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ، وَأَبْدِلْهُ دَارًا خَيْرًا مِنْ دَارِهِ، وَأَهْلًا خَيْرًا مِنْ أَهْلِهِ، وَزَوْجًا خَيْرًا مِنْ زَوْجِهِ، وَأَدْخِلْهُ الْجَنَّةَ، وَأَعِذْهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَمِنْ عَذَابِ النَّارِ». "اې الله دا مړی وبخښه او رحم پرې وکړه، له سختیو یې وساته، او معافي ورته وکړه،

---

[1] ابو داود په شمېره (۳۲۰۱)، او ترمذي په شمېره (۱۰۲۴) کې نقل کړې، او ویلي یې دي چې: حدیث حسن صحیح دی.

د ده ښه میلمستیا وکړه، د ورتلو ځای یې پراخه کړه، او په اوبو او واوره او ګلې باندې یې ووینځه، او د ګناهونو څخه یې داسي پاک کړه څنګه چي تا سپینه جامه له خیرې څخه پاکه کړې ده، او دده د کور نه ده ته غوره کور ورکړه، او اهل؛ غوره د ده له اهل څخه، او غوره ملګرې دده له ملګري نه، او جنت ته یې داخل کړه، او د قبر او جهنم د عذاب څخه یې وساته"[1]. بیا به تکبیر ووایي، او د لږ وخت لپاره به تم شي، بیا به ښي لوري ته یو ځل سلام ووایي.

دریم مبحث: زکات:

۱ـ د زکات تعریف او مقام یې:

زکات په لغت کې: ودې او ډیروالي ته وایي.

زکات په اصطلاح کې: یو شرعي واجب حق دی په خاص مال کې د خاصي ډلې لپاره.

او دا د اسلام له رکنونو څخه دریم رکن دی. دا په قرآن کریم کې په دوه اتیا ځایونو کې د لمانځه سره یو ځای ذکر شوی دی چي د هغې په عظمت او ارزښت دلالت کوي.

[1] مسلم په شمېره (۹٦۲) کې نقل کړی.

الله تعالی فرمایي: ﴿وَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ...﴾. (او لمونځ قائم کړئ او زکات ورکړئ). [البقرة: ٤٣].

او هغه صلی الله علیه وسلم وفرمایل: «بُنِيَ الإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَإِقَامِ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَحَجِّ الْبَيْتِ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ». "اسلام په پنځو شیانو ولاړ دی: ګواهي ورکول چې له الله پرته بل حق معبود نشته او دا چې محمد صلی الله علیه وسلم د الله رسول دی، لمونځ قایمول، زکات ورکول، حج کول، او د رمضان د میاشتې روژه نیول"[١].

مسلمانانو د هغه په فرضیت، د هغه چا په کفر چې د هغه له فرضیت څخه انکار کوي، او د هغه چا سره جنګ کول چې زکات نه ورکوي اجماع کړې.

٢ـ د زکات د وجوب شرطونه:

الف- آزادي: په غلام باندې واجب ندی؛ ځکه چې هغه مال نه لري، او څه یې چې په لاس کې دي هغه د مالک دي، نو د هغه زکات په مالک باندې دی.

[١] بخاري په شمېره (٨)، او مسلم په شمېره (١١١) کې نقل کړې.

ب- اسلام: په کافر باندې واجب نه دی؛ ځکه دا تقرب او اطاعت دی، او کافر د تقرب او اطاعت لپاره اهل نه دی.

ج- د نصاب مالکیت: له نصاب څخه چې کم وي هغې باندې زکات واجب نه دی، او هغه د مال معلوم مقدار دی.

د- بشپړ ملکیت: دا چې مال په بشپړه توګه د شخص ملکیت وي، په هغه مال باندې زکات نشته چې مالکیت یې نه وي ثابت شوی، لکه د کتابت پور.

هـ- مال باندې یو کال تېربدل: د عائشې رضی الله عنها د حدیث پر بنیاد: «لَا زَكَاةَ فِي مَالٍ حَتَّى يَحُولَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ». «تر څو چې یو کال تېر نه شي مال باندې زکات نشته».[1]

۳- هغه مال چې زکات پرې واجبیږي:

لومړی: څاروي:

او هغه: اوښان، غواګانې او پسونه دي، او زکات یې په دوو شرطونو واجبیږي:

۱- چې د لوشلو او بچې راوړلو لپاره وي، نه د کار لپاره.

۲- سائمه وي (هغه چې څرول کیږي). په هغو څارویو باندې زکات نشته چې د هغو لپاره واښه په بیه اخیستل کیږي، او یا یې له

---

[1] ابن ماجه په شمېره (۱۷۹۲)، او ترمذي په (٦٣) او (٦٣١) شمېرو کې نقل کړې.

بوټو یا نورو شیانو څخه راټول کړي وي، او په هغو څارویو کې زکات نشته چې په کال کې څه موده وخړېږي نه ټول او یا د کال ډیری برخه.

د څارویو د زکات نصاب:

۱- د اوښ زکات:

که شرطونه پوره وي؛ هر پنځم اوښ کې یو پسه دی، هرو لسو کې دوه پسونه، هرو پنځلسو کې درې پسونه، او په هرو شلو کې څلور پسونه. لکه څنګه چې سنت او اجماع پر دې باندې دلالت کوي، کله چې پنځه ویشتو ته ورسیږي نو په هغې کې بنت مخاض دی او هغه دا چې: یو کال یې پوره کړی وي او دوهم کال ته داخله شوې وي، او د نه شتون په صورت کې ابن لبون (د اوښ نر بچی چې دویم کال یې بشپړ کړی وي) د هغې ځای ناستی کیدلی شي.

او کله چې اوښان شپږ دېرشو ته ورسیږي؛ هغې باندې بنت لبون واجبیږي، کومه اوښه چې دوه کاله یې بشپړ کړې وي.

کله چې اوښان شپږ څلوېښتو ته ورسیږي؛ هغې باندې حقة واجبیږي، چې درې کاله یې بشپړ کړي وي.

او کله چې اوښان یو شپېتو ته ورسیږي؛ هغې باندي جذعة واجبیږي، هغه چې څلور کاله یې بشپړ شوي وي.

او کله چې اوښان شپږ اویا ته ورسیږي؛ هغې باندي دوه بنت لبون واجبیږي.

کله چې اوښان یو نوي ته ورسیږي؛ هغې باندې دوه حقې واجبیږي.

او کله چې د اوښانو شمېر له یو سل او شل څخه زیات شي، نو هغې باندې درې بنت لبون واجبیږي، او بیا په هرو څلوېښتو اوښانو کې یوه بنت لبون واجبیږي، او بیا په هرو پنځوسو اوښانو کې یوه حقه واجبیږي.

۱- د غواګانو زکات:

کله چې شرطونه پوره شي، او دېرشو ته ورسیږي تبیع او یا تبیعه پکې واجبیږي: هغه خوسکي یا خوسکۍ ته ویل کیږي چې هر یو یې یو کال پوره کړی وي او دویم کال یې پیل کړی وي.

او له دېرشو څخه کم باندې زکات نشته.

او کله چې څلویښتو ته ورسیږي، یوه مسنه غوا ورباندې واجبیږي، کومه چې: دوه کاله یې پوره شوي وي.

کله چې د غواګانو مجموعه له څلویښتو څخه زیاته شي نو په هرو دېرشو باندې یو تبیع او یا تبیعه، او په هرو څلویښتو کې یوه

مسنه واجبیږي.

۳- د پسونو زکات:

که د پسونو شمېر څلوېښتو ته ورسېږي، که هغه پسه وي یا وزه، نو هغې باندې یو پسه واجبیږي، چې هغه د پسه بچی دی او یا د وزې ښځینه بچی دی.

که د پسونو شمېر له څلوېښتو څخه کم وي، هغې باندې زکات نشته. که د پسونو ټولټال شمیر یو سل او یوویشت ته ورسیږي، هغې باندې دوه پسونه واجبیږي. که دوه سوه او یو ته ورسیږي، هغې باندې درې پسونه واجبیږي.

بیا له دې مقدار وروسته فرض استقرار پیدا کوي، او په هر سلو پسونو باندې یوه پسه واجبیږي، او په څلورو سوو پسونو باندې څلور پسونه واجبیږي، او داسې نور په همدې ترتیب سره.

دویم: د ځمکې د حاصلاتو زکات:

د ځمکې حاصلات په دوه ډوله دي:

۱) غلې دانې او میوې.

۲) معدنونه (منرالونه).

لومړی ډول: غلې دانې او میوې:

په غله جاتو کې لکه: غنم، وربشې او وریجې زکات واجبیږي.

او په مېوو کې لکه: کجورې او ممیز او په نورو نباتاتو لکه، حبوبات او سبزیجاتو کې زکات نه واجبېږي.

د غلو او میوو د زکات د واجبېدو شرطونه:

۱) چې ذخیره وي: په هغه شي باندې زکات نشته چې نه وي ذخیره شوي لکه مېوې او سبزیجات.

۲) چې د اندازه کولو وړ وي: نو په هغه څه باندې زکات نشته چې په شمېرلو یا تول باندې خرڅېږي لکه هندوانه، پیاز، انار او داسې نور.

۳) چې نصاب ته ورسېږي: چې دا پنځه وسقه (شپېته پیمانې، یا ٦٥٣ کیلو گرام) وي او له دې څخه په کم څه باندې زکات نشته.

۴) چې نصاب د زکات د فرض کېدو پر مهال کې په ملکیت کې وي.

چا چې د زکات له وخت نه وروسته خپل کړ، په هغه باندې زکات فرض ندی، لکه د حاصل له راټولو وروسته چا اخیستي وي او یا چا تحفه ورکړې وي.

د زکات د واجبېدو وخت:

په حبوباتو او میوو کې زکات هغه وخت واجبېږي کله چې پاخه

شي. د پخیدو نښه په لاندې ډول ده:

الف- په حبوباتو کې: کله چې کلک او سخت شي.

ب- د کجورې په میوو کې: کله چې سرې یا زیړې شي.

ج- په انګورو کې: تر څو نرم او خواږه شي.

نصاب یې:

د حبوباتو او میوو نصاب: پنځه وسقه. او وسق شپېته صاعه (پیمانې) دي، نو نصاب درې سوه نبوي صاعه دي، او نصاب په کیلوګرامو کې تقریبا ۹۰۰ کیلوګرامه دی.

هغې کې د زکات واجب اندازه:

په هغه څه باندې چې پرته له وسایلو او لګښت څخه خړوبیږي عُشر واجبیږي، لکه د باران او د چینو په اوبو سره چې خړوبې شوي وي.

په هغه څه باندې چې په لګښت او سختۍ خړوبیږي په هغې کې د عُشر نیمایي واجبیږي، لکه هغه څه چې د څاګانو او سیندونو څخه د څارویو یا عصري ماشینونو په واسطه خړوبیږي.

دوهم ډول: معدنونه (منرالونه):

هغه څه چې له ځمکې څخه راویستل کیږي: معدنونه

(منرالونه)، دا هغه څه دي چې له ځمکې څخه رایستل کېږي پرته لدې چې د هغې له جنس څخه وي؛ لکه سره زر، سپین زر، اوسپنه او جواهر.

د زکات د واجبېدلو وخت يې:

کله چې هغه ترلاسه کړي او مالکيت يې ولري؛ پرته له ځنډ څخه يې بايد زکات وباسي، ځکه چې د يو کال تېرېدل په کې لازم ندی. نصاب يې د سرو او سپينو زرو نصاب دی، او د هغې د قيمت د عُشر خلورمه برخه بايد ترې زکات ورکړل شي.

دريم: د اثمانو (قيمتي شيانو) زکات:

او اثمان: سره زر، سپين زر او بانکي نوټونه دي، چې زکات ورکول يې واجب دي او دليل يې د الله تعالی قول دی: ﴿وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٤﴾﴾. (او هغه کسان چې سره زر اوسپين زر خزانه کوي او هغه د الله په لاره کې نه لګوي، نو دوی ته د ډېر دردوونکي عذاب زېری ورکړه). [التوبة: ٣٤].

او په حديث کې راغلي: «مَا مِنْ صَاحِبِ ذَهَبٍ وَلَا فِضَّةٍ لَا يُؤَدِّي فِيهَا حَقَّهَا؛ إِلَّا إِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ صُفِّحَتْ لَهُ صَفَائِحُ مِنْ

نَارٍ». «د سرو زرو او سپينو زرو هيڅ مالک نشته چې حق يې نه ادا کوي؛ مګر دا چې د قيامت په ورځ به د ده لپاره د اور تختې کيښودل شي»[1].

علماوو په دې خبره اتفاق کړی چې زکات په سرو زرو او سپينو زرو کې واجب دی، او بانکنوټونه هم د سرو او سپينو زرو په شان حکم لري؛ ځکه چې دا د نغدو معاملو په بدل کې د هغو ځای ناستي دي.

په اثمانو کې د زکات نصاب او د زکات اندازه:

د اثمانو (قيمتي شيانو) زکات د سرو زرو او سپينو زرو نصاب دی، ځکه چې اثمان د دې دواړو په ځای د قيمت په حيث کارول کيږي، نو کله چې نصاب يې د دوی له يو نصاب ته ورسيږي، په هغه کې زکات لازميږي، او په نن ورځ د پيسو د نصاب ټاکل معمولاً د سپينو زرو په اساس دی؛ ځکه چې سپين زر له سرو زرو ارزانه دي، نو د سپينو زرو نصاب پرې ژر پوره کيږي، که يو مسلمان د (۵۹۵) ګرامه سپينو زرو په اندازه مال ولري، او يو کال پرې تېر شي نو زکات پرې واجبيږي. او د سپينو زرو قيمت وخت په وخت

[1] بخاري په شمېره (۱۴۰۲)، او مسلم په شمېره (۲۲۸۷) کې نقل کړې.

تغیر کوي، نو څوک چې لږ مال ولري او پدې نه پوهېږي چې نصاب ته رسېدلی که نه، نو د سپینو زرو له تاجرانو څخه دې د یو گرام سپینو زرو د ارزښت پوښتنه وکړي، بیا دې په (۵۹۵) ضرب کړي، او حاصل یې د زکات نصاب دی.

فایده: که غواړې د خپل مال زکات وباسې؛ نصاب باید په څلویښتو تقسیم کړي، او کومه نتیجه چې لاس ته راځي هغه واجب مقدار دی.

څلورم: د سوداگریزو مالونو زکات:

دا هغه څه دي چې د پلورلو، اخیستلو، او گټې لپاره چمتو شوي وي، سوداگریزو مالونو کې د غیر نغدي پیسو ټول ډولونه شامل دي؛ لکه موټر، جامې، ټوکر، اوسپنه، لرگي او داسې نور چې د تجارت لپاره چمتو شوي وي.

په سوداگریزو مالونو کې د زکات د فرضیت شرطونه:

۱- دا چې په کار سره د هغو مالک وي: لکه خرڅول، کرایه ورکول او داسې نور د گټې اخیستلو لارې.

۲- د تجارت په نیت د هغو مالک وي: نیت یې د کسب او مال لاسته راوړل وي، ځکه چې عملونه په نیت ولاړ دي، او تجارت

عمل دی، نو د نورو اعمالو په شان نیت هم ورسره تړلی وي.

۳- دا چې قیمت یې د دوو نقدو څخه یو ته په نصاب کې ورسیږي.

۴- د یو حول تېرېدل، چې هغه د کال تېرېدل دي.

د مالونو د زکات ورکولو طریقه:

د مالونو قیمت د کال په پای کې د دوو نقدو (سرو زرو یا سپینو زرو) له مخې ټاکل کیږي او زکات یې وېستل کیږي، کله چې د دوو نقدو سره یې قیمت معلوم شي او له هغو څخه یو باندې نصاب ته ورسیږي؛ د هغې د قیمت د لسمې څلورمه برخه ایستل کیږي.

پنځم: د فطر صدقه (سرسایه):

دا هغه صدقه ده: چې د روژې د میاشتې په پای کې واجبیږي. او د هجرت په دویم کال کې فرض شوې ده.

حکم یې:

د فطر صدقه په هر مسلمان واجب ده چې د اختر په ورځ او شپه کې د ځان او کورنۍ لپاره د کفایت څخه زیات خوراک ولري. په هر مسلمان، نارینه او ښځینه، ماشوم او بوډا، آزاد او غلام باندې فرض ده. ددې حدیث پر اساس: «فَرَضَ رَسُولُ اللهِ ﷺ زَكَاةَ الْفِطْرِ عَلَى الْعَبْدِ وَالْحُرِّ، وَالذَّكَرِ وَالْأُنْثَى، وَالصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ، مِنَ

الْمُسْلِمِينَ». "رسول الله صلى الله عليه وسلم په هر مسلمان غلام او آزاد، نر او ښځې، ماشوم او بوډا باندې صدقه فطر فرض کړې ده"[1].

او فرض: د واجب او الزاميت په معنا دی.

د مشروعيت حکمت يې:

ابن عباس رضي الله عنهما فرمايي: «فَرَضَ رَسُولُ اللهِ ﷺ زَكَاةَ الْفِطْرِ؛ طُهْرَةً لِلصَّائِمِ مِنَ اللَّغْوِ وَالرَّفَثِ، وَطُعْمَةً لِلْمَسَاكِينِ». "رسول الله صلى الله عليه وسلم د فطر صدقه د روژه نيونکي لپاره د فضول او فحش خبرو څخه د پاکوالي او د مسکينانو لپاره د يوې مړی ډوډۍ لپاره فرض کړې ده»[2].

د وجوب او ادا کولو وخت يې:

د فطر صدقه زکات ورکول د اختر د شپې د لمر له لوېدو څخه پيلېږي، او مستحب ده چې د اختر په ورځ د اختر لمانځه ته له تللو مخکې ادا شي، د اختر له لمانځه نه وروسته کول يې جواز نلري. که د اختر د لمانځه څخه وروسته يې وځنډوي؛ نو قضايي ادا کول يې پرې واجب دي، او دغه کس د تاکل شوي وخت څخه وروسته په

---

[1] بخاري په شمېره (١٤٣٢)، او مسلم په شمېره (٩٨٤) کې نقل کړې.

[2] ابو داود په شمېره (١٦٠٩)، او ابن ماجه په شمېره (١٨٢٧) کې نقل کړې، او للباني په صحيح ابو داود شمېره (١٦٠٩) کې صحيح بللی.

ځنډولو سره د ګناه مرتکب شوی دی.

دا ممکن ده چې د اختر څخه یوه یا دوه ورځې وړاندې ادا شي.

۵- اندازه یې او هغه څه چې سرسایه ورباندې ادا کیږي:

د هیواد د خلکو لپاره د معمول خوړو یو صاع (پیمانه)؛ لکه وریجې، خرما، غنم او داسې نور. او د یو صاع (پیمانې) اندازه: تقریبا درې کیلوګرامه ده. په بدل کې یې د قیمت ویستل د پیسو په ورکولو سره جواز نلري؛ ځکه چې دا د رسول الله صلی الله علیه وسلم د حکم خلاف دي.

د زکات ادا کول او د مصرف ځای یې:

د ادا کولو وخت یې:

زکات باید سمدلاسه ادا شي کله چې یې تاکل شوی وخت راشي. پرته له ضرورته د هغې ځنډول جواز نلري، لکه دا چې مال په کوم لرې هېواد کې وي او د وکالت لپاره څوک نه وي.

د ادا کولو ځای یې:

زکات په هغه ملک کې ورکول غوره دي چې مال په کې وي. په لاندې حالتونو کې له هغه هیواد څخه چې مال په کې دي بل هیواد ته لیږدول جواز لري:

الف- کله چې په دې ملک کې د زکات اړمن خلک نه وي.

ب- که په بل هېواد کې اړمن خپلوان وموندل شي.

ج- که کوم مشروع مصلحت وي چې د مال د انتقال غوښتنه کوي، لکه: د قحط او سیلاب ځپلو مسلمانانو سیمو ته د هغې لیږدول.

د ماشوم او لیوني په مال کې زکات فرض دی، د عامو دلایلو پر اساس، او د زکات ورکولو مسئوولیت د هغوی په مال کې د سرپرست له خوا باید ادا شي. له نیت پرته د زکات ورکول جواز نلري، د هغه ﷺ په قول: «إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ». "عملونه د نیت پورې تړلي دي"[1].

د زکات مستحقین:

هغه طبقه خلک چې هغوی ته زکات ورکول کیږي اته دي:

لومړی طبقه: فقیران:

دوی هغه خوک دي چې د کور، خوړو او جامو په برخه کې بنسټیز د کفایت شیان ونلري. د زکات دومره اندازه دوی ته ورکول کیږي، چې د هغوی د یو کال بشپړ کفایت لپاره بسنه وکړي.

دویمه طبقه: مسکینان:

دا هغه کسان دي چې له خپل کفایت څخه زیات څه ولري، مگر په بشپړ ډول یې و نه مومي، لکه: څوک چې معاش لري لیکن د یو

[1] بخاري په شمېره (۱)، او مسلم په شمېره (۱۹۰۷) کې نقل کړي.

کال لپاره بسنه نه کوي.

د زکات اندازه چې دوی ته ورکول کیږي: چې د یو کال لپاره د دوی او هغه چا لپاره بسنه وکړي چې دوی یې سرپرستي کوي.

دریمه طبقه: هغه کسان چې په دې برخه کې کار کوي:

دا هغه کسان دي چې د زکات د راټولولو لپاره د سرپرست لخوا ټاکل شوي، یا د هغې د ساتلو یا اړمنو کسانو ته د سپارلو مسولیت لري.

د زکات اندازه چې دوی ته ورکول کیږي: هغوی ته د کار د مزد په اندازه ورکول کیږي، که چیرته دوی ته دولت معاش یا اجرت نه ورکوي.

څلورمه طبقه: مؤلفة القلوب (هغه کسان چې زړونه یې پخلا شي):

او دا هغه کسان دي چې په زکات ورکولو سره د هغوی د اسلام منلو هیله شتون ولري، د هغوی د ایمان د پیاوړتیا لپاره، یا د مسلمانانو په وړاندې د هغوی د شر د مخنیوي لپاره.

د زکات دومره اندازه دوی ته ورکول کیږي: په څومره چې د دوی زړونه ترلاسه کیدلای شي.

پنځمه طبقه: رقاب:

د رقاب څخه مقصد د غلامانو او مکاتبینو آزادېدل دي.

او مکاتَب: هغه مملوک ته ویل کیږي خپل ځان یې د خپل مالک څخه اخیستی وي، پدې کې: په جنګونو کې د مسلمانو بندیانو خلاصول هم شامل دي.

شپږمه طبقه: قرضداران او دوی په دوه ډوله دي:

لومړی: هغه څوک چې د خپلو ضرورتونو لپاره پوروړي وي، او د خپل پور د ادا کولو لپاره څه و نلري. هغه ته هغومره ورکول کیږي چې خپل پور ادا کړي.

دوهم: هغه څوک چې د پخلاینې له امله قرضداره شوی وي. هغه ته باید ورکړل شي ترڅو خپل پور پرې ادا کړي، که څه هم شتمن وي.

اوومه طبقه: في سبیل الله:

هغه کسان چې د الله په لاره کې جهاد کوي.

د زکات اندازه چې دوی ته ورکول کیږي: څومره چې د الله په لاره کې د جهاد لپاره کافي وي؛ له سپرلۍ، وسلې، خوراک او داسې نورو څیزونو څخه.

اتمه طبقه: ابن السبيل:

هغه مسافر دی چې توښه او نفقه یې ختمه شوې وي یا ترې غلا شوې وي، او هیڅ مال ورسره نه وي چې وکولی شي خپل هیواد ته ولاړ شي.

د زکات اندازه چې دوی ته ورکول کیږي: د هغه څه په اندازه چې خپل هیواد ته یې ورسوي، که څه هم هغه په خپل هیواد کې شتمن وي.

څلورم مبحث: روژه:

روژه عبارت دی له:

سهار راختلو څخه تر لمر لویدو پورې الله تعالی ته د بنده ګۍ په نیت د ټولو روژه ماتوونکو شیانو څخه ځان ساتل.

دا د اسلام له رکنونو څخه یو رکن دی. او د الله له فرایضو څخه یو ستر فرض دی، او ددین د پیژندل شوي ضروریاتو څخه شمیرل کیږي، قرآن، سنت او د مسلمانانو اجماع ددې په وجوب باندې دلالت کوي.

الله تعالی فرمايي: ﴿شَهۡرُ رَمَضَانَ ٱلَّذِيٓ أُنزِلَ فِيهِ ٱلۡقُرۡءَانُ هُدٗى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَٰتٖ مِّنَ ٱلۡهُدَىٰ وَٱلۡفُرۡقَانِۚ فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ ٱلشَّهۡرَ

فَلۡيَصُمۡهُ...﴾ (روژه هغه میاشت ده چې قرآن په کې نازل کړی شوی دی، چې د خلکو لپاره هدایت او ښکاره دلیلونه دي (له جنسه د هغو شیانو) چې هغه لار ښايي او بېلوونکی د حق او باطل دی. نو هر څوک له تاسي (مکلفینو) څخه چې دا میاشت ومومي، نو هرومرو دې د دې (رمضان) روژه ونیسي). [البقرة: ۱۸۵].

د رمضان روژې د واجبېدلو شرطونه:

۱- اسلام، له کفارو څخه نه صحیح کېږي.

۲- بلوغ، نابالغ باندې واجب ندي. د تمیز کوونکي ماشوم روژه صحیح ده، او د هغه لپاره نفل حسابیږي.

۳- عقل، په لیوني باندې روژه فرض نده، او له هغه څخه نه صحیح کیږي، د نیت د نشتوالي له امله.

۴- چې د روژې نیولو وړتیا ولري. هغه ناروغ باندې نده واجب چې روژه نشي نیولی، او نه په مسافر باندې، او کله چې عذر (ناروغي او سفر) له منځه لاړ شي قضا به يې ادا کوي. او دا چې له ښځې څخه قبوله شي، ښځه باید: د حیض او نفاس د وینو څخه پاکه وي.

د روژې د میاشتې پیل په یو له دوو شیانو باندې ثابتیږي:

الف- د رمضان د میاشتې لیدل، دلیل یې د هغه ﷺ قول دی: «صُومُوا لِرُؤْيَتِهِ، وَأَفْطِرُوا لِرُؤْيَتِهِ». "د میاشتې په لیدلو روژه ونیسئ، او د میاشتې په لیدلو سره یې ماته کړئ"[1].

ب- د شعبان میاشت د دېرشو ورځو پوره کول، که د رمضان میاشت ونه لیدل شي چې وریځې یا دوړې او داسې نور څه وي او د میاشتو د لیدلو مانع وګرځي، د رسول الله صلی الله علیه وسلم ددې وینا پر بنیاد: «فَإِنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ؛ فَأَكْمِلُوا عِدَّةَ شَعْبَانَ ثَلَاثِينَ يَوْمًا». "که چیرې ستاسو لپاره د سپوږمۍ لیدل ستونزمن وي، نو د شعبان د میاشتې شمېر دېرش ورځې پوره کړئ"[2].

په روژه کې نیت:

روژه د نورو عبادتونو په څېر ده چې نه صحیح کیږي مګر په نیت سره، په فرضي روژه کې د نیت وخت له نورو سره توپیر لري او هغه په لاندې ډول سره بیانیږي:

لومړی: فرضي روژه؛ لکه د رمضان روژه، قضایي روژه، او یا د نذر روژه، نیت یې د شپې له سهاره مخکې کیږي، د هغه ﷺ په دې

---

[1] بخاري په شمېره (۱۸۱۰)، او مسلم په شمېره (۱۰۸٦) کې نقل کړي.

[2] بخاري په شمېره (۱۹۰۹) کې نقل کړی.

قول سره: «مَن لَمْ يُبَيِّتْ الصِّيَامَ مِنَ اللَّيْلِ فَلَا صِيَامَ لَهُ». "څوک چې د شپې لخوا د روژې نیت ونکړي، د هغه لپاره روژه نشته"[1].

دويم: نفلي روژه: او ددغې روژې لپاره د ورځې لمخې هم د روژې نيت کول صحيح دي. په دې شرط چې د صبح صادق څخه وروسته يې څه نه وي خوړلي.

د روژې ماتوونکي:

اول: جماع کول، نو کله چې جماع وشي روژه فاسديږي، او د هغې ورځې چې جماع په کې ترسره شوې قضاء راوړل کيږي، او هغه بايد د قضاء سربيره کفاره ورکړي، کوم چې د غلام آزادول دي. که هغه ونه موندل شي نو دوه مياشتې پرله پسې روژه دې ونيسي. که د شرعي عذر له امله توان ددې توان هم نه لري، نو بايد شپيتو مسکينانو ته خواړه ورکړي، د هر مسکين لپاره د هيواد د خوراک څخه نيمه پيمانه (صاع) خواړه ورکړي.

دويم: د مني خارجيدل: د ښکلولو، لمس کولو، استمنا (موټي وهلو)، يا د مکرر کتلو له امله، نو قضا بايد راوړي پرته له کفارې

---

[1] احمد په شمېره (٢٦٤٥٧)، او ابو داود په شمېره (٢٤٥٤)، او نسائي په شمېره (٢٣٣١) کې نقل کړي، او دا د هغه لفظ دی.

ښځه؛ ځکه چې کفاره یوازې د جماع لپاره ځانګړې ده. لیکن څوک چې په خوب محتلم شي (شیطان یې وغولوي)، او بیا له هغه څخه انزال وشي؛ په دې باندې هیڅ نشته؛ ځکه چې دا د هغه د ارادې پرته دی، نو د جنابت غسل دې وکړي.

دریم: په قصدي ډول خوړل او څښل، د الله تعالی په دې قول سره: ﴿وَكُلُواْ وَٱشۡرَبُواْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ ٱلۡخَيۡطُ ٱلۡأَبۡيَضُ مِنَ ٱلۡخَيۡطِ ٱلۡأَسۡوَدِ مِنَ ٱلۡفَجۡرِۖ ثُمَّ أَتِمُّواْ ٱلصِّيَامَ إِلَى ٱلَّيۡلِ...﴾. (او خورئ، څښئ تر هغه وخته چې د شپې د تروږمۍ له تورې لیکې نه مو (د سهار) سپینه کرښه (خط) تر سترګو شي. بیا تر شپې پورې خپله روژه بشپړه (پوره) کړئ...). [البقرة: ۱۸۷].

او څوک چې په هیره باندې خوراک او یا څښاک وکړي؛ په هغه باندې هیڅ نشته؛ ددې حدیث پر اساس: «مَن نَسِيَ وَهُوَ صَائِمٌ، فَأَكَلَ أَوْ شَرِبَ، فَلْيُتِمَّ صَوْمَهُ، فَإِنَّمَا أَطْعَمَهُ اللهُ وَسَقَاهُ». «څوک چې د روژې په حالت کې په هېره باندې خوراک او یا څښاک وکړي، نو خپله روژه دې پوره کړي، ځکه الله تعالی ورته خوراک او

ښناک ورکړي دي»[1].

خلورم: په قصدي توګه استفراق کول، لیکن چا باندې چې کانګې غلبه وکړي پرته د هغه له اختیار څخه؛ د هغه په روژه باندې اغیزه نه کوي. د هغه صلی الله علیه وسلم په قول: «مَنْ ذَرَعَهُ الْقَيْءُ فَلَيْسَ عَلَيْهِ قَضَاءٌ، وَمَن اسْتَقَاءَ عَمْدًا فَلْيَقْضِ». "هغه څوک چې پرته له اختیاره کانګې وکړي هغه باندې قضا نشته، او څوک چې په قصدي ډول کانګې وکړي باید قضا راوړي"[2].

پنځم: له بدن څخه د وینې ایستل؛ د حجامې، وینه تویولو، او یا د ناروغ سره د مرستې لپاره وینه ورکولو له امله، په دې ټولو باندې روژه ماتیږي. لیکن د معاینې لپاره چې په لږه پیمانه وینه ایستل کیږي؛ دا په روژه باندې اغیزه نه کوي. همدارنګه پرته له اختیاره د وینو وتل، لکه د پوزې، زخمونو، یا د غاښ ایستلو؛ دا هم په روژه اغیزه نه کوي.

هغه کسان چې په رمضان کې روژه ماتولی شي:

---

[1] بخاري په شمېره (٦٦٦٩)، او مسلم په شمېره (٢٧٠٩) کې نقل کړې.

[2] ابو داود په شمېره (٢٣٨٠)، او ترمذي په شمېره (٧١٩)، او ابن ماجه په شمېره (٦٧٦) کې نقل کړې.

لومړی قسم: هغه کسان چې روژه ماتوي او قضاء هغوی باندی واجب ده، دا دي:

اول: هغه ناروغ چې د هغه څخه د رغېدو هیله شتون ولري، او روژه هغه ته ضرر او یا تکلیف رسوي.

دوهم: مسافر؛ که هغه په سفر کې تکلیف مومي یا یې نه مومي، او هغو لپاره دلیل: د الله تعالی دا قول دی: ﴿...وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ...﴾. (... او څوک چې مریض وي، یا پر سفر وي، نو (پر هغه) د نورو ورځو شمېرل دي...). [البقرة: ١٨٥].

دریم: حامله یا شیدې ورکوونکې ښځه، که روژه نیول هغوی لره سخت وي، او یا هغوی یا د هغوی ماشومانو ته ضرر رسوي، هغوی د ناروغ حکم لري، نو د هغوی لپاره روژه ماتول جواز لري. لیکن دوی باید خپلې قضا شوي روژې په بل وخت کې ادا کړي.

څلورم: حایضه او یا نفاسه ښځې،او د روژې ماتول هغوی باندې واجب دی. د هغوی روژه صحیح نه ده او په نورو ورځو کې یې باید قضاء ادا کړي.

دویم قسم: هغه کسان چې روژه ماتول ورته روا دي، او هغوی

باندي له قضا راوړلو پرته کفاره واجب ده:

لومړی: هغه ناروغ چې د رغېدو هيله يې نه وي.

دوهم: هغه بوډا چې روژه نشي نيولی.

دوی روژه ماتوي، او د روژې د مياشتې د هرې ورځې په مقابل کې يو مسکين ته ډوډۍ ورکوي. لېکن هغه بوډا چې د خرف (ډېر زړښت) درجې ته ورسيږي له هغه څخه مکلفيت لرې کيږي؛ هغه کولای شي چې روژه ماته کړي او هغه باندې څه نشته.

د قضا نيټه او د ځنډولو حکم يې:

د رمضان د روژې قضا د يو رمضان څخه تر راتلونکي رمضان پورې ده، غوره دا ده چې قضا کې بيړه وشي، د روژې قضاء د بلې روژې وروسته ځنډول جواز نلري، د عائشې رضى الله عنها څخه روايت دی، هغې وويل: «كَانَ يَكُونُ عَلَيَّ الصَّوْمُ مِنْ رَمَضَانَ، فَمَا أَسْتَطِيعُ أَنْ أَقْضِيَ إِلَّا فِي شَعْبَانَ لِمَكَانِ رَسُولِ اللهِ ﷺ». "په ما به د رمضان روژې پاتې وې، نو د رسول الله صلى الله عليه وسلم له امله مې دغه قضايي نه شوه راوړې مگرد شعبان په مياشت کې"[1].

څوک چې د روژې قضا تر راتلونکي رمضان پورې وځنډوي،

---

[1] بخاري په شمېره (۱۸۴۹)، او مسلم به شمېره (۱۸۴۶) کې نقل کړي.

دوه حالتونه لري:

۱- چې د شرعي عذر په خاطر یې وځنډوي، لکه: که ناروغي یې تر بلې روژې پورې دوام وکړي، د دې لپاره یوازې قضاء ده.

۲- که له شرعي عذر پرته یې وځنډوي، دلته په ځنډ کولو سره ګناهګارېږي، نو باید توبه وباسي او قضاء یې ادا کړي، او د هرې ورځې په بدل کې یو مسکین ته خوراک ورکړي.

نفلي روژه د هغه چا لپاره چې هغه باندې قضاء وي:

چا باندې چې د رمضان میاشت قضایي روژه وي؛ غوره دا ده چې دا د نفلي روژې څخه مخکې قضا باندې پیل وکړي. خو که هغه نفلي روژه وي چې وخت یې تیرېږي - لکه د عرفې او عاشورا روژه-؛ نو دغه روژې دې مخکې د قضا راوړلو څخه ونیسي؛ ځکه چې د قضا وخت پراخه دی، او د عاشورا او عرفې وخت له لاسه ځي، خو د شوال شپږ روژې نه نیول کیږي مګر وروسته له قضاء څخه.

هغه روژې چې نیول یې حرام دي:

۱- د کوچني اختر او لوی اختر په ورځو کې روژه نیول؛ ځکه چې له هغو څخه منع شوېده.

۲- د ذوالحجې په میاشت کې د تشریق د ورځو روژه نیول. پرته

له هغه چا چې د تمتع او قران حج کې وي او د قربانۍ لپاره څه و نه مومي. د تشریق ورځې: د ذوالحجې د میاشتې یوولسمه، دولسمه او دیارلسمه دي.

۳- د شک ورځ د شک لپاره، او هغه د شعبان د میاشتې دیرشمه ده. کله چې د هغې شپه د وریځې یا دوړې شپه وي چې د سپوږمۍ د لیدلو مخه یې نیوله.

هغه ورځې چې روژه نیول یې مکروه دي:

الف- د رجب میاشت د روژې لپاره ځانګړي کول.

ب- د جمعې ورځ د روژې لپاره ځانګړي کول، ځکه چې له هغې څخه منع شوې ده. که یوه ورځ مخکې او یا وروسته روژه ونیسي نو کراهت یې بیا له منځه ځي.

مسنونه روژې:

الف- د شوال د میاشتې شپږ ورځې.

ب- د ذی الحجې نهه ورځې روژه نیول، او په هغو کې تر ټولو تاکید شوې د عرفې ورځ ده، پرته له حاجي څخه؛ د هغه لپاره ددې ورځې روژه نیول جواز نلري، او ددې ورځې روژه نیول د دوو کلونو د ګناهونو کفاره ده.

ج- د هرې میاشتې درې ورځې روژه نیول، او غوره داده چې

ايام البيض ونيول شي او هغه ورځې: ديارلسمه، څوارلسمه او پنځلسمه دي.

د- د هرې اونۍ د دوشنبې او پنجشنبې روژه نيول، ځکه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم به يې روژه نيوله؛ ځکه چې د بندګانو اعمال پدې ورځو کې - الله تعالى ته - وړاندې کېږي.

نفلي روژه:

الف- د داود عليه السلام روژه ده، هغه يوه ورځ روژه نيوله او بله ورځ به يې نه نيوله.

ب- د الله د مياشتې محرم، روژه نيول، چې تر ټولو غوره مياشت ده چې روژه پکې نيول مستحب دي، او تر ټولو مهمه يې دا ده: د عاشورا د ورځې روژه نيول، چې د محرم لسمه ده، او د هغې سره نهمه ورځ روژه نيول؛ ځکه چې هغه صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: «لَئِنْ بَقِيتُ إِلَى قَابِلٍ لَأَصُومَنَّ التَّاسِعَ». "که زه تر راتلونکي - کال - پورې ژوندی وم، نو زه به د نهمې ورځې روژه هم ونيسم"[1].

او د يو کال مخکنيو ګناهونو کفاره ده.

پنځم مبحث: حج او عمره

[1] مسلم په شمېره (۱۱۳۴) کې نقل کړې.

حج په لغت کې: نيت کولو ته وايي. او په اصطلاح کې: د بيت الله الحرام او مشاعرو نيت کول په يو خاص وخت کې د ځانګړو مراسمو د ترسره کولو لپاره.

عمره په لغت کې: زيارت کولو ته وايي.

په اصطلاح کې: د بيت الله الحرام زيارت په هر وخت کې د ځانګړو عبادتونو د ترسره کولو لپاره.

حج د اسلام له رکنونو او سترو بنسټونو څخه دی. حج د هجرت په نهم کال کې فرض کړی شو، او رسول الله صلى الله عليه وسلم يو حج کړی و چې هغه (حجة الوداع) دی.

حج په ټول عمر کې يو ځل پر توان لرونکي باندې فرض دی. او که له هغه څخه زياتېږي هغه نفل دی. د ډېری علماوو په نظر د عمرې ادا کول يو ځل واجب دي. د رسول الله صلى الله عليه وسلم ددې قول پر اساس کله چې وپوښتل شو: آيا د ښځو لپاره جهاد شته؟ هغه وفرمايل: «نَعَمْ، عَلَيْهِنَّ جِهَادٌ لَا قِتَالَ فِيهِ: الْحَجُّ وَالْعُمْرَةُ». "هو، د هغوی لپاره جهاد شته چې جنګ پکې نشته: حج

او عمره"[1].

د حج او عمرې د واجبوالي شرطونه:

١- اسلام.

٢- عقل.

٣- بلوغ.

۴- آزادي.

۵- توان.

٦- -خاص د زنانه لپاره- د محرم شتون دی تر څو له هغې سره د حج یا عمرې ادا کولو لپاره سفر وکړي، ځکه چې له محرم پرته د حج او یا بل کوم مقصد لپاره سفر کول روا نه دي. د هغهﷺ په قول: «لَا تُسَافِرُ الْمَرْأَةُ إِلَّا مَعَ ذِي مَحْرَمٍ، وَلَا يَدْخُلُ عَلَيْهَا رَجُلٌ إِلَّا وَمَعَهَا مَحْرَمٌ». «ښځه دې له محرم پرته سفر نه کوي، او سړی دې هغې ته نه داخلیږي مگر دا چې هغې سره محرم وي»[2].

او د ښځې محرم: د هغې خاوند، او یا هغه څوک دی چې له

---

[1] احمد په شمېره (۲۵۱۹۸)، او نسائي په شمېره (۲٦۲۷)، او ابن ماجه په شمېره (۲۹۰۱) کې روایت کړي.

[2] بخاري په شمېره (۱۸٦۲)، او مسلم په شمېره (۱۳۴۱) کې نقل کړي.

هغې سره يې په ابدي توګه نکاح کول حرام وي؛ د نسب له مخې: لکه د هغې ورور، پلار، تره، وراره او ماما. يا د مباح سبب له مخې، لکه: رضاعي ورور، يا د سخرګنې له لارې، لکه: د مور خاوند او د خاوند زوی.

او توان: دادی چې: مادي او فزيکي توان ولري، تر څو وکولی شي رکوب (سواري) وکړي او د سفر تحمل ولري، او دومره مال ولري چې د هغه د تګ او راتګ لپاره کافي وي، او همدارنګه وکولی شي د خپلو ماشومانو او هغو کسانو لپاره هم کفايت وکړي چې هغه باندې د هغوی د نفقې مسئوليت وي ترڅو چې هغه بيرته دوی ته را وګرځي.

او د حج لاره د ځان او مال لپاره خوندي وي.

او هغه څوک چې له ځاني وړتيا پرته د مال توان ولري، که هغه بوډا وي، يا په اوږدمهاله ناروغۍ اخته وي، او د هغه د رغيدو هيله نه وي؛ په هغه باندې واجب ده چې د هغه له لوري بل څوک په وکالت سره حج او عمره وکړي.

هغه څوک چې د هغه نيابت يا وکالت په حج او عمره کې صحيح کيږي دوه شرطونه لري:

۱- هغه څوک وي چې مسلمان بالغ او عاقل وي.

۲- دا چې پخپله د ځان لپاره یې د اسلام حج کړی وي.

د احرام مواقیت (ځایونه):

مواقیت: د میقات جمع ده، چې په لغت کې: حد ته وایي. او په اصطلاح کې: د عبادت ځای یا وخت ته ویل کیږي.

حج زماني او مکاني مېقاتونه لري:

الف- زمانی مېقاتونه: الله تعالی په خپلې دې وینا کې ذکر کړي دي: ﴿ٱلۡحَجُّ أَشۡهُرٞ مَّعۡلُومَٰتٞۚ فَمَن فَرَضَ فِيهِنَّ ٱلۡحَجَّ...﴾. (د حج (وخت) معلومې میاشتې دي، نو چا چې په دې میاشتو کې پر خپل ځان حج فرض کړ...). [البقرة: ۱۹۷].

او دا میاشتې: شوال، ذوالقعده او د ذوالحجې لومړۍ لس ورځې.

ب- مکانې مواقیت: دا هغه حدود دي چې حاجي ته له احرام پرته مکې ته د تېرېدو جواز نه ورکوي. او هغه په لاندې ډول دي:

۱- ذو الحُلَيفة: د مدینې د خلکو لپاره میقات.

۲- الجُحْفة: د شام، مصر او مغرب د اوسېدونکو میقات دی.

۳- قَرْن المنازل: چې اوس مهال په سیل باندې پېژندل کیږي؛ د

نجد د اوسېدونکو میقات دی.

۴- ذات عِرْق: د عراق د خلکو لپاره میقات.

۵- یَلَمْلَم: د یمن د خلکو لپاره میقات.

او د چا کور چې د دې میقاتونو څخه - حرم ته نږدې - وي؛ له خپل کور څخه دې د حج او عمرې لپاره احرام وکړي. او څوک چې د مکې له اوسېدونکو څخه وي؛ نو دوی له مکې څخه احرام تړي، او د احرام تړلو لپاره میقات ته د تللو اړتیا نه لري. مګر د عمرې لپاره: دوی تر ټولو نږدې تحلل ځای ته ځي او احرام تړي. او که څوک غواړي حج او عمره وکړي نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ټاکلو ځایونو څخه دې احرام وکړي، او دا هغه ټاکلي ځایونه دي چې مخکې تشریح شوي دي. د هغو کسانو لپاره چې غواړي حج او عمره وکړي له احرام پرته دې لدې ځایونو څخه نه تېرېږي.

- څوک چې د پورتنیو مواقیتو څخه تېرېږي پرته له اوسیدونکو څخه یې، نو هغوی باید احرام کړی شوي تیر شي.

- څوک چې لاره یې د مکې خوا ته وي او یاد شوو میقاتونو څخه یو باندې هم نه تېرېږي که هغه د ځمکې، سمندر او هوا له

لارې وي، نو لازم ده چې کله یو میقات ته نږدې شو نو احرام دې وتړي، د عمر بن الخطاب رضي الله عنه په قول سره: «تاسو د میقات سره برابر ځای د خپلې لارې څخه وتاکئ »[1].

- څوک چې په الوتکه کې د حج او عمرې د مناسکو د ادا کولو لپاره سفر وکړي، نو واجب ده چې کله الوتکه میقات ته نږدې شوه احرام دې وتړي، د هغه لپاره جواز نلري چې د احرام په تړلو کې ځنډ وکړي تر هغه پورې چې الوتکه په هوایي ډګر کې ښکته شي.

احرام:

احرام د مناسکو (عبادتونو) دداخلېدو لپاره نیت کول دي؛ او په حج کې هغه: په حج کې دداخلېدو نیت دی، او په عمره کې، په عمره کې دداخلېدو نیت دی. او هغه محرم نه بلل کیږي ترڅو چې د نسکو او عبادتونو نیت وکړي. لیکن یوازې د احرام اغوستل پرته له نیت څخه هغه احرام نه بلل کیږي.

د احرام مستحبات:

١- د احرام له داخلېدو مخکې بشپړ غسل کول.

٢- په بدن کې د نارینه وو لپاره د خوش بویي استعمالول، نه د

[1] بخاري په شمېره (١٥٣١) کې نقل کړی.

احرام په جامو کې.

۳- احرام په سپین لنگ او چادر او چپلکو کې.

۴- که احرام تړي او سپارلۍ باندې وي باید قبلې ته مخامخ وي.

د نسکو ډولونه:

احرام کوونکی اختیار لري چې له درېیو نسکو څخه هر یو یې خوښ وي انتخاب کړي:

۱- تمتع: د حج په میاشتو کې د عمرې احرام تړل، او هغه ترسره کول، بیا هماغه کال کې د حج لپاره احرام تړل دي.

۲- افراد: یوازې له میقات څخه د حج لپاره احرام تړل دي، او د حج د مناسکو تر اداء کولو پورې په خپل احرام کې پاتې کېدل دي.

۳- القِران؛ چې حج او عمرې لپاره یو ځای احرام وتړي، او یا د عمرې لپاره احرام وتړي، بیا له هغه سره حج ته داخل شي مخکې له طواف کولو څخه، نو له میقات څخه د عمرې او حج نیت کوي، او یا د عمرې له طواف څخه مخکې، او د دواړو لپاره طواف او سعی کوي.

متمتع او قارن باندې فديه لازمه ده، که د مسجد حرام له اوسېدونکو څخه نه وي.

او له دې درېو مناسکو څخه غوره: تمتع دی، ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم خپلو اصحابو ته پر هغه باندې امر کړی دی. ورپسې قران دی؛ ځکه چې هغه هم حج دی او هم عمره، او ورپسې بيا افراد دی[1].

ج- که هغه له دغو مناسکو څخه د يوه لپاره احرام وتړي؛ له هغې وروسته تلبيه وايي، په داسې شکل: «لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ». «زه حاضر يم اې لويه څښتنه! زه حاضر يم تا لره هېڅ شريک نشته، يقينا چې ټول تعريفونه او نعمتونه تا لره دي، او پاچاهي تا لره ده، تا لره هېڅ شريک نشته»[2]. او دا سنت دي، او ډېر ويل يې مستحب دي، نارينه دې په لوړ اواز وايي، او ښځې دې له ځانه سره وايي.

وخت يې: د احرام له تړلو څخه پيلېږي او د پای وخت يې په لاندې ډول دی:

---

[1] مسلم په شمېره (۱۲۱۱) کې نقل کړی.

[2] بخاري، په شمېره (۱۵۴۹) کې نقل کړی.

لومړی: عمره کوونکی یې د طواف له پیلولو نه مخکې بندوي.

دویم: کله چې حاجي د اختر په ورځ جمرة العقبة وولي نو تلبیه بندوي.

د احرام محظورات (منع شوي) څیزونه:

لومړی محظور: د بدن له هر ځای څخه د ویښتانو کټ کول، خرئیل، او یا ویستل.

دویم محظور: له عذر پرته د لاس او پښې د نوکانو پرې کول یا کټ کول، که نوک یې مات شي او لیرې یې کړي نو هغه باندې فدیه نشته.

دریم محظور: د سړي لپاره د سر پټول په هغه څه سره چې نږدې وي لکه: خولۍ او غوتره (څادر).

څلورم محظور: د سړی لپاره د ګنډل شوو جامو یا د جامې د یوې برخې اغوستل، لکه قمیص، پګړۍ او پرتوګ. او مخیط: هغه څه چې د اندام د اندازې سره سم جوړ شوي وي، لکه ماسۍ، لاسپیلۍ (دستکشې) او جرابې، لیکن ښځه، د احرام په حالت کې چې د هغې د پټولو د ضرورت له امله هر څه وغواړي، اغوستلی شي، پرته له دې چې برقع نشي اغوستلی، او که نا محرم کسان د هغې له لارې تېر شي، نو خپل مخ دې په نورو څیزونو لکه خمار او

جلباب باندې وپوښي. او په لاسونو کې به دستکشې نه اغوندي.

پنځم محظور: خوش بويي؛ ځکه چې په احرام کې داخل شوي کس ته لازمه ده چې د دنيا له زيب او زينت څخه ځان وساتي او آخرت ته مخه کړي.

شپږم محظور: د وچې د ښاروي وژل او ښکار کول، نو محرم د وچې د ښاروي ښکار نه کوي، او نه په ښکار کې مرسته کوي، او نه يې حلالوي.

د احرام په حالت کې د هغه څه خوړل حرام دي چې ښکار کړي يې وي، يا د هغه لپاره ښکار شوی وي، او يا يې په ښکار کې مرسته کړې وي، ځکه چې د هغو حکم د ده لپاره د مردارې دي.

او د سمندر ښکار؛ د محرم لپاره د هغو ښکار حرام ندي، او نه هم د کورني ښاروي لکه چرګ او غوا ذبح کول حرام دي؛ ځکه چې دا ښکار نه دی.

اووم محظور: د نکاح عقد (تړل) د خپل ځان او يا د بل چا لپاره او يا دا چې د بل چا لپاره شاهد وي.

اتم محظور: جماع. نو څوک چې د لومړي تحلل څخه مخکې جماع وکړي؛ د هغه مناسک فاسد شول، او په هغه باندې واجب دي

چې خپل مناسک بشپړ کړي، او په راتلونکي کال کې يې قضا ادا کړي، او هغه باندې د اوښ ذبح کول دي. او که د لومړي تحلل څخه وروسته جماع وکړي؛ مناسک يې نه فاسديږي، په هغه يوازې دم واجبيږي.

په دې کې ښځه د نارينه په څېر ده، که چيرې خپلې خوښې سره يې ترسره کړي.

نهم محظور: له فرج پرته مباشرت کول، نو د محرم لپاره له ښځې سره مباشرت کول روا نه دي، ځکه چې دا د حرامې جماع لپاره وسيله ده او له مباشرت څخه مراد: په شهوت سره ښځې باندې لاس وهل دي.

عمره:

الف- د عمرې رکنونه:

١- احرام (نيت).

٢- طواف.

٣- سعې.

ب- د عمرې واجبات:

١- د معتبر ميقات څخه احرام (نيت تړل).

۲- د سر د ویښتانو خرئیل یا کمول.

ج- د عمرې طریقه:

لومړی کار چې عمره کوونکی یې پیلوي، اووه شوطونه (چکر یا دوره) به پوره کوي، د حجر الاسود څخه یې پیلوي او په حجر الاسود باندې یې ختموي. د طواف په وخت کې باید پاک وي او خپل عورت له نوم څخه تر زنګون پورې پټ وساتي. او سنت دا دي چې اضطباع وکړي، هغه دا چې خپله ښۍ اوږه ښکاره کړي، او څادر یې لاندې تېر کړي، او د څادر دواړه سرونه یې په چپه اوږه واچوي. او کله چې یې اووم شوط بشپړ کړ؛ اضطباع به پرېږدي، او خپلې دواړه اوږې به په خپل څادر سره وپوښي.

او حجر الاسود ته به مخ کړي، که د ښکلولو امکان یې وي ښکل به یې کړي، او که امکان یې نه وي نو په ښي لاس دې ښکل کړي بیا دې خپل لاس ښکل کړي، او که دا ممکنه نه وي چې حجر الاسود لمس کړي، خپل ښي لاس پورته کوي او اشاره ورته کوي، او یو ځل وایي: "الله اکبر"، او خپل لاس نه ښکلوي او نه دې درېږي، بیا خپل طواف پیلوي؛ کعبه چپ طرف ته پرېږدي، او په لومړیو دریو شوطونو کې چابک چابک قدمونه اخلي، الرمل: نږدې

نږدې چابک قدمونه اخیستل.

او کله چې د یماني رکن (کونج) څخه تېرېږي، - چې د کعبې څلورم رکن (کونج) دی- که د لمس کولو امکان یې وي په ښي لاس باندې دې لمس کړي پرته له تکبیر او ښکلولو څخه، او که د لمس کولو امکان یې نه وي نو روان دې شي او ورته دې نه اشاره کوي او نه دې تکبیر وایي. او دوو رکنینو (کونجونو) یماني او اسود تر مینځ به ووایي: ﴿...رَبَّنَآ ءَاتِنَا فِي ٱلدُّنۡيَا حَسَنَةٗ وَفِي ٱلۡأٓخِرَةِ حَسَنَةٗ وَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ﴾. (ای زموږ ربه! مونږ ته په دنیا کې ښېګڼه (نیکمرغي، سلامتي، رزق) او په آخرت کې هم ښېګڼه (جنت، رحمت) راکړه، او مونږ د دوزخ له عذابه وژغوره). [البقرة: ۲۰۱].

او کله یې چې طواف ختم کړ؛ دوه رکعته لمونځ دې د مقام ابراهیم علیه السلام تر شا ادا کړي – که امکان ولري – که نه نو د مسجد حرام په هر ځای کې یې ادا کولی شي، د فاتحې نه وروسته په لومړي رکعت کې د الکافرون سورت ویل سنت دي. او په دویم رکعت کې له فاتحې نه وروسته د اخلاص سورت ویل سنت دي. بیا دې مسعا ته لاړ شي، او د صفا او مروه تر منځ دې اووه ګردشونه پوره کړي؛ تګ یې یو شوط (ګردش) او بیرته راتګ یې بل شوط

(گردش) دی.

سعې به له صفا غونډۍ څخه پیلوي، غونډۍ ته به پورته شي، او یا د هغې تر څنگ به ودرېږي، مگر صفا ته پورته کېدل غوره دي که امکان یې وي. او دلته به د الله تعالی دغه وینا تلاوت کړي چې فرمايي: ﴿إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلۡمَرۡوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِ...﴾. (یقینًا صفا او مروه د الله له نښو څخه دي ..). [البقرة: ١٥٨].

او مستحب ده چې مخ قبلې ته کړي، د الله حمد او ثنا دې ادا کړي، او تکبير دې ووايي، او داسې دې ووايي: «لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ، وَاللهُ أَكْبَرُ، لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، يُحْيِي وَيُمِيتُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ، أَنْجَزَ وَعْدَهُ، وَنَصَرَ عَبْدَهُ، وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ». «له الله پرته بل حق معبود نشته، او الله تر ټولو لوی دی، له الله پرته بل حق معبود نشته، چې يوازې دی او هېڅ شريک نه لري، پاچاهي د هغه ده او ستاينه هغه لره ده، هغه ژوند ورکوي او مرگ ورکوي، او هغه په هرڅه قادر دی، نشته بل معبود مگر يوازې يو الله، هغه خپله ژمنه پوره کړه، او

د خپل بنده مرسته يې وکړه، او هغه يوازې احزابو ته ماته ورکړه»[1].

بيا دې لاسونه پورته کړي هر څومره چې امکان ولري دعا دې وکړي، او دغه ذکر او دعا به درې ځله تکراروي. بيا به راکوز شي، او مروه ته به لاړ شي، تر هغه چې لومړۍ نښې (څراغ) ته ورسيږي، بيا به نارينه په چټکۍ سره ځي تر هغه چې دويمې نښې (څراغ) ته ورسيږي، او د ښځې لپاره دا جواز نلري چې د دوو نښو (څراغونو) په منځ کې چټکي وکړي ځکه چې هغه عورت ده، بلکې د هغې لپاره په ټوله سعې کې په عادي شکل ګرځېدل دي، بيا به لاړ شي، او د مروا غونډۍ سر ته به پورته شي او يا به يې تر څنګ ودريږي، او که امکان ولري د مروې سر ته پورته کېدل غوره دي، او څه يې چې په صفا کې ويلي او کړي و هماغه دې په مروه کې هم ترسره کړي، پرته د آيت له تلاوتولو څخه چې هغه د الله تعالی دا وينا ده: ﴿إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلۡمَرۡوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِ...﴾. (يقينًا صفا او مروه د الله له نښو څخه دي ..). ځکه دا يوازې صفا ته د پورته کېدلو پر مهال په لومړي شوط کې وييل کيږي. بيا به راښکته شي، نو د مزل په ځای کې به مزل کوي او د تېزۍ په ځای کې به تېز ځي تر دې چې صفا ته

[1] مسلم په شمېره (۱۲۱۸) کې نقل کړی.

ورسيږي. او دا کار به اوه ځلې کوي، تګ يې يو شوط او بېرته راتګ يې بل شوط حسابېږي، او مستحب دي چې د امکان تر حده په سعې کې ډېر ذکر او دعا ووايي، او د لويې او وړې بې اودسۍ څخه پاک وي، او که سعې يې پرته له طهارت څخه ادا کړه نو سعي ورته حسابيږي. همدارنګه که وروسته له طواف څخه ښځه حايضه يا نفاسه شي؛ هغه دې سعې وکړي، او سعې د هغې لپاره حسابېږي، ځکه چې په سعی کې پاکوالی شرط ندی، بلکې مستحب دی.

او کله چې سعې بشپړه کړي؛ د سر وېښتان به وخرئي او يا دې واړه کړي، او د نارينه و لپاره خريل غوره دي.

په دې سره عمره پای ته ورسېده.

الحج:

الف- د حج ارکان:

١- احرام (نيت).

٢- په عرفات کې ودريدل.

٣- طواف افاضة.

٣- سعې.

ب- د حج واجبات:

١- له ميقات څخه احرام تړل.

۲- د ذي الحجې په نهمې ورځ په عرفه کې د ورځې تر لمر لوېدو پورې ولاړېدل د هغه چا لپاره چې عرفه کې د ورځې لخوا ولاړ وي.

۳- په مزدلفه کې د ذي الحجې د لسمې شپې تر نيمې شپې پورې شپه تیرول.

۴- په منا کې د ايام تشريق شپې تېرول.

۵- د جمراتو ويشتل.

٦- خرئيل او يا واړه كول.

۷- د وداع (خدای په امانۍ) طواف.

ج- د حج طريقه:

کله چې يو مسلمان د حج په حالت کې ميقات ته ورسېږي او وخت تنګ وي، نو د افراد حج نيت دې وکړي، کله چې مکې ته ورسيږي، نو طواف او سعي دې ترسره کړي او خپل احرام کې دې پاتې شي تر دې چې په نهمې ورځ د عرفات پر لور ولاړ شي، او هلته تر لمر پرېوتلو پورې پاتې شي، بيا له عرفات نه مزدلفې ته ځی او تلبيه وايي، تر هغه چې د سهار لمونځ ادا کړي، بيا د الله په ذکر، تلبيه او دعا کې مشغول وي تر دې چې رڼا خپره شي، کله چې رڼا خپره شي، نو له لمر ختلو مخکې دې منی په لور روان شي، هلته دې

د عقبې جمره په اوو وړو تيږو ولي، بيا وينښتان خرويي او يا يې لنډوي، او خريل يې غوره دي، بيا دې د افاضې طواف ترسره کړي، او لومړی سعي ورته بسنه کوي، په دې سره حج يې بشپړ شو، او په پوره ډول سره هغه ته تحلل حاصل شو.

او هغه باندې په يوولسمې او دوولسمې ورځو کې جمرات وېشتل پاتې کېږي که چېرته عجله کوونکی وي، نو په دې دواړو ورځو کې درې واړه جمرې په اوو تيږو پرله پسې ولي، او له هرې تيږې سره دې "الله اکبر" ووايي، لومړی دې هغه کوچنۍ جمره چې خيف جومات ته نږدې ده، بيا منځنۍ جمره، او بيا د عقبې جمره (چې وروستۍ ده) – هر جمره دې په اوو تيږو ولي. او که غواړي چې د دوولسمې ورځې وروسته هم پاتې شي، نو د ديارلسمې ورځې جمرات دې هم همدې ډول ترسره کړي، څنګه چې د يوولسمې او دوولسمې ورځو کې يې جمرات ويشتلي وو.

او جمراتو د رمي وخت: په درې واړو ورځو کې له زوال څخه وروسته دی.

که د دوولسمې ورځ له لمر لوېدو مخکې د منی څخه ولاړ شي، نو څه پروا نه کوي، خو که پاتې شي او د زوال څخه وروسته د

ديارلسمې ورځې جمرات وولي، نو دا غوره ده، د الله د دې وينا پر اساس: ﴿...فَمَن تَعَجَّلَ فِي يَوۡمَيۡنِ فَلَآ إِثۡمَ عَلَيۡهِ وَمَن تَأَخَّرَ فَلَآ إِثۡمَ عَلَيۡهِۖ لِمَنِ ٱتَّقَىٰ...﴾. (... پس څوک چې په دوه ورځو کې ژر لاړ، نو پر هغه هېڅ ګناه نشته، او چا چې تاخير وکړ، نو پر ده (هم) هېڅ ګناه نشته، د هغه چا لپاره چې تقویٰ يې غوره کړې وي...) [البقرة: ۲۰۳].

او که وغواړي سفر وکړي؛ په اوو شوطونو سره دې د وداع طواف ترسره کړي پرته له سعې څخه.

که قرباني (هدي) و نه لري: نو غوره داده چې د تمتع په نيت دې د عمرې احرام وتړي، بيا دې په اتمه ورځ د حج تلبيه ووايي، او د حج ياد شوي عملونه دې ترسره کړي. او که حج او عمرې لپاره احرام تړي، نو هم څه حرج نشته، په دې حالت کې قِران حج بلل کېږي، په دې ډول چې د حج او عمرې لپاره يو ځای احرام وتړي او يوه سعی وکړي.

دريم ځپرکی:

هغه څه چې له معاملاتو سره تړاو لري

علماوو - رحمهم الله - هغه علم بيان کړی چې په عيني ډول يې زده کول واجب دي. او د هغه مقدار په اړه يې خبرې هم کړي چې په هر مسلمان باندې فرض دي چې زده يې کړي. او د هغو له جملې څخه يې دا ياد کړل: د هغو کسانو لپاره چې په تجارت کې کار کوي د پلورلو او اخيستلو احکام زده کړي. تر څو هغه په حرامو او سود کې په بې خبرۍ کې راګير نه شي. د دې خبرې تائيد د ځينو صحابه و - رضی الله عنهم- له قوله راغلی دی.

عمر بن الخطاب رضي الله عنه فرمايي: (زمونږ په بازار کې دې اخيستل خرڅول نه کوي مګر هغه څوک چې په دين کې د بيعې په اړه معلومات و نلري)[1].

او علي بن ابي طالب رضي الله عنه فرمايلي: «څوک چې له پوهې څخه مخکې تجارت وکړي، په سود کې به ښکېل شي، بيا به په سود کې ښکېل شي، او بيا به په سود کې ښکېل شي. يعنې: په سود به اخته شي»[2].

---

[1] ترمذي په شمېره (۴۸۷) کې نقل کړی، او وايي چې: حديث حسن غريب دی. او الباني هم حسن بللی.

[2] وګورئ : مغني المحتاج (۲/۲۲).

ابن عابدين د العلامي په حواله وايي: (په هر مکلف سړي او مکلفې ښځې باندې فرض دي چې د دين او هدايت له زده کړې وروسته اودس، غسل، لمونځ، روژه زده کړي، او څوک چې د نصاب مالک وي بايد د زکات پوهه هم ولري، او چا باندې چې حج واجب وي د حج پوهه بايد ولري، او همدارنګه د بيعې پوهه د تاجر لپاره اړينه ده، ترڅو په ټولو معاملو کې د شک او مکروهاتو څخه ډډه وکړي، او همدارنګه د مسلک او هنر خاوندان او هر هغه څوک چې په کار کې بوخت وي بايد د هغه په هکله بايد پوهه ولري او حکم ورته معلوم وي ترڅو په هغه کې له حرامو څخه ډډه وکړی شي)[1].

نووي رحمه الله فرمايي: «او لکه خرڅلاو (بيع)، نکاح او داسې نور چې د هغه اصل واجب ندي، نو په دې اړه اقدام کول پرته له دې چې شرطونو باندې ځان پوه کړي حرام دي»[2].

دا د مالي معاملاتو په اړه ځينې قواعد دي چې د اسلامي شريعت لخوا راوړل شوي دي:

[1] د ابن عابدين حاشيه (۱/ ۴۲).

[2] وګورئ: المجموع (۱/ ۵۰).

۱- د هر هغه څه جواز چې په هغه کې محض او راجح مصلحت وي؛ لکه د حلالو شيانو پېرودل او خرڅول، اجاره او شفعه[۱].

۲- د هر هغه څه مشروعيت چې د خلکو حقونه تضمينوي او ساتي يې؛ لکه ګرو او شاهدي.

۳- د هر هغه څه مشروعيت چې د متعاقدينو په ګټه وي؛ لکه اقاله، اختيار او په بيعه کې شرطونه.

۴- د هر هغه څه مخه نيول چې په خلکو باندې ظلم او د هغوی د پيسو په ناحقه مصرفول په کې شامل وي؛ لکه سود، غصب او انحصار (احتکار).

۵- د هر هغه څه مشروعيت چې د خير په کار کې همکاري پکې شامله وي؛ لکه پور، د عاريې عقد او امانت.

٦- له هر هغه کار څخه منع کول چې له کار او ګټې او ستړيا پرته د مال خوړل پکې شامل وي؛ لکه قمار او سود.

۷- د هرې هغې معاملې څخه منع کول چې هغې کې جهالت او دوکه غالبه وي؛ لکه د هغه څه خرڅول چې د هغه ملکيت نه وي او

[۱] دا د شريک حق دی چې د خپل شريک حصه هغه څخه واخلي چې هغه ته د مالي بدل په مقابل کې انتقال شوې وي.

يا د نامعلوم ښيز خرڅول.

۸- د هر هغه څه حرام والی چې په هغه کې چل او دوکه وي؛ لکه د عينې پلورل (بيع العينه)[١].

۹- د هر هغه څه منع کول چې د الله تعالی له اطاعت څخه يې مشغولوي؛ لکه د جمعې له دويم اذان څخه وروسته خرڅول.

۱۰- د هر هغه څه منع کول چې هغه کې ضرر وي، او يا د مسلمانانو تر منځ د دښمنۍ سبب ګرځي؛ لکه د حرامو ښيزونو خرڅول، او د خپل ورور په بيع کې بيع کول.

او کله چې يو مسلمان لپاره په يوه مسله کې ستونزه او اشکال پيدا شي؛ د هغې په اړه دې له علماوو څخه پوښتنه وکړي، او د شرعي حکم له پوهېدو پرته دې کار ته نه وړاندې کېږي. څرنګه چې الله تعالی فرمايلي دي: ﴿...فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾. (... نو تاسو د ذکر له خاوندانو (عالمانو) نه پوښتنه وکړئ که تاسو نه پوهېږئ). [النحل: ٤٣].

[١] بيع العِينة: دا چې يو انسان په بل چا باندې يو شی په موجل قيمت سره خرڅ کړي، او هغه ته يې تسليم کړي، بيا مخکې له دې چې قيمت يې ترلاسه کړي په لږ قيمت سره يې په نقدو باندې له هغه څخه بېرته واخلي.

د ا هغه څه وو چې مو را جمع کړل، او الله تعالی څخه غوښتنه کوو چې موږ ته گټوره پوهه او نیک عملونه را نصیب کړي، هغه سخي او کریم ذات دی. وصلی الله وسلم علی نبینا محمد وآله وصحبه وسلم تسلیمًا کثیراً.

❋❋❋

فهرست

هغه څه چې مسلمان ترې باید ناخبره پاتې نه شي ۲

مقدمه.. ۲

لومړی څپرکی... ۳

د عقیدې په اړه.. ۳

لومړی مبحث: د اسلام معنا او رکنونه یې:.................................. ۳

د توحید اهمیت:... ۳

د " شهادة أن لا إله إلا الله، ګواهي ورکول چې له الله پرته بل معبود نشته" معنا:... ۵

او د (لا إله إلا الله) شرطونه دادي:... ۶

ددې ګواهۍ معنا چې محمد د الله رسول دی:................................ ۸

دویم مبحث: د ایمان معنا او رکنونه یې:.................................... ۹

۱) په الله -تعالی- ایمان درلودل، او دا درې کارونو ته شاملیږي: ۱۱

۱- د الله په ربوبیت ایمان لرل:.. ۱۱

۲- د الله پر الوهیت ایمان لرل:.. ۱۳

۳- په اسماو او صفاتو باندې ایمان لرل:...................................... ۱۶

۲) پر ملایکو ایمان :... ۲۵

۳) پر کتابونو ایمان:.. ۲۶

٤) پر پیغمبرانو علیهم السلام ایمان :....................................... ۲۸

٥) د آخرت په ورځ ایمان :.. ٢٩
الف- پس له مرګه ژوندي کیدلو باندې ایمان لرل:................... ٢٩
ب- په حساب او بدلې ایمان لرل:.. ٣٠
ج- په جنت او دوزخ ایمان لرل:.. ٣٠
٦) د تقدیر په خیر او شر باندې ایمان :................................. ٣١
دریم مبحث: احسان:.. ٣٣
څلورم مبحث: د اهل سنت والجماعت د اصولو لنډه پیژندنه:........ ٣٤
دویم څپرکی: هغه څه چې عبادتونو سره تړاو لري..................... ٣٥
لومړی مبحث: طهارت -پاکوالی-:... ٣٥
لومړی: د اوبو ډولونه:.. ٣٦
دویم: نجاست:... ٣٦
دریم: هغه څه چې په بې اودس کس باندې حرام دي:.................. ٤٠
څلورم: د قضای حاجت آداب:... ٤٣
پنځم: د استنجا او اودس ماتي احکام:.................................... ٤٤
شپږم: د اودس احکام:.. ٤٥
اووم: په ماسیو او جرابو د مسحې کولو احکام:.......................... ٤٨
اتم: د تیمم احکام:.. ٥٠
نهم: د حیض او نفاس احکام:.. ٥٣
دویم مبحث: لمونځ:.. ٥٦

لومړی: د اذان او اقامت احکام:..٥٦
دويم: د لمانځه حيثيت او فضيلت:...٦٠
دريم: د لمانځه شرطونه:...٦٣
څلورم: د لمانځه اركان:...٦٥
پنځم: د لمانځه واجبات:...٧٠
شپږم: د لمانځه سنتونه:...٧١
اووم: د لمانځه طريقه:...٧٤
اتم: د لمانځه مکروهات:...٨١
نهم: د لمونځ فاسدونکي:...٨٢
لسم: د سهوې سجده:...٨٣
يوولسم: د لمونځ ممنوعه وختونه:...٨٥
دولسم: د جماعت لمونځ:...٨٦
ديارلسم: د وېرې لمونځ:...٨٩
د خوف د لمانځه طريقه:...٩٠
څوارلسم: د جُمعې لمونځ:...٩١
پنځم: د جمعې د ورځې مستحبات:...٩٤
د جمعې لاندې کول:...٩٥
پنځلسم: د عذر لرونکو خلکو لمونځ:..٩٥
شپاړسمه : د اخترونو لمونځ:...١٠٠

اوولسم: د کسوف لمونځ:..۱۰۳
اتلسم: د استسقا لمونځ:..۱۰۵
نولسم: د جنازو احکام:..۱۰۷
دریم مبحث: زکات:..۱۱۱
۱ـ د زکات تعریف او مقام یې:..۱۱۱
۲ـ د زکات د وجوب شرطونه:..۱۱۲
۳ـ هغه مال چې زکات پرې واجبیږي:..۱۱۳
څلورم مبحث: روژه:..۱۲۸
د رمضان روژې د واجبېدلو شرطونه:..۱۲۹
پنځم مبحث: حج او عمره..۱۳۸
د حج او عمرې د واجبوالي شرطونه:..۱۴۰
د احرام مواقیت (ځایونه):..۱۴۲
احرام:..۱۴۴
عمره:..۱۴۹
الحج:..۱۵۴
دریم څپرکی:..۱۵۷
هغه څه چې له معاملاتو سره تړاو لري..۱۵۸

***

رئاسة الشؤون الدينية
بالمسجد الحرام والمسجد النبوي

رسالة الحرمين

د حرمين پيغام

د مسجد الحرام او مسجد النبوي
زيارت كوونكو لپاره شرعي لارښود په بېلابېلو ژبو كې